

Publicație gratuită

2019

www.korosoknaturpark.hu

Valea Crișurilor

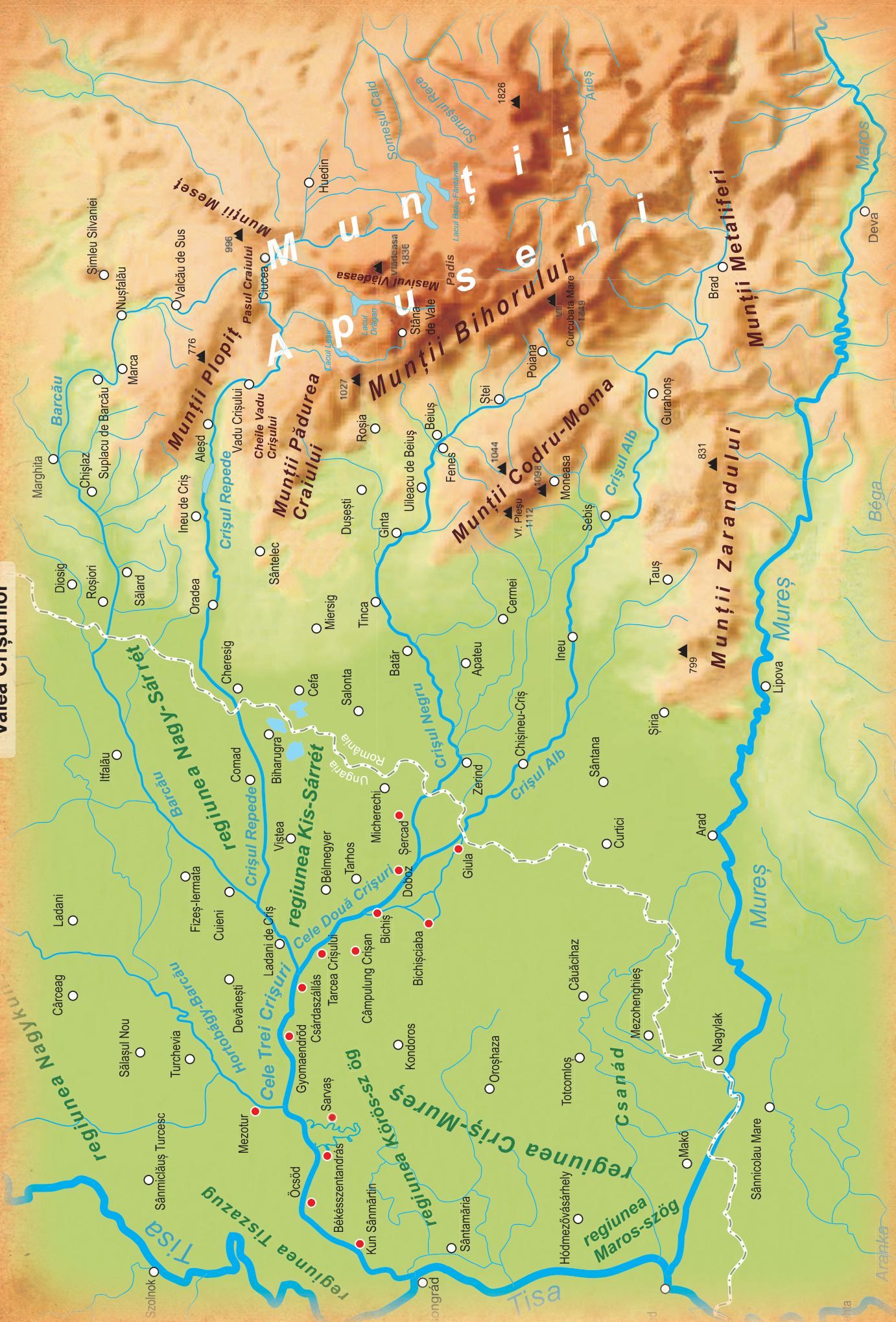
...Mai mult
decât revistă

- ▶ NATURE CORNER
- ▶ AȘEZĂRI DE PARC NATURAL
- ▶ GALERIE DE FOTOGRAFII
- ▶ PORTRET DE PARC NATURAL
- ▶ PEISAJ ȘI CULTURĂ
- ▶ EXPERIENȚE DE-ALUNGUL EXCURSIILOR
- ▶ VALOARE ÎN REGIUNE
- ▶ PERSPECTIVĂ ȘI BUNE PRACTICI
- ▶ COMUNITĂȚI
- ▶ POVEȘTILE LUI LÍVIUSZ
- ▶ GUSTURI CARACTERISTICE DIN VALEA CRIȘURILOR

Valea Crișurilor

Introducere

Ca președintele Organizației Parcul Natural Valea Crișurilor sunt mândru să anunț că revista Valea Crișurilor ce prezintă într-un mod unic regiunea noastră a reînviat.

Cele șase numere ale perioadei anterioare ce au apărut între 2012 și 2013 au fost primite cu o apreciere extraordinară, și au promovat valorile noastre naturale și culturale multicolore chiar și în părțile cele mai ascunse din Ungaria și România, dar și în alte părți ale lumii unde a ajuns în mâna acelor care sunt interesați de regiunea noastră.

E de înțeles bucuria că datorată propunerii transfrontaliere alte șase numere vor apărea în perioada 2018-2020 în limba maghiară și în limba română.

Astfel succesiv a doua perioadă a revistei nu-și stabilește scopuri mai puține: în forma unor experiențe pune în prim plan din nou unicitatea ce e caracteristica peisajului atât din punct de vedere geografic, cât și în ceea ce privește patrimoniul construit.

Avem ce arăta. Pe paginile revistei avem ocazia să ne lăsăm prinși de subiectele și cunoștințele complet diferite de cele abordate anterior sau prezentate dintr-o nouă perspectivă, dar apar și noi priorități deoarece de la apariția publicației anterioare forța continuă a schimbării și-a lăsat amprente și pe regiunea noastră.

E de ajuns să menționăm că în 2015 regiunea Crișurilor ce se află pe teritoriul Câmpiei Ungare a primit oficial numele de Parcul Natural Valea

Crișurilor ca fiind al nouălea parc natural din Ungaria, deasemenea putem observa numeroase dezvoltări și îmbunătățiri prin care autoritățile acestei regiuni se străduiesc să merite acest titlu.

Astfel primul număr pune accent pe prezentarea propunerilor complexe de mediu, în urma cărora revista Valea Crișurilor își poate trăi renașterea. Totodată prezintă ca o parte semnificativă a temei importanța platformelor comunitare, bunele practici deja existente în regiune și cele ce se formează în prezent, precum și metodele vechi și noi de conștientizare a problemelor mediului ce apar în fiecare dintre numere.

Dar în mod firesc nu va lipsi abordarea dintr-o nouă perspectivă a subiectelor deja bine cunoscute: prezentarea valorilor noastre naturale, culturale și construite, analizarea nenumăratelor posibilități oferite de turismul activ, precum și invocarea tradițiilor, energiilor intelectuale și artistice.

Întâmpinând cititorii vechi și noi, cu aceste gânduri lansez revista reînnoită într-un fel, având încredere în faptul că conținutul acesteia are forța de a prezenta valorile omogene și distincte, dar în orice caz fără egal ale acestei regiuni.

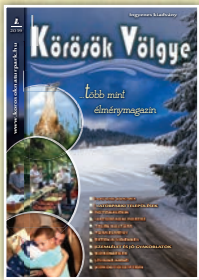
Gyula Vantara
președintele Organizației
Parcul Natural Valea Crișurilor

Valea Crișurilor în regiunea așezării
Borz (România)

Valea Crișurilor în regiunea Giula- Városerdő (Ungaria)

Cuprins

Fotografia de pe copertă:
în drum spre Stâna de Vale;
Autor: Ferenc Simon

Pe verso:
Răsărit de soare iarna la Crișul
Dublu lângă localitatea Doboz;
Autor: Ferenc Simon

6-33

NATURE CORNER

6-9 / Parcul Natural Valea Crișurilor

10-13 / Parcul Natural ca valoare comunitară

„Pentru o viață, funcționare și dezvoltare civilă durabilă e necesară perceperea, monitorizarea proceselor din regiune ca spațiu de viață...” (Zsolt Szilvácsku)

14-17 / „The Nature Corner”

18 / Partener de proiect – Salonta

19 / Partener de proiect – Organizația Parcul Natural Valea Crișurilor

20-21 / Partener de proiect – Asociația „Grupul Milvus”

22 / Partener de proiect – Administrația locală a orașului Békés

23-25 / ReGrIN

26-30 / Salonta și dropia

31-33 / Vizita de studiu 1.

AȘEZĂRI DE PARC NATURAL

34-37 / Békéscsaba – cronică a 300 de ani de dezvoltare

38-41 / Gyula – luptă și îndrăzneală în furtunile secolelor

GALERIE DE FOTOGRAFII

42-49 / Cu ochii larg deschiși! – Se prezintă: Ferenc Simon

50-55

PORTRET DE PARC NATURAL

50-52 / Parcul Natural Cserhát

53-55 / Parcul natural Pannontáj-Sokoró

PEISAJ ȘI CULTURĂ

56-59 / Movilele cunice, martorii miilor de ani în marea câmpie ungară

EXPERIENȚE DE-ALUNGUL EXCURSIILOR

60-62 / Călătorii câmpiei: Organizația Turiștilor din Câmpia Ungară

63-69

VALOARE ÎN REGIUNE

63-64 / Valorile regiunii Körös-szög

65-69 / Ferme pe lângă Crișuri

„Astfel au apărut servicii turistice în cadrul cărora fermele asigură masă și cazare turiștilor, oferă produse locale sau funcționează ca gospodării deschise și/sau demonstrative.” (Gabriella Pócsi)

70-79

PERSPECTIVĂ ȘI BUNE PRACTICI

70-75 / Coș Crișean

76-79 / Grădini comunitare

80-84

COMUNITĂȚI

80 / Comunități

81 / Atelierul de Fotografie Marmura

82-84 / A fost odată ca niciodată Satul produselor de artizanat...

POVEȘTILE LUI LÍVIUSZ

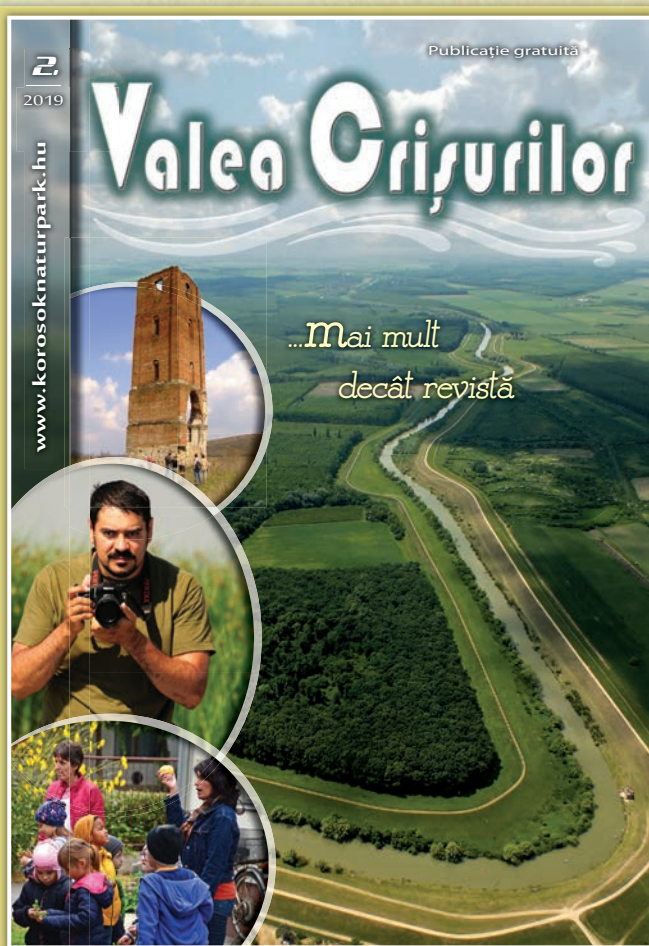
85-89 / Emil și Lena – Unde au dispărut rândunicile? 1.

90-91

GUSTURI CARACTERISTICE DIN VALEA CRIȘURILOR

90-91 / Cozonac împletit și covrigul de nuntă

Publicație gratuită

2019

Valea Crișurilor

...Mai mult
decât revistă

www.korosoknaturpark.hu

Din numărul următor al revistei:

NATURE CORNER

– Programul de reconstrucție a ecosistemei

EXPERIENȚE DE-ALUNGUL EXCURSIILOR

– Un milion de pași în Valea Crișurilor: povestim cu Róbert Zanócz

AȘEZĂRI DE PARC NATURAL

– Békés ca așezare de parc natural

PORTRET DE PARC NATURAL

– Interviu cu Mihai Togor comisar-șef la Garda de Mediu Bihor

PEISAJ ȘI CULTURĂ

– Caste, mănăstiri, așezăminte religioase

PERSPECTIVĂ ȘI BUNE PRACTICI

– Grădină de joacă comestibilă

VALOARE ÎN REGIUNE

– Traseu natural rural

Interreg
România-Ungaria
Fondul European de Dezvoltare Regională

Parteneriat pentru un viitor mai bun

www.interreg-rohu.eu

Editor: Organizația Parcul Natural Valea Crișurilor (adresa: Piața Szent István, numărul 7, localitatea Békéscsaba, cod postal: 5600, nr.tel.: +36 66/445-885), președinte: Gyula Vantara) • Redacția: Organizația Parcul Natural Valea Crișurilor (Central pentru Vizitatori Valea Crișurilor, adresa: Arboretul Széchenyi, numărul 810, localitatea Békéscsaba, cod postal: 5600, nr.tel.: +36 66/445-885, adresa e-mail: info@korosoknaturpark.hu) • Redactor șef: György Tószögi – Redactori: Gabriella Pócsi, Líviusz Gurbán – Tehnoredactor, corector: Katalin Széll • Grafică și lucrări de imprimare: Kolorprint Nyomdaipari Kft. (Kolorprint Srl.) (adresa: strada Teleki, numărul 6, localitatea Békéscsaba, cod postal: 5600, nr. tel.: +36 66/446-209) Manager: János Knyihár – ISSN: 2063-7233 • Apariție: în județele de pe lângă granița din Ungaria și România, de 6 ori, gratis – Număr de exemplare: 1500 în limba maghiară și 500 în limba română • Fotografia de pe copertă: în drum spre Stâna de Vale; Autor: Ferenc Simon; Pe verso: Răsărit de soare iarna la Crișul Dublu lângă localitatea Doboz; Autor: Ferenc Simon • Întregul conținut al revistei este protejat prin dreptul de autor. Editorul revistei are dreptul exclusiv de a exercita drepturile referitoare la acesta. © Organizația Parcul Natural Valea Crișurilor • Revista Valea Crișurilor apare în cadrul proiectului The Nature Corner – Dezvoltarea și ocrotirea valorilor naturale ale regiunii de pe lângă granița dintre Salonta – Békéscsaba, programul Interreg V-A România – Ungaria, număr de identificare ROHU-14. Proiectul se va realiza cu ajutorul Uniunii Europene, prin cofinanțarea guvernului Ungariei și României, precum și a Fondului European de Dezvoltare Regională. • Conținutul publicației prezente nu reflectă în mod neapărat punctul de vedere oficial al Uniunii Europene.

Pareul Natural Valea Crișurilor **- teritoriul natural recunoscut**

Valea Crișurilor – cu alte cuvinte regiunea Crișurilor sau teritoriul Crișurilor – a rămas necunoscută în sensul bun al cuvântului ca regiunile din țară și europene până recent. A rămas necunoscută deși aflându-se în mijlocul bazinului Carpatic din punct de vedere geografic, fiind „fără frontiere” prin transfrontalitatea sa, prin întinderea teritorială, prin complexitatea sa naturală, culturală, etnică a deținut nenumărate valori ce de mult timp au așteptat să fie recunoscute ca marcă comercială.

Trebuie admis: acest imens ansamblu de valori n-a fost ușor de „explorat” la nivel de valoare naturală complexă. După mileniu a devenit extrem de necesară deoarece trendurile turistice și de construire de branduri ce se schimbă foarte repede în lume au făcut inevitabile acest fapt.

Regiunea doar în urmă cu zece ani a început să-și arate valorile prin modul și instrumentele spiritului epocii: râurile ce pornesc din Transilvania și curg până la Tisa, câmpiile cu miraj, munții ce se înalță către cer, patrimoniul construit, tradițiile ce s-au scufundat în trecut și totuși trăiesc, așezările, atracțiile și posibilitățile turistice, comunitățile, planurile determinante.

*Multe dintre valorile
văii Crișurilor așteaptă să fie
descoperite*

În 2010 grupul organizat în jurul Organizației Parcul Natural Valea Crișurilor din Békéscsaba și-a asumat responsabilitatea de a fi coordonatorul brandului Valea Crișurilor – să folosim un cuvânt în vogă. Cel mai esențial rezultat al muncii este faptul că organizația a primit calificativul oficial de parc natural în luna aprilie a anului 2015, astfel nu doar în numele organizației, dar și referitor la teritoriu expresia de *Parcul Natural Valea Crișurilor* a devenit vie.

În Ungaria parcurile naturale – contrar teritoriilor de protecție a naturii – nu au o tradiție organizațională și civilă de mai multe decenii, astfel în zilele noastre puțini sunt acei oameni care au o perspectivă adecvată asupra faptului ce înseamnă ca o regiune să fie teritoriu de parc natural, prin ce procese se poate câștiga acest titlu prestigios, și eventual ce folosință au toate acestea.

Aceste întrebări pot fi răspunse doar de către dr. Balázs Duray, cercetător regional, conferențiar, coordonatorul obținerii folosinței titlului de Parcul Natural Valea Crișurilor.

Dr. Balázs Duray

– Când și de ce s-a ivit ideea ca regiunea Valea Crișurilor să primească calificativul de parc natural și cine s-a gândit la acest fapt, adică de ce este avantajos dacă avem un parc natural?

– Administrațiile locale ale 11 așezări au înființat în 2002 Organizația Parcul Natural Valea Crișurilor cu scopul de a oferi pe paleta turismului o „nouă” destinație turistică luând în considerare durabilitatea, punând accent pe valorile culturale și naturale ale regiunii. Modul formalizat al acestuia a fost obținerea titlului de parc natural, ce s-a formulat în mințile fondatorilor încă de la începuturi. De atunci urmăresc sarcinile profesionale prin coordonarea

acestei munci, fiind însărcinat cu elaborarea strategiei de parc natural.

Consider că administrațiile locale implicate în inițiativa Parcului Natural Valea Crișurilor pot identifica posibilitățile de dezvoltare ce se bazează pe valorile culturale și naturale, durabile pe termen lung. Funcționarea în cadrul parcului natural poate însemna publicitate, ajutor semnificativ pentru așezările regiunii, pentru organizațiile civile și comunitare. Pe de o parte parcul natural oferă oportunitatea de a implica resurse suplimentare în regiune, oferă o bază pentru folosirea optimă a acestor mijloace, precum și dezvoltă competențele umane de inovație, creativitate și dorință de a investi. Perspectiva de parc natural înseamnă un dialog și activitate comună ce se bazează pe consensul intereselor locale – astfel creând un context pentru o cooperare regională eficientă.

– „Cine” poate deveni Parc Natural, care sunt cerințele ce trebuie îndeplinite din punct de vedere al valorilor naturale și organizaționale?

– În Ungaria înființarea parcurilor naturale nu a avut bază legală. Astfel Actul LIII. din anul 1996 despre ocrotirea naturii nu a conținut noțiunea de parc natural, și nu s-a ocupat cu reglementările referitoare la înființarea acestuia, deși în 1996 opinia

publică asociază parcul natural cu sfera noțiunii conservării naturii, și în întreaga Europă s-au înființat mii de parcuri naturale. Prin modificarea din 2004 a legii a dispărut această deficiență de un deceniu și a apărut definiția de parc natural ce funcționa bine și a fost utilizată pe scară largă în Europa. Referitor la înființarea lor legea a prevăzut contribuția ministrului responsabil pentru conservarea naturii. Pentru decizia ministrului – în caz că aprobă folosirea numelui de parc natural – este necesară ca cele incluse în cerința solicitării folosirii numelui de parc natural să fie în conformitate cu setul de criterii incluse în lege.

Doar zonele tipice ale țării care dețin caracteristici culturale și istorice pot deveni parcuri naturale

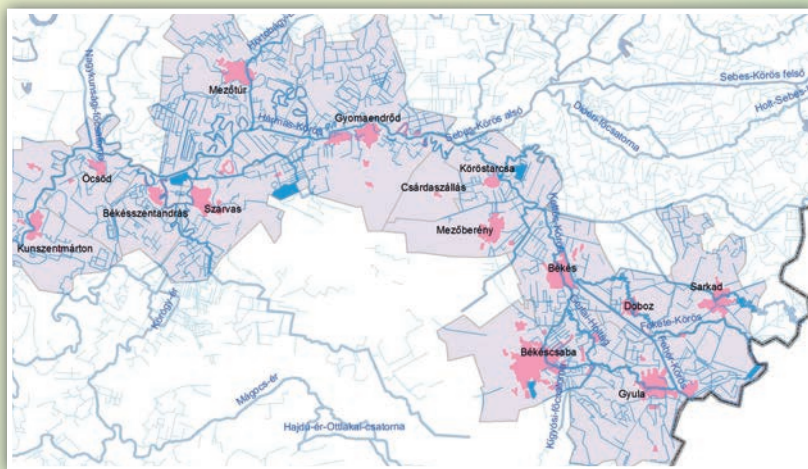
A fost necesară elaborarea unui set de criterii profesionale complete, pe baza cărora solicitantul folosirii numelui de parc natural își va putea prezenta cerința și pe baza căruia ministrul va putea lua o hotărâre în ceea ce privește faptul că teritoriul ce apare în cerință este într-adevăr potrivit pentru a folosi numele de parc natural, și merită să folosească numele reputabil de parc natural. Pe baza acestora folosirea numelui de parc natural este legată de conformitatea cu un set de criterii stabilite în scris și de o ordine predefinită. Astfel pe de o parte se poate garanta ca parcurile naturale să fie înființate pe principii similare, omogenitatea profesională să fie asigurată, pe de altă parte să fie posibilă înființarea mai multor parcuri naturale corespunzătoare funcțiilor principale, cu ajutorul contribuției responsabile a ministrului.

Specificația Actului LXXVI. din anul 2004, ce privește în mod direct parcul natural, prevede reglementări în două contexte: dă definiția noțiunii parcului natural, și dă prevederea referitoare la înființarea parcului natural. Parcul natural poate fi un teritoriu caracteristic al țării: deci teritoriul trebuie să dețină o caracteristică vegetativă, hidrografică, ecologică,

regională, topografică, istorică, culturală, și această caracteristică trebuie să reiasă din documentul ce inițiază folosirea numelui de parc natural. Parcul natural poate fi teritoriul de o suprafață mai mare a țării. În cazul în care documentul nu demonstrează caracteristica de mai sus, ministrul trebuie să refuze contribuția la folosirea numelui. Condiția instituțională a înființării a fost ca parcul natural să fie format cu cooperarea administrațiilor locale și organizațiilor civile întemeietoare, susținătoare, acceptoare.

– Cum s-a desfășurat, din ce pași concreți s-a compus această activitate de calificare extrem de complexă?

– Primul pas a fost informarea administrațiilor locale și obținerea sprijinului acestora, precum și formarea unei organizații administrative. Acest pas a fost urmat de inițierea activității în conformitate cu actele constitutive și cu prioritate de obținerea titlului de parc natural, precum și de elaborarea ideilor de proiect și depunerea ofertelor. Până în anul 2005 baza formării și a funcționării, precum și baza legislativă a parcului natural a fost reprezentată de un set de criterii relativ simplificat, pe baza acestora s-a format și a primit titlul de parc natural *Parcul Natural din Vértesszőlő și Írott Kő*. Însă prima concepție și strategie a Parcului Natural Valea Crișurilor deja trebuia să se conformeze unui sistem de criterii strict, deci în 2005 primul pas a fost pregătirea documentației necesare pentru acordarea aprobării ministeriale în cazul folosinței numelui de parc natural, ce a cuprins datele inițiatorilor ce au optat pentru înființarea parcului natural, precum și datele organismului executiv, suprafața teritoriului parcului natural, delimitarea exactă, scopul înființării, activitățile, funcția parcului natural și conceptul de operare profesională al parcului natural.

Zona de operare a Parcului Natural Valea Crișurilor

Miklós Persányi, ministrul mediului de atunci în 2006 a cerut completarea documentației. Dar această completare nu s-a realizat repede, s-a așteptat până în 2011 când s-a finalizat a doua versiune a documentului tehnic ce a stabilit folosința numelui de Parc Natural Valea Crișurilor, versiune ce a propus concretizarea scopurilor comune ale organizațiilor Organizația Parcului Natural Valea Crișurilor și Grupul de Acțiune Nonprofit Valea Crișurilor

15 aprilie 2015 – Donarea solemnă a folosirii numelui de parc natural în orașul Békéscsaba

Srl. Scopul primar al studiului a fost turismul activ și ocrotirea naturii ce pot fi ecologic durabile referitoare la zona de competență a celor două organizații, precum și explorarea, inventarierea oportunităților dezvoltării rurale, potențialului cultural, natural al regiunii, și bazându-se pe acestea elaborarea strategiei de dezvoltare regională. Între timp în 2010 după reorganizarea internă a organizației s-a format o nouă conducere și un colectiv de muncă hotărât, condus de Krisztián Kovács care a îmbrățișat din nou inițiativa și bazându-se pe activitățile anterioare a ridicat problema pregătirii documentației de folosire a numelui și a strategiei adaptată la noua reglementare. În procesul de autorizare al folosirii numelui au apărut aspecte suplimentare ale căror elaborare a fost condiția de bază a realizării intenției de acest gen a organizației. După moartea tragică a lui Krisztián activitatea profesională a continuat cu o nouă echipă, iar în luna septembrie a anului 2013 am stabilit cu Ádám Baran, conducătorul grupului operațional realizarea unui *nou concept de parc natural* ce conține completările și revizuirea materialului profesional precedent

În primăvara anului 2014 autoritățile competente ale ministerului au acceptat documentația, și Uniunea Parcul Natural Ungar a aprobat documentația, astfel decizia de aprobare a adunării naționale din luna ianuarie a anului 2015 a deschis calea în fața depunerii documentației. În urma administrării rapide în data de 18 martie 2015 domnul ministru dr. Sándor Fazekas a contribuit la folosirea titlului de Parc Natural Valea Crișurilor, și Zsolt V. Németh, secretar responsabil de mediu, dezvoltare agricolă și de valorile specific maghiare numite hungarikum a donat titlul de parc natural organizației în data de 15 aprilie 2015.

– În ce suntem diferiți de celelalte parcuri naturale din țară, de ce suntem unici?

Ca fiind cel mai mare parc natural din Ungaria, Parcul Natural Valea Crișurilor se află pe o suprafață de 208.000 hectare și cuprinde 14 așezări. Dacă avem în vedere doar numerele deținem un potențial impresionant: aproape o cincime din teritoriu este important la nivel național din punct de vedere al conservării naturii, 425 hectare constituie teritoriu protejat local, se găsesc aici 79 valori naturale unice, precum și 1414 valori istorico-culturale unice, 226 întreprinderi producătoare de produse locale își desfășoară activitatea aici. Pe teritoriul parcului natural aproximativ 200 km de apă vie și canale așteaptă iubitorii turismului acvatic și iubitorii pescuitului, 25 km de trasee naturale, 127 km de trasee turistice unde este necesară folosința bocancilor, 282 km de trasee de călărie și 500 km piste pentru biciclete oferă experiențele activităților recreative. În concluzie, pentru ilustrarea statutului Parcului Natural Valea Crișurilor nu cred că trebuie enumerate mai multe argumente..

Fotografii: Organizației Parcul Natural Valea Crișurilor, György Tószögi

Identificarea și recunoașterea valorilor noastre este cea mai importantă misiune a parcului natural

Parcul Natural ca valoare comunitară

După o cercetare apărută în 2017 în Europa se află aproximativ 1000 de acțiuni comune regionale, la nivel de regiune, care pot fi identificate ca fiind cooperări regionale, asociații regionale sau cu alte cuvinte, așa cum le numim la noi în țară, parcuri naturale. Funcționarea parcurilor naturale este asigurată de diferite surse (locale, regionale și naționale, surse EU). În țările vecine se regăsesc organizații de natură asemănătoare cu ariile protejate, ce funcționează mai ales cu finanțare națională. Asociațiile de tip parc natural acoperă aproximativ 10% din teritoriul Uniunii Europene.

În ceea ce privește parcurile naturale, când vorbim despre regiune, ne gândim la regiune mică (raion, teren de mers într-o zi, 100–1000 km²) luând în considerare împrejurimile și relația cu regiunea mijlocie și regiunea mare. În multe țări ca valoare centrală a parcului natural apare patria mamă, patrimoniul protejat ce apare în regiune (patrimoniul natural), comoarele naturale și culturale, apartenența comunitară, apartenența locală și cooperarea comunitară. În documentele parcurilor naturale franceze aceasta este bine exprimată prin folosirea cuvântului 'patrimoine' care înseamnă comoară și patrimoniu personal și comunitar într-un singur cuvânt.

Înființarea parcurilor naturale ce sunt asociații la nivel de regiune este coordonată de dorința de a realiza, a recunoaște, a conserva și a dezvolta valorile celor ce

Pod de piatră pe drumul de odinioară de cărat sare în Parcul Natural Tápíó aflat în curs de pregătire

trăiesc în această regiune precum și valorile, patrimoniul, cunoștințele, capitalul legat de peisajul natural, cultural și comunitar.

Parcurile naturale și protecția națională a naturii se completează într-un sistem ce funcționează în mod normal, deoarece rețeaua parcurilor naționale reprezintă interesul public național, iar parcurile naturale reprezintă cooperarea locală ce are la bază comunitatea de valori la nivel de regiune, care dacă colaborează pot asigura o funcționare eficientă și sănătoasă a regiunii. Parcurile naturale din Germania și Franța sunt exemple bune că parcurile naturale ca organizatori regionali responsabili și competenți, ca catalizatori ai dezvoltării durabile regionale și rurale completează activitatea parcurilor naturale ce funcționează în regiune, organizațiilor de ocrotire a naturii și turistice, asociațiilor agricole. Pe lângă experiențele germane și franceze, parcurile naturale din alte țări leagă cu succes oameni și instituții, formează comunități ce se bazează pe valori și interese cu scopul de a ajuta ocrotirea regiunii multicolore, bogat în valori și viața celor care trăiesc acolo.

Principiile parcului natural ca asociație regională

Vorbind despre parcuri naturale se pune adesea întrebarea referitoare la principiile și condițiile fundamentale ce ajută realizarea funcționării parcurilor naturale și asigurării existenței și a vieții. În următoarele paragrafe voi încerca să rezum principiile de bază care apar privind experiențele acumulate în diferitele comunități și regiuni.

Principiile se pot aranja în cinci grupuri care se bazează pe regiune ca spațiu natural, pe valorile de bază comune ca sistem de referință, pe sursele locale ca bază materială și intelectuală, pe cooperare și reconciliere ca alianță, și în final pe utilitate, economisire și claritate.

1. Regiunea ca unitate strânsă, cadrul esențial al existenței și al calității vieții

Regiunea reprezintă cadrul material și spațiul existenței diferitelor organisme – ce sunt caracteristice unui anumit teritoriu, pe de altă parte reprezintă sistemul dinamic de relații caracteristică unui anumit teritoriu, care există între factorii tridimensionali și materiali și între organismele vii – acestea includ societatea, comunitățile umane, și persoane.

Elaborarea ecologică a grădiniței luterane în Parcul Natural german Wildeshäuser Geest

Dacă una dintre cele două se schimbă în mod semnificativ, atunci avem de-a face cu o altă regiune.

Tipul cadru al regiunii este exemplificat de existența, tratarea apei într-o anumită regiune, în sistemul regiunilor, precum și efectele soluțiilor de tratare a apei de suprafață și subteran, în ceea ce privește consecințele stabilirea corectă a gestionării apei.

O problemă determinantă pe teritoriul Parcului Natural Valea Crișurilor este concretizarea gestionării apei ce se potrivește oportunităților asigurate de regiune în ceea ce privește agricultura și turismul. O altă problemă determinantă este realizarea combinației protecției valorilor naturale și a agriculturii, precum și tratarea consecințelor cauzate de schimbarea climatică luând în considerare specificațiile regiunii.

2. Reînviere spirituală, identitatea regiunii și angajament față de valorile de bază comune

După unele definiții durabilitatea are o valoare neutră, dar în același timp putem observa că atât nevoile și valorile prezentului, cât și cele ale viitorului pot fi auto-distructive. În cazul durabilității și dezvoltării este nevoie de exprimarea valorilor centrale, formarea oportunității unui dialog despre valori, supravegherea continuă a valorilor și monitorizarea, evaluarea schimbărilor acestora. Aceasta e misiunea parcurilor naturale și în același timp o provocare, deoarece scopul și condiția de funcționare a parcurilor naturale este înființarea comunității regiunii, precum și sprijinirea funcționării.

Comunitatea regiunii se formează dacă regiunea, peisajul și valorile individuale și comunitare devin cunoscute, recunoscute, se formează valori noi. Pe lângă varietatea, diversitatea se ajunge la comun acord în ceea ce privește valorile de bază comune, semnificative

pentru toți, adică valorile regiunii parcului natural și valorile comunitare sunt exprimate și acceptate. Aceste valori constituie regiunea, precum și punctele de referință ale deciziilor ce afectează comunitățile. Astfel regiunea devine, ca unitate tratabilă din punct de vedere ecologic, spațiul confirmării identității regiunii și integrării comunității din punct de vedere social, dintr-un spațiu al coexistenței.

Valorile recunoscute duc la o cooperare mai predicibilă, o viziune mai armonizată. În urma eforturilor luate în ceea ce privește problemele, greutățile sociale și de mediu prezente și posibile valorile stabile comune oferă ajutor, angajament pentru comunitate. Acceptarea, formularea valorilor regiunii necesită consolidare și renaștere spirituală semnificativă în situația socială din țară, ce necesită executarea și pregătirea procesului care se materializează într-o cooperare comunitară și bine structurată, pentru care este necesară o încredere reciprocă între autoritățile regiunii. În urma acestui proces se pot forma comunități unite și se poate institui o identitate comună de regiune în Valea Crișurilor.

3. Supravegherea resurselor locale și reglementări referitoare la acestea

Mobilizarea resurselor locale, interne, precum și soluționarea relațiilor valorilor regiunii, a resurselor, și a oamenilor ce trăiesc în această regiune, a comunităților și a nivelului de reglementare este un proces puternic interconectat.

Pentru o viață, funcționare și dezvoltare civilă durabilă e necesară perceperea, monitorizarea proceselor din regiune ca spațiu de viață, precum și managementul comunitar rațional. Aici ma-

Un hambar sub renovare în Parcul natural Vértes

nagementul înseamnă un proces complet ceea ce include dialogul cu participanți și cei implicați, precum și evaluarea comună a rezultatelor.

Pentru formarea și realizarea eficace a proceselor de management ale cooperărilor sunt necesare specialiști locali bine pregătiți, experiență, resurse materiale, date de bază adecvate, informații, instrumente (de exemplu: instrumente de proiectare), soluții tehnice (de exemplu: tehnici de participare și de folosire a hărții), dar și de informații despre structurile etice și de valori.

Bazându-ne doar pe resurse externe și pe proceduri de licitații pe termen lung nu putem menține o cooperare regională, un parc natural. Sarcina e semnificativă, într-o regiune de parc natural trebuie găsită oportunitățile, resursele care pot asigura echilibrul dintre a trăi din resursele oferite de regiune (printre altele din pământ, valori și capital cultural, social și natural local) și comercializarea valorilor regiunii (transportare). Astfel este necesară crearea, formarea structurilor de proprietate și culturii de folosire responsabilă a resurselor naturale. E o mare provocare mai ales în Parcul Natural Valea Crișurilor sincronizarea la nivel de regiune a exploatării oportunităților ce se află în sol și în apă cu comunitățile locale, cu diferite personaje, în special formarea asociațiilor dintre agricultori responsabili. Întărirea, sprijinirea comunităților, persoanelor care garantează supraviețuirea formei de viață și comoarei culturale țărănești extrem de bogată poate însemna în economia în tranziție din zilele noastre un start promițător, o existență pentru oamenii fără speranță din satele izolate, refugiindu-se din orașe.

Calea pentru biciclete dintr-un parc natural cu diferite plante pe lângă borduri folosit și de utilaje agricole

Gara la granița dintre Germania și Cehia ca spațiu comunitar ce funcționează și în prezent în Parcul Natural Bayerischer Wald

4. Valoare adăugată prin zidire reciprocă, colaborare

O organizație ce funcționează în mediul ambiant al unui parc natural, fie aceasta o firmă, o școală, administrație locală sau organizație civică, unde cooperarea, comunitatea de valori e importantă, consideră programul realizat și dezvoltarea ca o contribuție în interesul scopurilor ce se bazează pe comunități de valori regionale sau ale parcurilor naționale, ce mărește reputația, valoarea parcului național și a regiunii, îmbunătățește calitatea vieții. Fiecare personaj prin funcționarea lui adaugă ceva la rezultatele comunității parcului natural, influențează formarea regiunii într-un fel sau altul, relația față de acesta.

Dezvoltările, investițiile celor care trăiesc într-o regiune au efect unul pe celălalt. Pot ajuta sau agrava într-un mod diferit productivitatea celuilalt. Efectul sinergic al diferitelor dezvoltări poate contribui la exploatarea avantajelor unice, personale ce deri-

vă din caracteristicile regiunii. Valorile, reputația parcului natural, a regiunii ca brand, este un nume ce poartă un mesaj de marketing ușor de înțeles și puternic, poate contribui la eficacitatea funcționării regiunii.

5. Economisire, oportunitate, claritate

Nivelul de microregiune ce e caracteristica parcurilor naturale din punct de vedere social e destul de mare ca depășind valorile locale, părăsind restricțiile acestora să se formeze asociații, dar e destul de mic ca să fie clară. Claritatea este importantă și în ceea ce privește perceperea consecințelor deciziilor, deoarece deciziile, investițiile sau absența activităților în cazul unor personaje poate afecta celelalte personaje ale regiunii.

Funcționarea și caracteristicile regiunii necesită cunoștințele a mai multor domenii, dar trebuie evidențiate importanța timpului petrecut în regiune, a experiențelor dobândite în regiune, a cunoștințelor locale. Respectul față de aceste două tipuri de cunoștințe, precum și aplicarea acestora la nivel comunitar duce la descoperirea în regiune a forței ce unește, ține împreună, și totodată descoperirea valorilor ce se ascund în regiune. Dezvoltarea, care tratează cu scop agricol sau turistic, sau doar ca investiție unele elemente ale regiunii total separate de peisaj ca întreg, se confruntă cu nenumărate probleme sociale și de mediu care au un efect negativ în ceea ce privește atingerea obiectivelor, și cere cheltuieli suplimentare tot mai multe pe la personajele economice (de exemplu: finanțarea activităților de apărare, securitate, tratare, susținere). Privind doar interesele de economisire și cooperare pe durată lungă merită realizate dezvoltările luând în considerare specificațiile civile și naturale, apropiindu-ne cu respect, deși este adevărat că dezvoltările doresc o oarecare moderație de la localnici și de la dezvoltatori. Asociațiile regionale ne pot ajuta în prevenirea dezvoltării capacităților paralele (de exemplu: dezvoltarea serviciilor asemănătoare, achiziții de utilaje asemănătoare pe așezări învecinate, etc.)

Negociere dintre studenți și fermieri pe Câmpia Nyíék din Nagykováta

Acceptăm observații, propuneri de la cititori, în special de la cei care trăiesc pe teritoriul parcului natural referitoare la aplicarea concretă a opțiunilor unor principii de pe teritoriul Parcului Natural Valea Crișurilor și rezultatele obținute legate de acestea la următoarea adresă de email: info@korosoknaturpark.hu

Foto: Zsolt Szilvácsku

Hanul lactatelor operat de un cuplu de lângă Brema, unde vizitatorii stejarilor de aproape 1000 de ani, cicliști și alți turiști își pot potoli setea cu produsele fermei

„The Nature Corner”

Dezvoltarea și ocrotirea valorilor naturale ale regiunii de pe lângă granița dintre Salonta – Békéscsaba

Provocări și necesități în Valea Crișurilor

Valea Crișurilor e un ecosistem coerent din punct de vedere geografic și hidrografic, e bogat în valori naturale ce constituie moștenirea comună a regiunii. Pierderea habitatelor e cauza primară a scăderii și extincției speciilor. Biodiversitatea regiunii a scăzut în general din cauza activităților agricole, precum și datorată condiției slabe a mediului. Activitățile sociale ce se desfășoară pe teritoriile ocrotite, în special în regiunile ce constituie rețeaua Natura 2000, sunt adesea sursele unor conflicte. E foarte comun că administrațiile locale și societatea consideră rețeaua naturală a fi o problemă, foarte greu realizează potențialul ce se află în gestionarea durabilă a spațiilor naturale.

Baza activității prospere de ocrotire a naturii este existența cunoștințelor necesare, pretenția de a conserva valorile naturale, de aceea proiectul și-a asumat răspunderea de a corecta atitudinea de ocrotire a naturii și a mediului, precum și de a concretiza activitățile realizate în abordarea comunității. În cazul în care valorile peisajului vor deveni mai atractive, nivelul de viață a localnicilor se va îmbunătăți, numărul atracțiilor vizitate de turiști va crește. Pentru a favoriza responsabilitatea ecologică, modul de viață durabil și dezvoltarea turismului este nevoie de elaborarea unor activități educaționale de ocrotire a naturii, precum și de investiții ce asigură ocrotirea valorilor naturale în regiunea Salonta – Békés. Măsurile comune ce au la bază perspectiva peisajului, și sunt realizate în cadrul programului vor contribui probabil în mare măsură la eforturile făcute pentru păstrarea valorilor naturale de peste graniță. Cu formarea atracțiilor turistice durabile noi ce se bazează pe valorile naturale locale, și cu dezvoltarea destinațiilor ecoturistice se poate forma o regiune atractivă.

Obiectivul general al proiectului e ocrotirea, dezvoltarea, reabilitarea valorilor naturale ale regiunii de pe lângă granița Salonta-Békés, precum și asigurarea accesului pentru marele public. Noutatea realizării constă în ocrotirea și dezvoltarea valorilor naturale comune în cadrul unui parteneriat civic și municipal transfrontalier.

Problemele de mediu a regiunilor de pe lângă granița văii Crișului sunt domenii problematice comune atât pentru România cât și pentru Ungaria

Activitățile profesionale ale proiectului

Obiectivul general al activităților principale asumate în proiect de către Organizația Parcul Natural Valea Crișurilor este să mărească rata populației ce are o atitudine pozitivă în legătură cu terenurile Natura 2000. Dorește să obțină aceasta prin două subactivități: pe de o parte printr-o formare a punctului de vedere în ceea ce privește mediul natural și diversitatea biologică, pe de altă parte prin propagarea rezultatelor obținute în urma cercetărilor științifice realizate pe terenuri.

Accentul e pe mărirea atitudinii pozitive din partea populației în ceea ce privește programul Natura 2000. În cadrul acesteia Organizația Parcul Național Valea Crișurilor organizează activități de comunicare și educare ale căror obiectiv este transmiterea către populația locală a informațiilor despre Natura 2000 și despre scopurile de ocrotire a naturii. Activitatea servește ca un model exemplar în ceea ce privește rezolvarea conflictelor ce apar în urma diferitelor interese ale ocrotirii naturii și dezvoltării regiunii. Prin acceptarea ocrotirii naturii proiectul ajută formarea practicii de reglementare interregională a urmăririi ocrotirii naturii din EU.

Formarea punctului de vedere și educarea

Teritoriul tipic de conflict a utilizării terenului e rețeaua Natura 2000. În ciuda atitudinii sociale pozitive în ceea ce privește ocrotirea naturii, proprietarii acestor terenuri consideră terenurile Natura 2000 ca fiind mijloace de apărare inutile. Atât autoritățile locale, cât și locuitorii de pe teritoriile Natura 2000 cred că programul Natura 2000 e mai mult un obstacol, și nu instrumentul eficient al con-

Informarea cu privire la valorile naturale este pilonul formării mentalității

tribuției la dezvoltarea economică a regiunii sau a localităților. Astfel sunt necesare măsuri ce promovează în această regiune avantajele rețelei Natura 2000.

Obiectivul principal al educării este îmbunătățirea reputației și a respectului față de Natura 2000 printre cetățeni, precum și stimularea cooperării mai strânse între populația teritoriilor afectate, fermieri, organizațiile civile de ocrotire a mediului și autoritățile locale.

Activitățile diferite contribuie la mărirea sensibilizării comunităților locale în ceea ce privește mediul înconjurător, precum și la cunoașterea mai bună a valorilor de conservare. Prin educare populația va putea recunoaște faptul că activitățile de ocrotire a naturii nu împiedică dezvoltarea economică, ci îmbunătățesc posibilitățile recreației și a turismului. Ca rezultat e posibilă încorporarea importanței ocrotirii naturii în opinia publică și acceptarea rețelei Natura 2000 ca fiind instrumentul paneuropean al gestionării durabile a peisajului.

Obiectivul de bază e mărirea numărului locuitorilor care cred în faptul că agricultura pe teritoriile Natura 2000 este avantajoasă, precum și creșterea numărului aceluia care au o atitudine pozitivă față de teritoriile Natura 2000.

Forum de cunoștințe

Evenimentul de două zile este forumul profesional al organizațiilor civile, autorităților, administrațiilor locale și a fermierilor care funcționează pe teritoriile de ocrotire a naturii din România și Ungaria. Programul organizat în centrul pentru vizitatori Békés-Dánfok e platforma schimbului de experiențe și dezbaterii problemelor referitoare la protejarea proiectului Natura 2000 între părțile cu interese diferite.

Scopul forumului de cunoștințe e comunicarea mai extinsă prin care cooperarea dintre cei afectați de Natura 2000 să se consolideze, iar bunele practici ale folosirii

Prezentările profesionale, forumurile și lecturile orientative sunt platformele cele mai directe ale gândirii comune de formare a opiniei

teritoriilor Natura 2000 să fie cunoscute. Participarea la forum e deschisă pentru toți acei oameni ai căror activitate are legătură cu teritoriile rețelei Natura 2000. Prin adunarea inițiativelor civile ce își desfășoară activitatea în acest subiect și punerea lor pe o masă, realizatorii doresc să înceapă o planuire comună ce poate duce la o acțiune comunitară mai productivă.

Békés, un teritoriu verde

Scopul evenimentului ce se întâmplă în același timp cu forumul de cunoștințe este popularizarea valorilor naturale ale orașului, a diferitelor idei și soluții comunitare verzi. „Happening”-ul organizat pentru populație dorește să atragă atenția la responsabilitatea mediului înconjurător și ocrotirii naturii. Vizitatorii se pot informa direct despre activitățile organizațiilor civile ce își desfășoară activitatea în această temă, se pot întâlni cu modul de viață a cetățeanului cu un consum de energie excesiv care poluează mediul, dar în același timp primesc idei referitoare la raționalizarea din perspectiva ocrotirii mediului a modului lor de viață. În timpul evenimentului organizatorii doresc să formeze

în împrejurimile centrului pentru vizitatori din

Dánfok spațiul comunitar unde organizații ce se ocupă cu ocrotirea mediului și a naturii își pot prezenta activitățile.

Grupul de lucru Natura 2000

Membrii grupurilor de lucru participă la pregătirea unui plan local de acțiuni ce încearcă să rezolve conflictele existente dintre cerințele referitoare la ocrotirea teritoriilor Natura 2000 și așteptările populației. Studiul în curs de elaborare rezumă toate experiențele și moralele obținute la nivel local în forma unui raport și descrie scenariile ce servesc diminuarea diferitelor conflicte sociale pe teritoriile Natura 2000. Specialiștii doresc să analizeze diferitele tipuri ale conflictelor de te-

ritorii și utilizării de terenuri, și pregătesc studii de caz. În cadrul excursiilor educaționale se realizează schimb de experiență și obținere de informații, și sunt prezentate bune practici ce ținesc soluționarea situațiilor de conflict în ceea ce privește utilizarea diferitelor teritorii.

Clubul Verde

Seria de programe de cinci zile e o oportunitate bună pentru studenți să schimbe informații despre ocrotirea naturii, ocrotirea mediului, despre turismul ecologic, și despre practicile durabile de utilizare a pământului. Activitățile se desfășoară în cluburi cu conducerea specialiștilor. Rezultatul activităților e faptul că studenții pot transmite informațiile dobândite și perspectivele colegilor, precum și membrilor de familie. Scopul cluburilor este transmiterea informațiilor întemeiate, profesionale despre rețelele Natura 2000, despre speciile și habitatele ocrotite de teritoriile Natura 2000 ce se află pe teritoriile afectate de proiect, precum și despre oportunitățile activităților corecte din rețeaua Natura 2000 și despre avantajele mai puțin cunoscute de către cetățeni. Introducerea tematicii Natura 2000 în educația științelor naturale – prin exemplul bun al grădinițelor și școlilor verzi – aduce o nuanță nouă în sensibilizarea publică verde.

Programul de reconstrucție a ecosistemei

Scopul de ocrotire a naturii a programului e ocrotirea habitatelor naturale și a celor aproape de natură de pe teritoriului proiectului, reabilitarea peisajului, îmbunătățirea habitatelor degradate, unde măsurile ante-

rioare de ocrotire nu s-au dovedit a fi adecvate, totodată păstrarea habitatelor fundamentale a speciilor în pericol sau amenințate potențial, conservarea diversității genetice ale plantelor locale și ale animalelor, în special în cazul speciilor de importanță comunitară.

Iubitori de natură la Castelul Samson din Szanazug

Noutatea proiectului constă în faptul că pe lângă programele de sensibilizare o altă activitate de cercetare cuprinzătoare dorește să se alăture ocrotirii valorilor naturale ale regiunii. Rezultatele muncii de cercetare într-un mod indirect – prin pregătirea studiilor de educare, științifice – dezvoltă atitudinea față de natură a populației, precum și în procesul de conservare a peisajului sunt folosite ca noi surse de informații. În timpul măsurilor se îmbunătățesc condițiile recreaționale, regiunea se transformă într-un mod pozitiv din punctul de vedere al esteticii peisajului, astfel devine teritoriul de țintă al ecosistemei regiunii. Cercetarea constă din două subactivități: monitorizarea habitatelor pregătite pe regiune, precum și planul rețelei de infrastructură verde a regiunii.

Monitorizarea habitatelor

Monitorizarea habitatelor e un proces lung de colectare a datelor cu scopul urmăririi obiective și științifice a schimbărilor. Activitatea include determinarea creșterii plantelor, prevalenței numărului organismelor dăunătoare sau prevalența animalelor sălbatice locale, evaluarea și analiza habitatelor, identificarea speciilor de plante și animale ce trebuie ocrotite. Prin evaluarea stării curente a mediului și prin determinarea necesității intervențiilor, activitatea poate contribui într-un mod eficient la atribuțiile prospere de ocrotire a naturii.

Planul Regional de Rețea de Infrastructură Verde (Regional Green Infrastructure Network Plan – ReGrIN Plan)

Infrastructura verde e sistemul coerent din zona de proiect a rețelei verzi și de suprafață a apei ce se află în proprietatea statului precum și în proprietate personală, și care ocrotește resursele naturale, restabilește teritoriile naturale valoroase, și unește comunitățile locale cu sursele naturale.

ReGrIN e cadrul scopurilor și obiectivelor subactivităților programului de recuperare a habitatelor, ce determină sarcinile cele mai importante, operaționalizează componentele și planifică cheltuieli. Scopul principal al activității este planificarea componentelor potențiale ale rețelei de infrastructură verde, și să evalueze rețeaua de infrastructură verde a zonei de proiect. Printre avantajele ReGrIN se enumeră îmbunătățirea rentabilității a calității apei și aerului; ocrotirea cursurilor de apă; diminuarea riscului de inundații; ocrotirea animalelor din sălbăticie; îmbunătățirea condițiilor de ciclism, canotaj și ture; astfel dezvoltând un cadru conceput într-o perspectivă verde, care ajută într-un mod eficient aspirațiile de dezvoltare durabilă a regiunii și a orașului.

Socializare

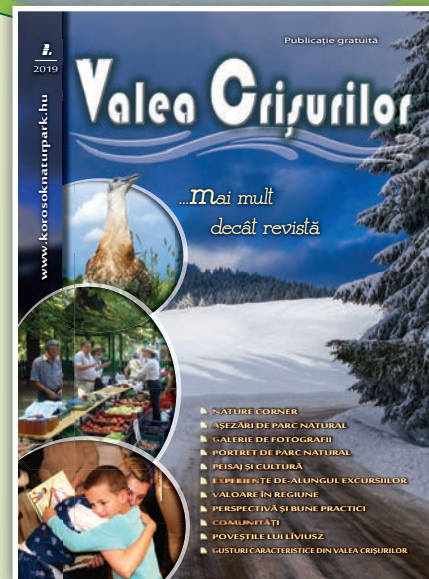
De-a lungul realizării proiectului un rol semnificativ primește informarea continuă a populației locale. Elementul comunicațional al acestei aspirații e reînvierea publicației periodice Revista Valea Crișurilor. Revista va apărea de 6 ori în timpul realizării proiectului. În cadrul activităților de sensibilizare (Forumuri de schimb de informații, Cluburi Verzi,

Cu ajutorul Planului Regional de Rețea de Infrastructură Verde se pot îmbunătăți oportunitățile turismului activ din regiune

Békés ecologic

– activități în aer liber) Organizația Parcul Natural Valea Crișurilor dorește să promoveze proiectul cu materiale promoționale, totodată dorește să fie prezentă într-un mod activ pe spațiul comunitar online, și este la curent cu pagina de web ce s-a reînființat recent, ajută cu informații interactive orientarea celor interesați.

Fiind parte a proiectului revista Valea Crișurilor din nou de-a lungul a șase numere încearcă să promoveze valorile locale

Salonta, o așezare care a ales calea verde spre dezvoltare durabilă

La auzirea cuvântului Salonta, cu siguranță în mintea iubitorilor de istorie le răsună prima dată, poezia Arany János; fermierii, de exemplu, se pot gândi la simpatici porci cu părul creț din gospodăria iar alții asociază numele orașului cu bine cunoscuta pâine de Salonta ori cu renumitul salam nobil produs aici.

Acum câțiva ani, la marginea orașului s-a înființat o fermă de bizoni, și care răspândește numele acestei așezări peste hotare, de asemenea, Salonta face parte din din situl Natura 2000, o rețea ecologică europeană de arii protejate, formată din arii speciale de conservare privind conservarea habitatelor naturale a faunei și florei sălbatice și din arii de protecție specială referitoare la conservarea populațiilor de păsări sălbatice.

Statuia lui János Arany deasupra intrării Turnului Ciunt

Partener de proiect

menajere, protejând astfel mediul.

În viitorul apropiat, alte două proiecte așteaptă să fie implementate, unul care vizează energia din surse regenerabile, prin exploatarea apelor termale, zăcămint geotermal din subsolul orașului, iar cel de-al doilea proiect vizează construcția și dezvoltarea unui centru de informare turistică pentru conservarea valorilor naturale. În acest proiect este vorba despre o specie de păsări rare amenințate cu dispariția, conceput pentru salvarea populației autohtone de dropii care trăiesc în zona orașului Salonta.

O lume mai bună, mai locuibilă pentru generațiile viitoare!

Salonta este un mic oraș situat într-o zonă de câmpie, de-a lungul secolelor, cea mai mare parte a populației orașului s-a ocupat cu agricultura sau cu creșterea animalelor. Industria de atunci, aflată în expansiune s-a dezvoltat datorită acestora, fiind în special semnificativă industria prelucrătoare. Progresul făcut cu pași mari, a transformat în prezent Salonta într-o așezare modernă, în curs de dezvoltare, cei din conducerea orașului considerând totuși că prioritatea o constituie îmbunătățirea cunoștințelor în ceea ce privește cunoașterea și ocrotirea naturii, de a se pune accent pe educația ecologică și prin urmare sprijină orice idei care garantează pentru generațiile viitoare o viață, un mediu de trai mai bun, mai locuibil.

Complexul imponent de clădiri a primăriei renovat în 2008

Proiectele mai sus menționate vor fi implementate cu finanțare din partea UE, însă atitudinea flexibilă precum și buna politică economică adoptată de către conducerea orașului Salonta fiind esențiale pentru succesul obținut.

Munca primarului Török László, a viceprimarului Horváth János precum și a secretarului Municipiului Salonta Patricia Ivanciuc este susținută și de către consiliul local, atât în formularea ideilor, în inițierea proiectelor cât și în momentul punerii în aplicare a acestora. Echipa de proiect din administrația locală urmărește cu atenție anunțurile cu privire la eventuale proiecte, folosindu-se în mod constant de aceste ocazii, se află mereu în căutarea potențialilor parteneri și este bucuroasă ori de câte ori are posibilitatea să se alăture ca partener de proiect altor localități sau ONG-uri

Recent, în Salonta s-au construit zeci de kilometri de piste pentru biciclete pe domeniul orașului precum și în afara lui, până la cele mai apropiate așezări, există asigurată posibilitatea pentru ținerea autoturismelor în garaj astfel încât să fie diminuată atât poluarea aerului cât și zgomotul produs de motoarele autovehiculelor.

În cadrul unui alt mare proiect urban, sistemul de drenare a apei pluvială a fost construit pentru a proteja canalul Culișer, ce străbate orașul. În prezent, se desfășoară lucrări de curățare a canalizării, printr-o gestionare adecvată a multiplelor investiții moderne, între timp, în oraș a fost introdusă colectarea selectivă a deșeurilor

Bizoni în hotarul orașului Salonta

Colaborare pentru salvarea dropiilor!

În proiectul intitulat „Conservarea, protejarea și promovarea valorilor naturale din zona transfrontalieră Salonta-Békéscsaba – „The Nature Corner” un rol de conducere și-a asumat administrația locală a orașului, ca lider de proiect, iar ca parteneri colaborează împreună cu Asociația Körösök Völgye Natúrpark, Asociația Milvus Transylvania West și Orașul Békés din Ungaria.

Proiectul, în valoare de aproape 3 milioane de euro, va fi implementat până în anul 2020, perioadă în care se va realiza cartografierea habitatului de dropii, iar în paralel cu investițiile făcute pentru a proteja speciile de păsări va fi amenajat și un centru de agrement astfel că se vor construi și dezvolta un centru de informare turistică, un

punct de observare a dropiilor și un traseu tematic prin crearea unei piste de biciclete iar ca principal domeniu de activitate fiind protecția mediului și educația ecologică.

Conducerea orașului Salonta consideră că tinerii vor avea o atitudine de protecție și apreciere asupra mediului care ne înconjoară doar dacă văd sau experimentează un bun exemplu. Din acest motiv, se bucură de prioritate, proiectul pentru protejarea dropiilor, prin intermediul căruia atât cât copiii și adulții nu numai că au posibilitatea de a cunoaște habitatul acestor păsări însă vor exista și oportunități pentru activități recreative. O plimbare în aer liber, cu bicicleta ori chiar pe jos, prin pajiști sau prin zona cu stuf, competiții, programe și activități pe diverse teme, educație

ecologică și nu numai, evenimente ce se vor desfășura în centrul de agrement, un punct de observare a dropiilor: diferite programe care sunt așteptate cu mare interes de către micii elevi salontani.

Partener de proiect

Organizația Parcul Natural Valea Crișurilor

Organizația Parcul Natural Valea Crișurilor cu sediul în Békéscsaba a fost înființată în 2002 cu scopul de a uni și coordona dezvoltările ecoturistice din valea Crișurilor, precum și de a executa programe de protecție a mediului și a naturii. Organizația, recunoscând importanța cooperării de scală largă cu scopul dezvoltării durabile a văii Crișurilor, pentru a-și îndeplini scopul a încercat să unească organizațiile civile și administrațiile locale ale așezărilor pe de lângă Crișuri. În prezent are ca membrii 11 administrații locale și 7 organizații civile.

După înființare Organizația Parcul Natural Valea Crișurilor – adaptându-se priorităților naționale – și-a stabilit obiectivul de a dezvolta o strategie durabilă de lungă durată ce desemnează patru axe egale: ocrotirea peisajului și a valorilor naturale, crearea condițiilor recreației și ecoturismului, realizarea scopurilor dezvoltării rurale, precum și educarea și dezvoltarea organizațională.

Deoarece valea Crișurilor este a regiune transfrontalieră, zona de excitare a activităților organizației nu se poate limita doar la teritoriile ungare. Astfel nenumărate proiecte transfrontaliere au fost realizate recent. Organizația începând cu anul 2005 a integrat în regiune o resursă de mai mult de 3 miliarde forinți de-alungul a 20 de proiecte finanțate de EU.

Organizația Parcul Natural Valea Crișurilor pe lângă pregătirea și administrarea cererilor, administrează totodată și Centrul pentru Vizitatori Valea Crișurilor ce se află în mijlocul pitorescului arboret Széchenyi din Békéscsaba. În cadrul proiectului cu numele „Körösök Lágý Ölen” (În mijlocul Crișurilor) în 2007 clădirea a fost frumos renovată în interior și în afară și a devenit centrul diferitelor inițiative de ocrotire a mediului și a naturii, centrul unor demonstrații culturale, precum și centrul unor programe turistice.

Centrul pentru vizitatori Valea Crișurilor condusă de Organizația Parcul Natural Valea Crișurilor este sediul grupului operațional și centrul de program

Datorită susținerii administrațiilor locale membre, folosirii eficiente a resurselor UE, precum și mulțumită activității organizării muncii organizația a devenit purtătorul de cuvânt al dezvoltării economice regionale, dezvoltării rurale, turismului activ și ecologic, precum și purtătorul de cuvânt al conștientizării punctului de vedere „verde” și al educației mediului înconjurător.

Una dintre cele mai semnificative rezultate ale activităților organizației este faptul că în luna aprilie a anului 2015 Organizația a primit în mod solemn calificativul oficial de parc natural.

Printre programele permanente ale organizației se numără târgul de produse locale și piața ecologică din arboret, taberele tematice organizate în fiecare vară școlărilor din ciclul primar, iar pe de altă parte expoziția interactivă *Zöldülj! Fordulj! (Înverzeste-te! Întoarce-te!)*, și alte activități verzi (compostare, hârtie reciclată, colectarea selectivă a deșeurilor) sunt platformele directe ale conștientizării problemelor mediului înconjurător.

În ultimii ani conservând abordările anterioare au apărut strategii noi, teritorii noi pe paleta activităților organizației.

Un astfel de teritoriu este propagarea, protejarea fermei ca valoare naturală. În acest sens, s-a înființat rețeaua deschisă a gospodăriilor de pe lângă ferme *Ferme în împrejurimile Crișurilor*, totodată s-a format *Traseul natural rural*, acesta fiind singurul pe plan național. Organizația susține prin ajutor profesional, prin consultanță în marketing și comunicare dezvoltarea, funcționarea gospodăriile rurale ce s-au alăturat rețelei.

În centrul activităților organizației au apărut comunitățile locale. În Centrul pentru vizitatori se va forma în prima parte a anului 2019 o comunitate de coș cu numele *Coș Crișean* datorită căreia alimente sezonale sănătoase și alte produse locale vor ajunge la localnici. În strânsă legătură cu acestea în viitor se va forma o grădină comunitară cu numele de *Vackor Kert (Grădina Vackor)* în partea cu numele de Jamina a orașului Békéscsaba, unde va exista posibilitatea de grădinărit comunitar.

Determinarea strategiilor noi constituie o prioritate și în favoarea dezvoltării organizaționale

Natură, recreație, dezvoltare rurală, formarea mentalității – principali piloni ai activității în obiectivele organizației

Partener de proiect

Asociația „Grupul Milvus”

Marcarea dumbrăvencei
cu dispozitiv de localizare prin satelit

Asociația „Grupul Milvus” este o organizație civilă, nonprofit, care derulează activități de conservare a naturii, educație, cercetare și consultanță, pentru ca România să devină un loc mai bun pentru păsări, fauna sălbatică și oameni deopotrivă.

În toamna anului 1991, câțiva iubitori de păsări entuziaști au înființat „Grupul Milvus” în bucătăria unui apreciat ornitolog și muzeolog din Târgu Mureș, care, de atunci, a rămas pentru noi - „nenea” Szombath Zoli. Iată câteva perioade de referință din viața asociației:

Perioada de nou-născut: 1991-1993. Vârsta medie a membrilor era de 17 ani, entuziasmul la nivel maxim. **Activități:** observarea organizată a păsărilor, colectarea comună de date. Un cerc vesel de prieteni.

Copilăria: 1993-2001. Aproape lipsită de griji, exact cum trebuie să fie, o perioadă foarte optimistă și productivă. Membrii derulează în paralel cu studiile universitare primele proiecte semnificative, organizând, de exemplu, timp de 10 ani consecutiv tabere de inelare a păsărilor în Munții Gurghiu. Interesul nostru – influențat în mare parte de anii de facultate – se îndreaptă înspre cercetare.

Adolescența: 2002-2010. Perioada aceasta a însemnat confuzii și numeroase schimbări, ca orice adolescență. Am început să obținem rezultate semnificative în conservarea naturii pe plan național. Încă în plină adolescență, după aderarea la U.E., am obținut cel mai mare succes în protejarea naturii: timp de mai mulți ani, ne-am concentrat pe desemnarea siturilor Natura 2000 și, mulțumită în mare parte eforturilor noastre, rețeaua de situri protejate din România în prezent acoperă deja 24% din teritoriul țării.

Eliberarea unui
șorecar reabilitat

Perioada de maturitate: 2010-2018. Mulțumită fondurilor europene, realizăm că se poate trăi din conservarea naturii și că omul nu e neapărat sortit pieirii dacă e hotărât să se ocupe de ce-i place și în ce crede. Însă, birocrația își face apariția în viața asociației noastre și ne răpește din ce în ce mai mult timp. Cu timpul, ne dăm seama că nu putem rezolva toate problemele, dar totuși încercăm... Ne ocupăm de gestionarea siturilor protejate, salvarea păsărilor rănite, politici de management de agromediu, programe de conservare a speciilor, recensământ și monitorizare, educație ecologică și multe altele.

Activitățile noastre ne duc aproape în toate colțurile țării, dar există câteva regiuni cărora le acordăm o atenție

Reparatia cuiburilor pentru vântureii de seară

deosebită. Încă din anul 1994, Grupul Milvus derulează activități de cercetare și conservare a naturii în zona de vest a țării. Astfel, s-a născut ideea întemeierii unei filiale în Crișana. În 2011, am înființat filiala Grupului Milvus la Oradea, care, de atunci, este responsabilă de activitățile asociației care țin de zona transfrontalieră. Filiala este totodată și partener în proiectul Interreg „Conservarea, protejarea și promovarea valorilor naturale din zona transfrontalieră Salonta-Békéscsaba” (The Nature Corner – ROHU-14), care se află în derulare. Grupul Milvus cercetează și protejează populația de dropii din zona Salonta de 10 ani și credem că aceasta a jucat un rol extrem de important în materializarea prezentului proiect. Pe durata proiectului, vom efectua activități de specialitate care se integrează perfect în domeniul nostru de activitate: elaborăm pachete de propuneri în vederea conservării populației de dropii din zona Salonta, derulăm activități de comunicare și educative, pentru atragerea sprijinului din partea publicului, asigurăm consultanță de specialitate liderului de proiect, Primăria Salonta, în vederea susținerii activităților de proiect. În ceea ce privește partenerii din Ungaria, ne implicăm cu conștiinciozitate în realizarea activităților comune.

Credem cu tărie că, prin acest proiect, vom face pași importanți înspre îndeplinirea obiectivelor propuse și că acest proiect reprezintă o etapă dintr-un lung șir de colaborări.

Fotografii: Attila Nagy, Marius Hărduț, Jaksá Bianka Regina

Monitorizarea păsărilor

Verificarea cuiburilor așezate pentru dumbrăvence

Prinderea unui vânturel de seară pentru a fi inelat

Activitate cu copii și inelare de pui

Békés,

centrul de protecție al valorilor naturale

Autor: Administrația locală a orașului Békés

Partener de proiect

Este cunoscut că legătura dintre orașul Békés și natură este foarte strânsă. Crișul Dublu ce e direct învecinată cu așezarea, iar pe periferia orașului și în zonele urbane fosta ramificație a Crișului Alb ce șerpuieste prin Canalul Élővíz sunt elementele verzi ale peisajului, dar pe lângă acestea nenumerate valori naturale protejate de importanță locală îmbogățesc această veche legătură.

Secțiunea canalului Élővíz din partea sudică a orașului, numită Csatórkert, barajul din Békés, precum și împrejurimile Centrului de Recreare Dánfok reprezintă o valoare naturală de o importanță semnificativă, așa cum pe periferia orașului reprezintă valoare naturală canalul principal Vargahossza care a fost albia Crișului Negru în trecut.

Protejarea acestor valori și prioritarizarea dezvoltărilor legate de acestea au o semnificație accentuată în eforturile administrației orașului Békés de dezvoltare a mediului.

În proiectul „The Nature Corner” – Dezvoltarea și ocrotirea valorilor naturale ale regiunii de pe lângă granița dintre Salonta–Békéscsaba administrația locală a orașului Békés ca partener în ceea ce privește elementele de mediu și-a identificat teritoriile de intervenție după cum urmează:

Teritoriile de intervenție ale orașului Békés, ca partener de proiect

1. Formarea unui centru de vizitatori pe teritoriul Centrului de Recreare Dánfok cu scopul de a oferi informații vizitatorilor despre teritoriile de ocrotire a naturii, flora și fauna acestora; organizarea unor prezentări comune și programe în parteneriat cu Organizația Parcul Natural Valea Crișurilor; formarea unui teritoriu de ocrotire a genelor prin cultivarea unor tipuri de copaci băstinașe; formarea traseelor pentru plimbări, pentru ture cu bicicleta sau ture de apă cu achiziționarea de echipamente necesare.

O imagine panoramică a orașului Békés dinspre Crișul Dublu

2. În zona centrală a orașului înființarea și reconstrucția unui traseu natural ce oferă informații despre valorile naturale ale așezării, despre speciile de animale și plante ocrotite, în special despre mediul înconjurător al canalului Élővíz.

3. Conservarea cu scop ecologic a teritoriilor NATURA 2000 ale Crișului Dublu.

4. Ocrotirea și protecția copacilor ce se bucură de protecție locală și se află pe teritoriul administrativ al orașului Békés.

Centrul de recreare Dánfok e înconjurat de un ținut natural romantic și sălbatic

Teritoriile naturale ale rețelei de infrastructură verde Valea Crișului

În cadrul proiectului „The Nature Corner” Organizația Parcul Natural Valea Crișurilor și-a asumat o sarcină de cercetare nouă în raport cu o cooperare precedentă de pe lângă graniță ce are ca scop ocrotirea naturii. Scopul principal al subactivității este dezvoltarea unui Plan Regional de Rețea de Infrastructură Verde (*Regional Green Infrastructure Network Plan, ReGrIN*), ce se realizează la scara regiunii pentru o dezvoltare durabilă și pentru cunoașterea mai bună a sistemului natural din valea Crișurilor. În următoarele dorim să prezentăm pe scurt subsistemele naturale ale ReGrIN.

ReGrIN – elementele infrastructurii regionale verzi

Rețeaua de infrastructură verde a zonei de proiect (sistemul de lacuri, râuri, păduri, ferme) se schimbă în continuu. În paralel cu dezvoltarea regiunii resursele naturale vor fi expuse la o tot mai mare presiune. Elementele infrastructurii verzi reprezintă mediul sănătos ce asigură sănătatea populației. Bunurile verzi și cele de mediu asigură aer curat și apă pentru populația regiunii, contribuie la funcționarea optimă a sistemului naturii, astfel minimalizând de exemplu riscul inundațiilor sau pericolele eroziei vântului. În total, rețeaua de infrastructură verde asigură avantaje semnificative pentru mediu în ceea ce privește populația județului. Prin men-

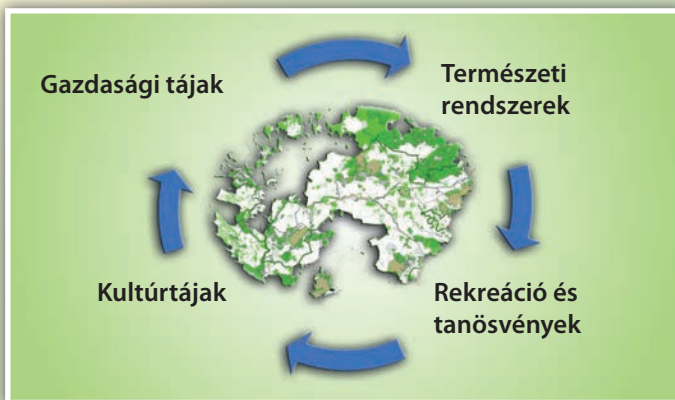
Rezervațiile naturale se numără printre cele mai valoroase elemente ale peisajului

ținerea și dezvoltarea rețelei, vom conserva peisajele istorice și culturale, vom garanta pe termen lung pentru generația viitoare valorile peisajului regiunii.

Din punctul de vedere al formării structurii peisajului e fundamentală realizarea elementelor de infrastructură verde ale regiunii, conectarea acestora cu elementele existente ale sistemului, precum și cu completarea lor. Teritoriile naturale ocrotite la nivel național, teritoriile parcurilor naționale și teritoriile de ocrotire ale naturii sunt elementele protejate la nivelul cel mai înalt și valoros al sistemului. Acestea formează insule verzi mai mici sau mai mari, între ele se află rețeaua de infrastructură verde formată din teritorii agricole extensive naturale, cu pășuni împădurite și teritorii umede legate de sistemul de apă a Crișurilor.

Sistemul de infrastructură regională verde înseamnă grupul sistemelor naturale, teritoriilor recreaționale, peisaje culturale și teritorii agricole.

Elementele constitutive ale tipurilor de peisaj din Planului Regional de Rețea de Infrastructură Verde

De sistemele naturale aparțin teritoriile cu păduri și teritoriile mari, coerente, fără fragmentare ale habitatelor, rețeaua de canalizare și zonele umede (wetlands), teritoriile ce protejează calitatea apei și ce funcționează în principal ca coridoare pentru fauna ce trăiește în sălbăticie. Teritorii naturale sunt toate teritoriile ce în principal sunt caracterizate de condiții seminaturale. Teritoriul natural protejat este teritoriul ce a fost declarat protejat sau extrem de protejat (beneficiind de o accentuată conservare a naturii) de către lege sau de o altă legislație.

Teritoriile recreaționale și traseele naturale sunt căi pe uscat și pe apă, parcuri, locuri de pescuit comunitare recreaționale. Recreația e garantată de mediul natural înconjurător.

Teritoriile istorice sunt peisaje culturale, regiuni de patrimoniu cultural, peisaje pitorești, priveliști și cărări – elementele cheie ale peisajului și turismului rural. Teritoriile agricole sau agrare sunt ferme, livezi și păduri – teritorii ce prin agroturism și productivitate contribuie la dezvoltarea economică și regională a zonei. Structura teritoriile agrare tradiționale în esență se situează în tip mozaic, se formează din terenuri arabile mici și din sistemul culturilor de plante constante, ce sunt conectate de rețele de coridoare verzi. Prin alegerea utilizării terenului și formei gestionării peisajului rolul omului în formarea acestor terenuri e determinantă.

Coloana teritoriului regiunii proiectului este formată din râurile Crișul Negru, Alb și Crișul Dublu. Teritoriul de aproape 100 hectare privește hotarul administrativ între 14 așezări, și se află pe regiunile mici pe șesul de pe lângă Criș, șesul Békés și părțile mai înalte ale orașului Békéscsaba.

Elementele naturale ale rețelei de infrastructură verde

Din punct de vedere geografic regiunea e o depresiune, un bazin plat, un șes perfect ce se află la o adâncime de 1-10 metri mai jos decât împrejurimile. Peisajul natural continuă și pe cealaltă parte a graniței, unde treptat se integrează în zona deluroasă atașată lanțului muntos carpatic. Apa de-alungul a miilor de ani a fost cea mai importantă forță ce formează peisajul în Marea Câmpie. Crișurile ce provin din zona Munților Plopiș și Munților Bihorului, precum și din zona Munților Metaliferide de mii de ani au un rol determinant în formarea suprafeței pământului. Înainte de reglarea debitelor râurilor pajiș-

tile noroioase erau elementele determinante ale imaginii peisajului, teritoriile ce erau acoperite periodic sau permanent cu apă, teritoriile „noroioase”, joase, crengi încurcate, din acestea se formează capuri, ape subterane, structuri de râulețe, ce s-au pierdut în multitudinea de mlaștini ample, zone umede, ca să se unească din nou undeva. Trestia, stuful s-a întins până la horizont pe teritoriile uriașe cu apă, și doar pe margini, pe aluviuni s-au aflat păduri cu copaci de lemn cu esență moale,

Unul dintre cele mai semnificative bazine hidrografice ale Crișurilor, Munții Bihor

păduri cu stejar, tufișuri. Bazinul hidrografic al râurilor începe la aproximativ 50-150 km la est de graniță, de aici transportă majoritatea aluviunii. Această regiune era zonă intertidală ce a fost inundată regulat, dar situația s-a schimbat, teritoriile umede s-au diminuat drastic datorită muncilor de reglare a debitului apei și de drenaj, totodată numărul habitatelor umede a scăzut.

Elementele naturale de sistem ale rețelei de infrastructură a zonei de proiect sunt în special lunca inundabilă a Crișurilor, valea râului și canalele, precum și teritoriile de ocrotire a păsărilor Natura 2000 și teritoriile speciale de protejare a naturii.

Valorile naturale ale teritoriului în cazul cărora conservarea crucială se află pe teritoriul operațional al Direcției Parcului Național Criș-

Mureș. Din cele patru teritorii de ocrotire de importanță națională a naturii ale județului doar una se află aici, precum și un teritoriu de parc național, și două treimi (33 buc., 376 ha) din teritoriile de ocrotire de importanță locală a naturii ale județului, în regiune se află 40% (57 buc.) din valorile de ocrotire de importanță locală a naturii.

O zecime a teritoriului cercetat (8834 ha) este protejată la nivel național. Subdiviziunea din parcul național Pusta

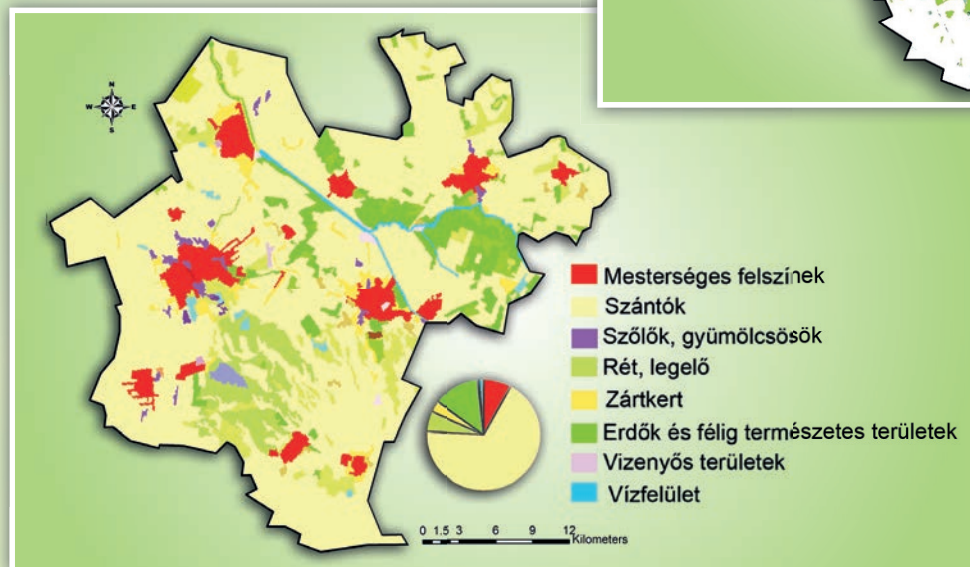
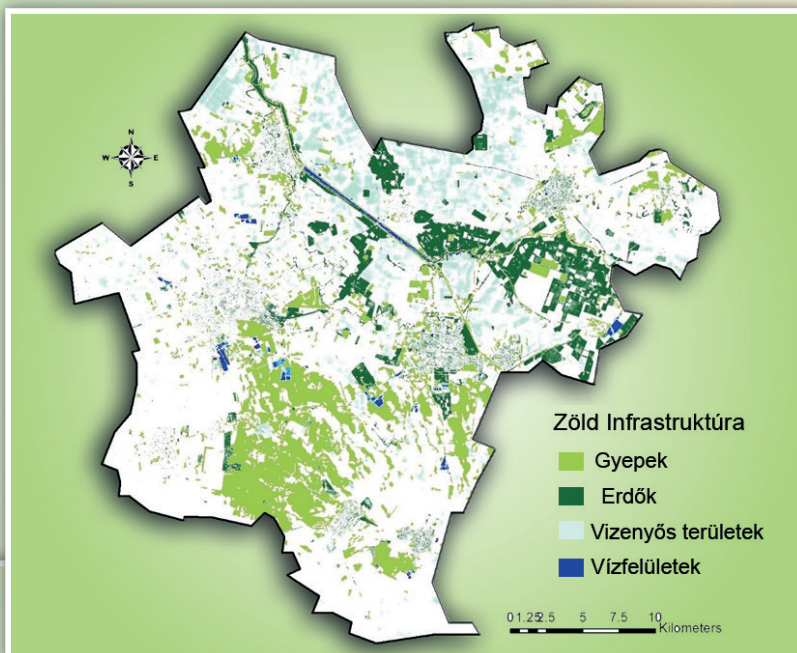
Pescuitul este una dintre nenumăratele activități recreaționale oferite de valea Crișurilor datorită unicității

În zilele noastre nu ne prea întâlnim cu zone umede ce ne duc cu gândul la imaginea peisajului de odinioară

din Kígyós (HUKM10001) se întinde pe o suprafață de 4783 hectare, e totodată un teritoriu de ocrotire a păsărilor neobișnuite. Habitatele cele mai importante sunt pajiștile saline cu păiuș și pelin, pajiștile saline cu coada-vulpiei. Pădurea cu melci din Dénesmajor este un teritoriu protejat de importanță națională, pădurea de salcii (Salicetum) de 5,1 hectare ce se află în zona inundabilă a Crișului Negru a devenit protejată în 1997 datorată faunei de melci ce trăiește aici. Pe acest teritoriu trăiesc 12 specii de melci. Aproximativ 19% (19.149 ha) din teritoriu constituie o parte a rețelei Natura 2000, Pusta din Kígyós, pășunile de pe lângă Gyula- Szabadkígyós, pădurile dintre Crișuri, pădurea Fás din Sarkad, canalul Gyepes și Crișurile.

Subsistemul natural al Planului Regional de Rețea de Infrastructură Verde (sursă: Copernicus FRL 2016)

Teritoriile Natura 2000 și cele naturale protejate, precum și peisajele naturale și seminaturale formează subsistemul natural al Rețelei de Infrastructură Verde Regională, astfel aproape o cincime (19,02%) din regiune este teritoriu natural.

Sistemul de utilizare a terenului regiunii (sursă: CORIN CLC2012)

Două treimi (68082 ha) din teritoriu e acoperit cu teren arabil, astfel regiunea analizată are un puternic caracter agrar. Cultivarea plantelor are o semnificație mare în regiune dar în ceea ce privește județul Békés sunt foarte dominante teritoriile seminaturale: pădurile, teritoriile cu tufișuri, precum și grădinile închise și pășunile constituie o treime a teritoriului (teritoriu ierbos: 14%; teritoriu cu păduri: 10%; teritorii umede: 7%).

Aceste peisaje constituie teritoriile naturale potențiale ale ReGrIN care sunt elementele rețelei ecologice, și completând acestea sunt cele mai importante elemente ale rețelei de nivel regional-patrimonial:

- teritorii naturale protejate local,
- albia și malul fuxurilor mici (râuri, pârauri, etc.), precum și alte suprafețe de apă (canal, braț mort, lac, bazin),
- teritorii de pădure (păduri existente și împăduriri planificate): în regiunea Gyula și Crișul Dublu,
- teritorii ierboase,
- teritorii agricole menținute cu cultivare extensivă,
- coridoare verzi (bande verzi de protecție ce se află lângă așezări și margini de câmpuri).

O parte a pășunilor de sistem mozaic se află sub protecție naturală sporită

Salonta și dropia

– trecut,
prezent,
viitor

E aprilie și suntem în plină primăvară a anului 2007. Sunt chiar temperaturi de început de vară, ceea ce pare să devină regula noului mileniu. Împreună cu doi colegi clujeni, ne pregătim să mergem la Salonta. Obiectivul ieșirii este să dovedim prezența dropiei în areal. Și chiar mai mult, prezența sa pe teritoriul României, căci, în acea perioadă, cele mai des întâlnite referiri la dropie, erau că-i o specie dispărută din țară. Eu însumi pornisem cu întârziere din cauza sarcinilor de serviciu, iar, la jumătatea drumului, mă sună colegii exaltați: în apropierea graniței, au zărit un mascul în plin rotit.

Fotografie: Gusztáv Boldog

Conduceam pe-atunci un ARO încercat de multe intemperii, iar vehiculul meu a executat accelerarea bruscă cu trosnete și pocnete. Nici măcar în pustă nu mi-am menajat mașina, iar rezultatul a fost că-mi pierdusem roata de rezervă undeva pe drum, fără să o pot recupera nici măcar ulterior. Dar ce mai contau toate acestea când, în sfârșit, am reușit să observăm această specie misterioasă și la noi în țară? Nu degeaba insistau colegii din parcurile naționale din Ungaria că merită căutarea! Și iată că au trecut mai bine de zece ani de-atunci și am dobândit mult mai multe date și informații despre legătura dintre această specie și Salonta. Și câte nu știm încă...

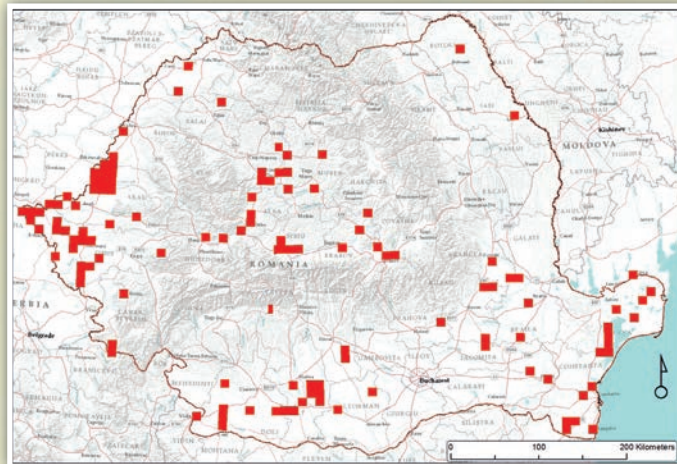

Prima observație a dropiei pe limita de graniță – 4 aprilie 2007 (Foto: Lészai István)

În vremuri deja apuse, dropia, cea mai mare pasăre zburătoare din Europa, populase teritorii mult mai mari decât cele din zilele noastre. Este o afirmație valabilă pentru întregul continent, deoarece specia a dispărut cu desăvârșire din mai multe țări. Același lucru s-a întâmplat și pe teritoriul României – aceasta dispăruse din mai multe regiuni. Majoritatea populațiilor din Ardeal au dispărut fără urmă până la sfârșitul secolului al XIX-lea, iar până la începutul secolului XX, specia a dispărut și din această parte a țării. Populațiile de dropie din Muntenia, Bărăgan și Dobrogea s-au epuizat treptat în secolul trecut, iar populația considerată a fi ultima în Muntenia, la sud de Slatina, s-a extins la trecerea dintre secole.

În România zilelor noastre, se mai găsesc dropii doar în două arealuri: în Banat (zona Sânnicolau Mare) și la

Salonta. Dar, în timp ce populația din Banat și Voivodina sârbească se află la limita extincției – pe partea noastră a frontierei observându-se doar sporadic câte unul sau două exemplare, la Salonta trăiește și în prezent o populație considerabilă de dropii. Din acest motiv, afirmația că singura populație viabilă de dropii din România există la Salonta este cu certitudine corectă.

Cunoscuta răspândire a dropiei în secolul XIX. pe teritoriul României

Dar de ce a supraviețuit tocmai aici această specie? Oare a găsit mai multă liniște în zona de frontieră? Ca să înțelegem mai bine acest fenomen, trebuie să renunțăm la analiza răspândirii unei specii din perspectiva unor granițe politice. Nici sintagma „populație de la Salonta” nu este într-un totu corectă, deoarece aceste păsări nu circulă numai în zona periferică a orașului, ci și pe teritoriul localității învecinate, Mezögyán, aflate deja în Ungaria. Astfel, se ivește întrebarea: oare dropiile de la Salonta au „venit” din Ungaria? Se știe că acolo se găsesc populații însemnate de dropii. Însă, și această abordare este incorectă. Posedând capacitate de zbor, dropiile se răspândesc relativ cu ușurință. În schimb, sunt păsări teritoriale, se atașează puternic de habitatele lor. De exemplu, în Spania, țara unde se află cele mai multe dropii din lume, nu au descoperit populații „noi” (despre care să nu fi avut cunoștințe anterioare) nici după mai multe decenii de cercetare. Cu siguranță, dropiile „din Salonta” se află aici de mai multe secole, chiar milenii.

Vânătoare de dropii – Pictura lui Károly Sterio

Dropii în care zbor la hotarul municipiului Salonta. În fundal, Muntii Bihorului

Probabil așa se explică de ce a țesut Arany János reparate comparații cu dropii în poeziile sale. Iar, dacă discutăm legătura dintre această specie și orașul Salonta, menționarea poetului Arany este absolut obligatorie. Faimosul autor, născut la Salonta, n-a trecut impasibil pe lângă miracolele naturii. Prin urmare, presupunem că a fost un bun observator al ei. De această părere este Herman Ottó, „ultimul polimat maghiar”, numit de asemenea și „părintele păsărilor”, întrucât el este unul dintre cei care au pus bazele ornitologiei maghiare. În lucrarea *Lumea păsărilor: Arany, Tompa, Petőfi și creația populară, iată ce scrie despre Arany János*:

„Spre minunățiile naturii a arătat nu doar o înclinație ageră, ci una remarcabilă...

Toldi – 1846 – primele 4 versuri ale primului cântec:

*Ard de căldura soarelui ai pustiului vlăstari,
Turme de covași secătuiți îl pasc;
Nici un fir de iarbă, pe miriște, nu crește,
Nici o palmă de verdeață pe întinsa câmpie.*

Pentru cei care cunosc peisajul de sărătura, e limpede și clar că, poetul a umblat, într-adevăr, pe sărătură și că a remarcat viața care totuși există aici.”

Pustie salină în hotarul Salontei

Arany a avut ocazia să observe sărătura, acest tip de habitat de pustă, specific Marii Câmpii Maghiare, întrucât pe marginile Salontei găsim, cu precădere, pajiști sărăturate. Iar aici, nu trăiesc doar covași, ci și alte animale, cum ar fi dropia. Cu siguranță, Arany János s-a întâlnit deseori cu această pasăre secretoasă, care trăiește și acum în acele zone marginale salontane, unde, cândva, și Arany deseori umbla, în drum spre Domeniile Tisza din Geszt. Herman Ottó este de părere că „... și aceasta se bazează pe un acut spirit de observație:

*Gândurile mele-s ca dropia,
Ce cu aripile înghețate,
Umblă desculț pe fața pământului.*

E o comparație specifică câmpiei, căci numai aici își poate găsi baza de temelie, atunci când lapovița îngheață aripile dropiei și, astfel, pasărea nu mai poate zbura...”

Revenind la analiza noastră, cum se explică supraviețuirea populației de dropii din zona Salonta–Mezőgyán? Chiar dacă dropiile sunt puternic legate de habitatele lor tradiționale, cu siguranță, legăturile dintre arealele învecinate joacă un rol semnificativ. Transformarea peisajului de-a lungul ultimelor secole prin activitățile umane, a avut ca rezultat o masivă fărâmițare a populației de dropii din Bazinul Carpatic. Iar dropiile din arealul Salonta–Mezőgyán fac parte dintr-o populație mai mare, denumită „de dincolo de Tisa”. Acum, avem informații că există interacțiune între teritoriile delimitate de granițe, dar învecinate, însă înțelegerea amplitudinii și dinamicii acestora constituie subiectul unor cercetări viitoare. În baza literaturii de specialitate, putem presupune că zonele cu cele mai mari populații de dropii (regiunea Dévaványa, șesul

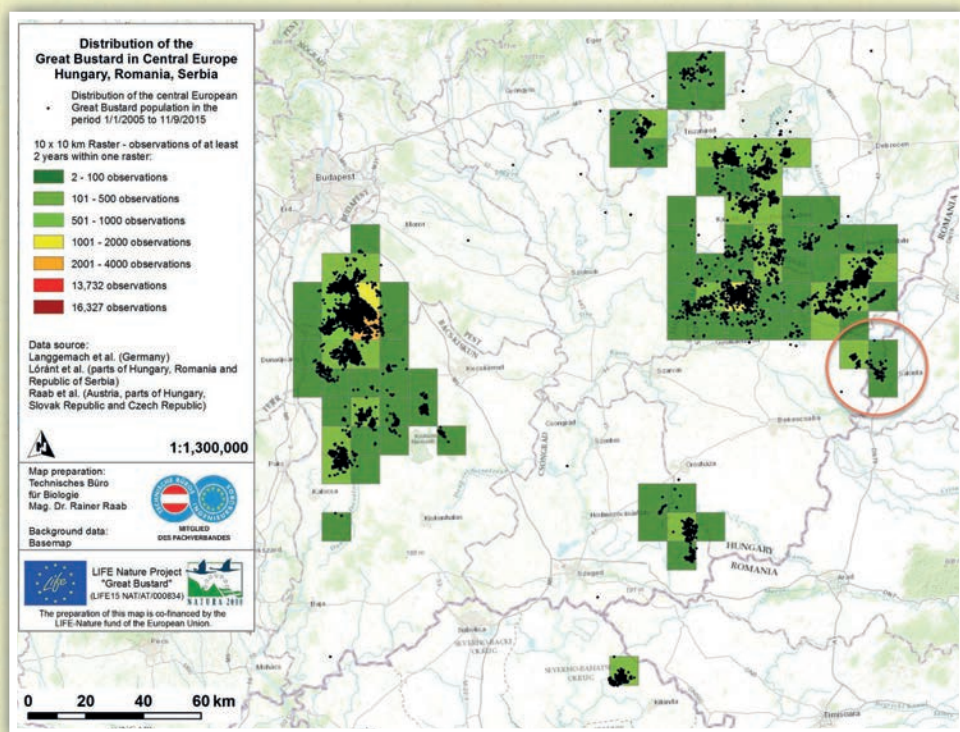

Bihar, Hortobágy) îndeplinesc un rol de pompă în ceea ce privește numărul populațiilor periferice – cum e și cea din zona Salonta–Mezőgyán – și că, aici, efectivele fie cresc, fie scad. Iar mica noastră populație, de aproximativ 40-50 de exemplare, se află tocmai în situația în care trebuie să ne îngrijoreze în ceea ce privește supraviețuirea ei. Dar, sperăm că populațiile învecinate aflate în continuă creștere și consolidare, o vor influența pozitiv.

Totuși, care sunt pericolele la care este expusă dropia? Ce a dus la dispariția ei în atât de multe locuri? Am amintit deja pierderea habitatului, ceea ce constituie, cel mai probabil, cea mai mare amenințare la adresa dropiilor. Dacă un astfel de habitat e distrus și devine neviabil pentru dropie (de exemplu, se fac împăduriri sau lucrări de construire), înseamnă dispariția ireversibilă a habita-

tului. Iar dropiile, nefiind capabile să țină pasul cu astfel de schimbări rapide, nu vor mai putea căuta teritorii noi. Totodată, numărul dropiilor care trăiesc într-o anumită arie este influențat, în principiu, de doi factori majori: succesul reproductiv și rata mortalității. Dacă dropiile nu reușesc să compenseze rata crescută de mortalitate, scade populația. Iar dropiile, din păcate, se înmulțesc foarte încet. Ating maturitatea sexuală la vârsta de 4-5 ani și cresc anual între 1-2 pui. Situația este agravată și de rata ridicată de mortalitate la păsările tinere, care poate ajunge și până la 40-50%. Cifra este și mai grăitoare dacă luăm în calcul și datele din Spania, conform cărora, în medie, o femelă crește cu succes un singur pui la fiecare 6-7 ani.

Dar, totuși, ce putem face pentru a împiedica dispariția dropiei? Având în vedere că rata de reproducere este specifică speciei și nu poate fi schimbată, trebuie să creștem numărul cuibăririlor cu succes și să scădem mortalitatea. Experții din domeniul conservării derulează mai multe activități de protejare pentru creșterea ratei succesului reproductiv. În primul rând, este nevoie de protejarea locurilor de cuibărit preferate de dropii și de prevenirea distrugerii cuiburilor construite la sol. Având în vedere că, mai nou, dropiile își fac cuibul în culturi agricole (lucernă, cereale etc.), în ariile populate de dropii, este necesară derularea unor programe de agromediu (sisteme de plăți compensatorii) care permit agricultorilor implementarea unor soluții agrotehnice ce nu periclitează cuibăritul dropiilor. Putem clasifica mortalitatea în funcție de două perioade: incubație și

Populația de la Salonta-Mezőgyán pe harta distribuției speciei în Bazinul Panonic de Est

pui, respectiv, maturitate. Ouăle și puii sunt deopotrivă amenințate de activitățile agricole mecanizate pe care le-am amintit deja, dar și de prădători. Această ultimă categorie merită puțină atenție. Dacă prădătorii sunt elemente naturale din cadrul unui ecosistem, de ce ar trebui să intervenim într-un sistem natural? E adevărat, nu trebuie să intervenim. Însă, habitatele din Bazinul Carpatic nu mai pot fi numite sisteme naturale, deoarece intervenția umană a ajuns la o asemenea anvergură încât majoritatea ecosistemelor echilibrate au deja fost dezechilibrate de foarte mult timp. Dropiile nu sunt în stare să compenseze simultan prădarea naturală și efectele negative generate de factorii antropici. Din acest motiv, în locurile de cuibărit ale dropiilor trebuie să oferim sprijin împotriva prădătorilor (vulpi, câini vagabonzi, ciori grive) care, oricum, s-au înmulțit excesiv în cele mai multe zone. În cazul păsărilor adulte, pericolul cel mai mare este coliziunea cu liniile de medie tensiune. Conform unor statistici, în cazul păsărilor adulte, 80% din cazurile de mortalitate nenaturală sunt cauzate de acest factor.

În cadrul proiectului finanțat prin Programul Interreg V-A România-Ungaria, intitulat ROHU-14 –

„Conservarea, protejarea și promovarea valorilor naturale din zona transfrontalieră Salonta-Békéscsaba – „The Nature Corner”, aflat în curs de implementare, am inițiat mai multe măsuri de protecție în habitatele din Salonta, cum ar fi: schimbarea celor mai periculoase linii aeriene de medie tensiune cu cabluri îngropate și managementul prădătorilor cu blană prin utilizarea de capcane. Sperăm că aceste activități vor aduce rezultate pozitive și că vor contribui în așa fel încât dropiile de la Salonta vor avea și viitor, nu doar trecut..”

Fotografii: Attila Nagy

Casa Dropia, spații de joacă, desiș cu trestii și lac

Despre centrul de recreere care va fi construit lângă zona „pădurice”

Proiectul privind protejarea dropiilor și conservarea mediului înconjurător se realizează prin finanțare din partea Uniunii Europene. Municipiului Salonta din cele trei milioane de euro primite din partea UE, îi revine 1,7 milioane pentru a-și pune în aplicare planurile. Coordonator de proiect este Secretarul Municipiului Salonta, dna Ivanciuc Patricia care ne-a prezentat informațiile legate de implementarea și punerea în aplicare a proiectului.

Zona cuprinsă în acest proiect pentru realizarea acestor obiective se află la ieșirea înspre Arad, în zona cunoscută sub denumirea de „pădurice” care se întinde pe aproximativ 700 de metri de-a lungul drumului principal, pe un teren triunghiular. Aici, pe unghiul lateral se planifică construirea unei clădiri cu terasă unde vizitatorii vor putea cunoaște habitatul acestor specii de păsări deosebite, dropiile, Casa dropiei va fi potrivită și pentru organizarea unor evenimente educative, culturale, de promovare turistică. Tot aici, puțin mai încolo de această terasă, vor fi construite patru locuri de joacă pentru diferite grupe de vârstă. Va exista, de asemenea, un lac eutrof cu două insule mici, alături va exista un desiș cu trestii și locuri amenajate pentru observarea păsărilor. Din zona respectivă va porni o pistă de bicicletă și va fi construită o întregă infrastructură: toalete publice, locuri de parcare și drumuri fără obstacole pentru persoane cu dizabilități.

În același timp cu construirea centrului de petrecere a timpului liber, de recreere, se pregătește și un studiu științific privind detectarea factorilor care influențează negativ habitatul dropiilor și al altor specii de păsări protejate și totodată privind eliminarea acestor factori, în scopul elaborării unui pachet de propuneri pentru protejarea dropiilor din zona Salonta, pentru conservarea și promovarea altor valori naturale locale, precum și pentru protecția pe termen lung a resurselor naturale locale.

Vizita de studiu 1.

23-29 septembrie 2018.
Austria-Germania-Ungaria

Parcul Național Lacul
Neusiedl-Seewinkel, Austria.

Fâșii de culturi înguste și diversificate.
Aici, cultura ecologică de soia.

Luni dimineață, vânt puternic în zona celor trei
frontiere: austriacă, maghiară și slovacă. Căutăm
dropiile cu dr. Rainer Raab.

– File de jurnal de călătorie –

Am plecat într-o zi de sărbătoare. Era duminică, 23 septembrie, ziua tatălui meu. Granița e aproape de noi, dar am simțit rapid diferența în peisaj. Orașele mici, cochete, multă verdețură, piste de biciclete, mori eoliene, autostrăzi și oameni scumpi la vedere. Dacă ar fi să comprim în câteva cuvinte călătoria petrecută în microbuz în cele șase zile, ar fi: benzinării, mori eoliene și Promises, noua melodie a lui Sam Smith, pe care am auzit-o la radiourile din toate țările tranzitate. Dar rândurile astea nu sunt dedicate călătoriei simțite din burta microbuzului, ci lumii în care acesta se deplasa. Iar noi, 11 femei și un bărbat, din care doar doi specialiști în protecția naturii, am orbitat în jurul dropiei cu microbuzul nostru cu tot.

– Austria –

Primul nostru popas de vizită a început ca un test: ne-am trezit la 5:45am. Urma să ne întâlnim cu dr. Rainer Raab în Deutsch Jahrndorf (Austria), la prima oră, pe un vânt uscat și rece. Rainer e implicat în proiecte transfrontaliere pentru conservarea dropiei încă din 1999. Ne relatează că numărul cel mai mic de dropii aflate pe teritoriul Austriei era de aproximativ 60.

Dropii hrănindu-se în cultura de rapiță.

Se întâmplă în 1995. Întreaga populație vest-panonică cuprindea atunci 120 de exemplare. Iar în 2018, au fost numărate 505. Siturile Natura 2000 au oferit cadrul de protecție pentru habitatul dropiei, dar nu era suficient. Cooperarea cu fermierii locali a fost crucială. Cei 300 de fermieri au primit de-a lungul anilor plăți compensatorii pentru activități agricole și pentru culturi prietenoase cu dropia. Liniile de medie tensiune cele mai periculoase pentru dropii au fost îngropate, iar valoarea investițiilor din proiectele derulate, ne împărtășește el degajat, se ridică la 50 de milioane de EUR. Rainer e tot un întreprinzător, dar un alt soi de investitor, unul destul de rar. Observă cineva o gaie roșie.

Rainer ne arată videoul pe care l-a filmat și ne povestește răsând că iarna trecută, a umblat două săptămâni prin Franța, Spania și Portugalia pentru a urmări spre locurile de iernat gαιele lui roșii. N-ai cum să nu remarci emoția, atașamentul, grija pe care le simte acest bărbat pentru păsările lui. Ne-am oprit în câteva locuri de-o parte și de alta a frontierei austriece, maghiare și slovace pentru a observa cârduri de dropii hrănindu-se pe culturi de rapiță. Rainer ne-a arătat fâșii înguste de culturi ecologice cu muștar, soia, hrișcă. Entuziasmul lui e de-a dreptul contagios. Ne-am luat rămas-bun cu zâmbetul pe buze, fără vânt, sub un soare triumfător.

Zonă liberă de linii de medie tensiune. Coliziunile reprezintă una dintre cauzele cele mai frecvente de decese la păsări de talie mare. În stânga, zonă de cuibărit pentru femele. În dreapta, se observă stâlpul de medie tensiune. Linia a fost îngropată.

Moment de despărțire. Austria.

– Germania –

După două zile, am ajuns în Buckow (Germania), unde ne-am întâlnit cu Dr. Torsten Langgemach. A fost medic veterinar și a devenit conservacionist. Ne-a întâmpinat cu o ladă de mere culese din curtea centrului. Urcăm în primul turn de observație. Ne vorbește despre zonele de conservare pentru dropii (trei, în total) și metoda folosirii țarcurilor împrejmuite. Torsten ne împărtășește că dropiile au realizat rapid că țarcul le oferă protecție în fața vulpii. Astfel, femelele (și nu doar dropiile, ci și potârniche sau ereți-sur) intră singure în aceste țarcuri pentru a petrece noaptea, pentru a cuibări sau pentru a-și crește puii în siguranță. Prima astfel de împrejmuire s-a făcut în 1990 din rămășițe ale Zidului Berlinului. Aflăm mai departe despre ecoton și nivelul ridicat de biodiversitate pe care îl reprezintă și privim dropiile cu rândul, prin telescop. Observăm și doi cocori. Situl în care ne aflăm, Havelländische Luch, se bucură de un statut special de protecție. Suprafața are peste 5,000 ha, din care statul deține 1,000 ha pe care le închiriază fermierilor. Aici, există 30 de fermieri, iar pentru restricțiile pe care sunt obligați să le ia în calcul, primesc plăți compensatorii de la statul german. N-ai cum să nu rămâi captivat de Torsten. Ne împărtășește din cunoștințele și experiența lui cu multă naturaleză și modestie. Aflăm că în urmă cu 10 ani au înregistrat cel mai mic număr de dropii în provincia Brandenburg – 57 de exemplare. Iar acestea reprezentau singura populație de dropii din Germania. Anul acesta, au numărat 259. Părăsim turnul de observație plin de cuiburi de lăstuni de casă și mergem înspre un alt turn, unde aveam să vedem boxe pentru strigă și vânturel roșu. Dar înainte, ne oprim la Centrul de Conservare al Statului Brandenburg din Buckow unde admirăm cu toții dioramele superbe.

Dropii văzute dintr-un turn de observație din zona de conservare. Havelland Luch, Germania.

Centru de vizitare, Centrul de Conservare pentru Păsări al Statului Brandenburg, Germania. Torsten Langgemach ne vorbește despre experiența lor în conservarea dropiei.

– *Ungaria* –

Lung și istovitor a fost drumul la Kiskunság din Germania! Ne-am întâlnit vineri cu Lóránt Miklós de la Parcul Național Kiskunság, pe a cărui carte de vizită scrie inspector de arie de conservare. Miklós ne-a arătat habitatul dropiei – stepa, cu specificul regiunii: pășuni, fânețe și culturi agricole, rezultate în urma regularizării apelor din vechile zone mlăștinoase. Aici, se află una dintre cele mai mari populații de dropii din Bazinul Carpatic. Miklós ne spune cu seriozitate „dacă scădem mortalitatea și creștem natalitatea, putem asigura creșterea unei populații.” Iar liniile de medie tensiune reprezintă cauza cea mai des întâlnită de mortalitate la dropii. Îngroparea lor a fost realizată prin Programe LIFE, finanțate de UE. Am rămas cu toții perplecși când Miklós ne-a povestit cum alți doi

Observând habitatul dropiilor cu Lóránt Miklós, Parcul Național Kiskunság, Ungaria.

furnizori s-au angajat să transfere sub pământ 36, respectiv, 60 km din resurse proprii. Colaborarea cu fermierii a ajuns și ea la un nivel performant. Programul de agro-mediu se află în cel de-al 4-lea ciclu și este ideal pentru dropii și mai simplu pentru fermieri. În timp ce observăm teritoriile de cuibărit, Miklós ne-a relatat că au marcat anul acesta patru pui cu emițătoare GPS și, spre surprinderea lor, au aflat că puii de peste șase săptămâni (care deja pot zbura), nu au părăsit zona ierburilor înalte, în care au cuibărit mamele lor. „Nu le place să zboare”, adaugă inspectorul nostru într-o manieră amuzantă. Întâlnirea noastră a luat sfârșit în curtea unui nou centru de vizitare, care va veni în întâmpinarea turiștilor dornici să cunoască valorile naturale pe care parcul le adăpostește.

Am parcurs 3.299 km, am vizitat trei situri de proiecte și am văzut aproximativ 250 de dropii. Vizita de studiu a fost o călătorie lungă, dar utilă. Fie că am văzut dropie pentru prima dată sau nu, am avut ocazia să percepem acel volum de muncă care-i necesar pentru realizarea măsurilor de conservare și care nu-i vizibil cu ochiul liber. Drumul nostru pentru conservarea populației de dropii de la Salonta a făcut un pas mare prin acest proiect, iar parteneriatul cu Primăria Municipiului Salonta e pentru noi un hit la fel de mare ca și cel a lui Sam Smith cu Calvin Harris.

25 octombrie 2018, Asociația „Grupul Milvus”

Aici se va deschide un nou centru de vizitare. Parcul Național Kiskunság, Ungaria.

Békéscsaba, ca așezare de parc natural

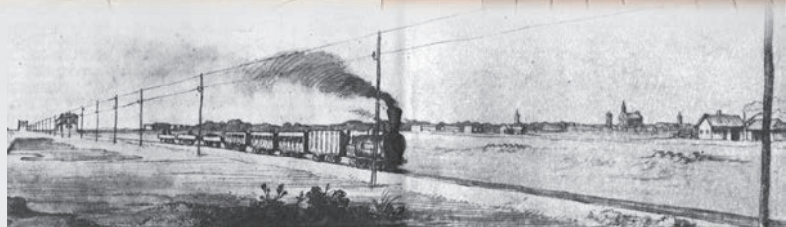
Cronica a 300 de ani de dezvoltare

Lajos Haan, renumitul pastor luteran și scriitor în felul următor își amintește de Békéscsaba copilăriei lui în lucrarea lui neprețuită Békéscsaba ce prezintă istoria așezării de la începuturi până în a treia treime a secolului al XIX.:

„În copilăria mea, dacă primăvara ne-am uitat în jos din turn, nu am văzut altceva în jurul lui Csaba decât o imensă mare de apă ce acoperise barajurile, străzile așa încât domnii județului s-au dus la sedințe la Gyula cu bărci. În aceste ape seara se auzea cârâitul a milioane și milioane de broaște la mii de kilometri depărtare.”

Dacă cineva care a trăit pe vremurile acelea ar vedea Békéscsaba „noastră” de acum, probabil s-ar uita mirat la schimbările ce s-au petrecut în perioada de aproape două secole ce au trecut de la prima parte a secolului al XIX. Doar cei care trăiesc în prezent pot înțelege aceste lucruri dacă „curios se uită înapoi în timp”: realitatea

Desen despre Békéscsaba secolului XIX. aproape de calea ferată, în cartea despre istoria locală cu titlul Békés-csaba a lui Lajos Haan

actuală a așezării este dată de cronică a celor 300 de ani trecuți, mai ales ultimii 150-200 de ani. Te cam pune pe gânduri că orașul este produsul, patrimoniul construit, cultural, de ocrotire a tradițiilor și în mare parte natural significant la nivel de țară și chiar și la nivel european al acestei perioade scurte din punct de vedere al dezvoltării sociale.

Z. A. Békéscsaba, 1866 – pictură pe coperta cărții Scurta istorie de la începuturi până în zilele noastre a localității Békéscsaba a lui József Jároli publicat de Asociația de ocrotire și înfrumusețare a orașului Békéscsaba

Békéscsaba în zilele noastre

Astfel merită să ne amintim acele puncte importante din istoria orașului Békéscsaba care au avut un rol semnificativ în faptul că orașul ca așezare de parc natural să devină un oraș modern, locuibil cu o complexă rezervă a valorilor.

Cu sute de ani în urmă această regiune – așa cum apare și în descrierea lui Haan – a fost a naturii. Cercetări geologice demonstrează că pe acest teritoriu abundent irigat de Crișuri, dar neînundat în totalitate și întotdeauna locuiau oameni de mii de ani, ceea ce atestă faptul că oamenilor întotdeauna le-a plăcut să-și construiască un cuibușor în această regiune. Cu numele scris al orașului Chaba (Csaba) ne putem întâlni pentru prima oară în registrul de dijme papale din 1332, dar din cauza secolelor sângeroase ce de nenumărate ori au distrus și au împrăștiat așezarea și locuitorii acesteia din „nenumărații de Csaba” din Evul Mediu n-au rămas urme vizibile.

Începutul secolului al XVIII. a însemnat un moment decisiv în aceste vremuri „fără amintiri”, de aici datăm nașterea orașului Békéscsaba de azi. În perioada turcească a fost distrămată, apoi a supraviețuit vremurile curuților, grupul izolat de locuitorii maghiari a trăit fără administrație de stat în spațiul ce nu se putea numi așezare. Cu venirea perioadei de pace, această câmpie slab populată, cunoscută pentru pământul fertil de aici a început să atragă populația din ținuturile muntoase cu pământ greu de cultivat. Populația de odinioară s-a ocupat în special cu păstorit, casele construite în pământ ale acestor familii au fost cumpărate de un grup mai mare de slovaci care a sosit în 1718, astfel considerăm această dată ca fiind data reînvierii orașului Békéscsaba.

Moșia din Gyula împreună cu satul Csaba a fost donat proprietarului de pământuri din Austria Superioară János György Harruckern prin actul de donație regal din 3 mai 1723. Astfel a început procesul conștient de repopulare care astfel în speranța unei vieți mai bune a atras o mulțime de familii slovace luterane la Csaba, și care de fapt a stabilit drumul productiv, generatoare de valori a așezării pe-alungul a mai multor secole.

În jurul bisericii mici construită din piantă, apoi din chirpici, mai târziu din cărămidă, ca centrul religios și spiritual al comunității ce creștea în continuele s-au construit tot mai multe case simple cu nuiele, iar mai târziu case mai înstărite cu verandă în față, pământurile din jurul fermelor s-au împrăștiat în hotar.

Mulțimea extrem de religioasă, dar în esență needucată – a cărei număr la jumătatea secolului XIX. a depășit 20.000 de oameni – n-a fost ușor de „instruită”. Pe vremea lui Sámuel Tessedik (1710–1749) ales pastor în 1744 populația așezării Csaba se asemena cu un stup în continuă agitație, fierbere. Dova-

Lajos Haan

da este că printre ordonanțele foarte stricte – dar necesare – ale lui Tessedik se află un pasaj care poate sună ciudat în zilele noastre, dar ordonă ca în timpul ceremoniei de căsătorie să nu fie muzică, focuri de armă la biserică.

În această activitate fără speranță de „educare a poporului” pastorii au avut un rol semnificativ. Munca lor ce cerea devotament și sacrificiu nu numai pe pupitru, dar și în școli și oficii cultiva capitalul intelectual, iar existența acestuia a format din Békéscsaba o așezare cu rang de parc natural.

Putem înțelege și aprecia aspirațiile și rezultatele ce se extind dincolo de greutățile a celor 300

de ani doar dacă încercăm să ne imaginăm cum vorbesc oamenii în limba slovacă, ceea ce a fost așa de natural pe atunci dar în zilele noastre nu se mai aude, pe străzile liniștite ale așezării Békéscsaba.

Clădirea cu cerdac frontal, cu „podsztzyena” a Casei Tradiționale Slovace din Békéscsaba

Canalul Élvíz (Apa vie) terminat în 1777 este coridorul verde al orașului Békéscsaba (în spate se vede Moara István)

Momentele cele mai importante ale dezvoltării orașului repopulat Békéscsaba

- 1718** – Primul grup slovac mai mare a apărut pe teritoriul satului de odinioară Csaba.
- 1745** – Construirea primei biserici din cărămidă ce stă și în zilele noastre (Mica biserică luterană).
- 1772–1777** – Săparea prin muncă publică a canalului Crișului de 14 km ce leagă satul cu Crișul Alb (Canalul Élővíz în zilele noastre).
- 1824** – Dedicarea bisericii mari luterane care, fiind biserica luterană cea mai mare din Europa Centrală, este simbolul orașului Békéscsaba.
- 1840** – Csaba primește dreptul de a organiza târg, rang de târg.
- 1845** – Răscumpărarea voluntară a iobagilor semnată cu moșierii orașului.
- din **1850** – Cultivarea plantelor (în special porumb, grâu) și prelucrarea cărnii devenind creșteri economice mai determinate.
- 1852–1858** – Anii copilului Mihály Munkácsy (pictorul care a devenit cunoscut în întreaga lume) ca tâmplar ucenic în Békéscsaba.
- 1858** – Primul tren ajunge la Csaba.
- 1860** – Deschiderea spațiului Sétakert sau cum s-a numit pe odinioară „păduricea de petreceri” (în zilele noastre Arboretul Széchenyi)
- 1864** – Spitalul din Csaba primește bolnavi.
- din **1868** – Se construiesc cele mai distinse complexe de clădiri (Hotelul Fiume, apartamentele din strada Andrásy, Teatrul Jókai, Primăria, Moara (în zilele noastre Moara Ștefan).
- 1869** – Negustorul Adolf Stark înființează o vie cu struguri de masă în Békéscsaba, și ca viitor viticultor-vinificator crează soiul de viță-de-vie cu renume mondial, csabagyöngye.
- 1879** – Primul spectacol de teatru în „Vigarda” adică în Teatrul Jókai de azi.
- 1885** – Se înființează Corporația Békés-Csaba, și țâșnește apă din prima fântână arteziană în piața Bisericii.
- 1888** – Marea inundație.
- 1889** – Terminarea construcției barajului.
- 1894** – Începe construcția rețelei de telefon, și se înființează Prima Cale Ferată Comercială din Câmpia Ungară (cale ferată cu ecartament îngust).
- 1899** – Își deschide ușile prima școală publică elementară.
- 1904** – Compania orașeană de furnizare a energiei electrice furnizează curent electric.
- 1907–1910** – Se construiește biserica catolică cu două turnuri, una dintre simbolele religioase din Békéscsaba.
- 1908** – Se construiește Fabrica de Cărămidă din Aburi Mihály Bohn și alții.
- 1914** – Se construiește Casa Educației Publice, Muzeul Mihály Munkácsy de azi.
- 1918** – Așezarea primește statutul juridic de oraș cu consiliu ordonat.
- anii **1920** – Se construiește tribunalul local, posta, strandul Árpád, mai multe bănci și școli.
- 1950** – Békéscsaba devine municipiul de reședință.
- 1952** – Se înființează biblioteca județeană.
- 1969** – Este inaugurată Casa Pionierilor și Tineretului Gyula Kulich (pe vremuri „Ifiház”).
- 1986** – În oraș își deschide porțile Colegiul secundar de pedagogie a copiilor preșcolari.
- 1997** – Primul festival al cârnaților Csaba.
- 2001** – Republica Slovacă înființează un consulat general în oraș.
- 2013** – Se construiește Centrul Cultural Csabagyöngye pe locul unde s-a aflat „Ifiház” și fosta locuință a lui Adolf Stark.
- 2018** – A 300. aniversare a repopulării.

(Sursă: Publicația A 300-a aniversare a repopulării compilată de către Administrația Locală a Municipiului Békéscsaba)

DESPRE BÉKÉSCSABA DIN ZILELE NOASTRE

primarul Péter Szarvas

Valea Crișurilor este o regiune ce diferă de alte zone prin valorile culturale și naturale diverse și rare. Orașul nostru este centrul economic și intelectual al regiunii. Putem fi mândri că trăim într-una dintre municipii ce cele mai multe zone verzi.

Ca lider al orașului cred în importanța îngrijirii și protejării patrimoniului natural, istoric, cultural și gastronomic bogat. Békéscsaba are nenumărați arbori semnificanți locuitorilor (Arborele

Cimbora, Arborele Bandika) și alei (aleea de stejari de două secole din strada Lencsési) ale căror protecție e foarte importantă pentru mine. Arboretul Széchenyi și malul canalului Élővíz sunt teritorii ce se află pe lista zonelor de protecție a naturii, se bucură de o îngrijire accentuată. Canalul Élővíz, ce trece prin oraș, a fost creat de către locuitorii orașului în 1777. Cele două maluri pe segmentul din Békéscsaba datorită valorii istorice și a habitatelor a devenit o regiune ce se află sub protecția naturii din 1989. Aici, pe malul canalului, ce pornește de la Crișul Alb, și se varsă în Crișul Dublu, se întinde impresionanta alea cu sculpturi ce comemorează distinși personalități ale orașului. Cea mai impozantă parte a orașului Békéscsaba este arboretul ce se întinde de-alungul malului canalului Élővíz și care a fost plantat cu copaci în 1865 pe baza planurilor inginerului orașului Ernő Sztraka. Aleile din arboret cu copaci uriași sunt extrem de plăcute cu aerul curat și cântecul voios al

păsărilor. Este interesul tuturor ca mediul nostru să se dezvolte și să se înfrumusețască

Centrul orașului Békéscsaba e plin de nenumărate clădiri istorice – Teatrul Jókai

Centrul Cultural Csabagyöngye constituie un punct important în dezvoltarea orașului

„Dublurile” lui Mihály Munkácsy și Adolf Stark în fața clădirii Centrului Cultural Csabagyöngye, locul unde se afla pe vremuri casa lui Stark

în continuare. De aceea e o mare bucurie pentru mine că în arboretul Széchenyi în cadrul Programului Orașe Moderne se realizează noi dezvoltări. Astfel cel mai popular loc de recreație al locuitorilor așezării să-și ocupe locul cuvenit în viața orașului.

Pe lângă valorile naturale orașul nostru se mândrește și cu valori construite și culturale. Bisericile noastre sunt monumente de arhitectură ale orașului, dintre acestea se ridică biserica luterană care este cea mai mare din Europa Centrală de Est și a fost dedicată în 1824. O parte integrantă a imaginii orașului Békéscsaba îl constituie biserica mică luterană și biserica parohială romano-catolică care este cea mai significantă construcție a goticii ungare ce folosește cărămida. Printre cele mai frumoase monumente istorice din Békéscsaba se află Hotelul Fiume construit în secolul XIX., Teatrul Jókai și primăria a cărei fațadă a fost concepută de către Miklós Ybl.

Pe paleta culturală colorată a orașului oricine își poate găsi modul cel mai potrivit de recreere. Cea mai remarcabilă personalitate a orașului a fost Mihály Munkácsy. Aici se află cea mai vastă colecție Munkácsy. Nouă dintre picturile originale ale geniului se află în Muzeul Mihály Munkácsy construit în 1914. Scopul investițiilor de dezvoltare a orașului ce ocrotesc patrimoniul Mihály Munkácsy este înființarea unui cartier cultural unit și cu caracter ce îmbogățește viața de zi cu zi a orașului, cartier ce întărește identitatea acestui oraș, și atrage mai mulți vizitatori în orașul nostru.

Orașul nostru ascunde comori determinante din punct de vedere cul-

O porțiune din centrul orașului și primăria

Fotografie de la Festivalul Cârnaților de la Békéscsaba

tural, arhitectural, gastronomic și turistic. Atracțiile regiunii, frumusețile peisajului se pot descoperi cel mai bine pe jos sau cu bicicleta. Crișurile sunt râurile cu cea mai curată apă din Ungaria, pe malurile acestora ștranduri construite și locuri pentru pescuit așteaptă iubitorii apelor.

Datorită dezvoltărilor realizate în cadrul Programului Operativ de Așezare și a Programului Orașe Moderne oferta atracțiilor turistice din Békéscsaba crește de zi cu zi. Infrastructura de trasee de bicicletă ale orașului se dezvoltă în continuare, se reînnoiește arboretul Széchenyi și piața Moarei de Aburi, cartierul Munkácsy, iar locuitorii orașului și vizitatorii se pot bucura de o recreație pe malul central reînnoit al canalului Élővíz.

Așezările din valea Crișurilor se leagă strâns unul de celălalt. Crișurile, canalul Élővíz ne leagă și pe noi, și scopul comun este ocrotirea patrimoniului natural și cultural pentru generațiile următoare. Ne aflăm pe drumul cel bun atât pe partea română cât și pe partea ungară a graniței. Unindu-ne cu așezările partenere putem întări oferta turistică a regiunii și atragem atenția locuitorilor așezărilor la importanța protecției valorilor naturale, precum și la respectul și iubirea față de mediul nostru înconjurător.

*Fotografii:
Organizației Parcul Natural
Valea Crișurilor,
György Tószögi*

Gyula ca localitate de parc natural

Luptă și îndrăzneală în furtunile secolelor

Fotografie: Gyulai Turisztikai Nonprofit Kft.

Descrierile despre Ungaria (1664–1666) ale călătorului turc Evlia Cselebi prezintă localitatea Gyula astfel:

„Acestă cetate mare se află pe un șes asemănător Saharei, în mlaștina Crișului, înconjurat de mlaștini, mocirle și iazuri cu trestii. [...] Fiecare casă are verandă și grădină pe malul râului și toți pescuiesc pe teritoriul lor propriu. [...] Este o privescitură ciudată când toată lumea umblă cu barca de la o casă la alta, dintr-o grădină într-alta, la moară, să-și viziteze prietenul sau cunoștințele.”

Din această descriere reiese că dintre așezările de parc natural Gyula încă în trecut a fost considerat un loc special. De-alungul a mai multor secole drumul acestei așezări din regiunea Crișurilor a fost desemnat de legătura strânsă a așezării cu apa, precum și de istoria medievală a localității ce este vizibilă și „palpabilă” și în prezent. Această istorie este cronică exemplară a luptelor și a îndrăzelii excepționale.

Localitatea cunoscută ca Gyula încă din 1332 datorită „turismului” din acea perioadă a fost desemnat ca centru cu drept de organizare de târg mulțumită relațiilor directe cu

Transilvania. Regele Sigismund în 1403 a donat localitatea banului din Măceau, Ioan Maroti care a început construirea unei cetăți pe această zonă mlăștinoasă stabilind astfel elementele istorice de bază ce formează destinul unei națiuni.

Odată cu dispariția familiei Maroti regele Matias în 1482 a dăruit moșia fiului său, Ioan Corvin care în 1484 a dăruit localității Gyula calitatea de comite, vicecomite și vicejude, astfel localitatea a devenit sediul comitatului – mai târziu a județului – pe o perioadă de 500 de ani.

Cetatea întotdeauna a avut un rol central în viața orașului Gyula
Fotografie: László Incze

Gravura din 1566 a lui Mátyás Zündt

Gyula evului mediu și-a trăit epoca de aur în prima jumătate a secolului XVI. În urma reconstrucțiilor continue a avut o fortăreață rezistentă la scopuri militare, o populație de trei mii de locuitori, meșteșugari-artizani și negustori pricepuți în multe meserii, precum și atracții „turistice” semnificative. Deși cetatea gotică de cărămidă construită pe acest șes a fost în posesia mai multor domni din cauza conflictelor interne din țară, doar turcii au însemnat un pericol adevărat în ceea ce privește dezvoltarea localității.

În 1551 armata turcă a ajuns până la Mureș. Cetatea din Gyula a primit a semnificație mai mare deoarece a împiedicat armata turcă să-și continue ofensiva. Regele Ferdinand în anul 1560 a numit ca căpitan al cetății pe László Kerecsényi, căpitanul anterior al localității Szigetvár. Kerecsényi știind ce destin va avea localitatea Gyula, a început imediat reconstruirea cetății și a orașului, câteodată chiar și 3000 de oameni au lucrat pe șanțuri.

La 2 iulie 1566 s-a întâmplat inevitabilul. Armata de 30000 de oameni a pașei Pertev a înconjurat cetatea, dar cetatea a fost apărată doar de 2000 de oameni. Istoria următoarelor 63 de zile este cronica celei mai lungi, mai amare și una dintre cele mai eroice lupte de protejare a cetății, ce este pentru posteritate, dar mai ales pentru locuitorii Gyulei exemplul de neuitat a cunoștinței și voinței de luptă.

La Gyula se duc lupte pe lângă cetate doar cu scopul păstrării tradițiilor
Fotografie: Sándor Péntzes

Cetatea a fost cucerită prin încălcarea înțelegerii și a fost sub conducere otomană timp de 129 de ani de-alungul cărora regiunea a fost depopulată aproape în întregime. Chiar și moșia donată în 1720 lui János György Harruckern, domn din Austria Superioară doar datorită repopulării a început reorganizarea vieții. Pe lângă familiile ungare care s-au reîntors, au sosit familii germane din regiunea Saar și Baden-Württemberg, dar chiar și familii române care și-au dorit să-și asigure existența la oraș s-au stabilit la Gyula, astfel determinând chiar și în zilele noastre compoziția etnică a localității. Harruckern aici la Gyula, „vizavi” de cetate și-a construit reședința nobiliară impozantă ca primul castel din județul Békés al erei castelelor, care mai târziu a ajuns în posesia familiei Wenckheim, și apoi în posesia familiei

Almásy. Cu dobândirea dreptului de a organiza târguri Gyula a devenit din nou centrul schimbului de bunuri din Câmpia Ungară și din zona montană, târgurile de aici au fost ținute în evidență în întreaga Europă Centrală.

Nenumărate dificultăți s-au ivit în viața localității ce s-a dezvoltat într-un ritm mare. Între 1782-1882 l-au distrus șapte incendii, în 1801 aproape întregul oraș a ars până s-a făcut cenușă. Dar nici apa n-a cruțat Gyula – locuitorii din Gyula au avut probleme cu inundațiile râului Crișul Alb ce străbate orașul. Apa ce s-a revărsat din munți în 1855 a provocat distrugerii mai mari ca niciodată, 80% din clădiri au devenit nelocuibile. Arhiducele Albert îngrozit de cele văzute a declarat: „Acest lucru oribil nu se poate repeta, Gyula poate să-și piardă statutul de zonă rezidențială”. Profitând de elanul cu care a început reglarea nivelului apelor cel mai mare „proiect” al monarhiei a devenit săparea unei noi albie pentru râul Criș de la Gyula până la Békés, albie care a eliberat orașul din captivitatea apei, stimulând „epoca nouă” a orașului.

Dar Gyula n-a putut evita loviturile istoriei. Puțini știu că spre sfârșitul revoluției din 1848–49 din cauza riscului de epidemie ofițerii armatei ungare „din Șiria” repartizați din lagărul de concentrație din Sarkad la Gyula – zece dintre martirii din Arad – au fost dezarmați doar aici, pe teritoriul dintre cetate și castel. Károly Knezich a fost tras pe roată iar de atunci sabia lui păstrat în cetatea din Gyula a devenit simbolul patriotic al aceluia eveniment trist.

Harta de epocă ilustrând ramurile râurilor de odinioară ale orașului Gyula

Semnarea tratatului de la Trianon a avut o forță șocantă nu doar din aspect psihic, dar și din punct de vedere economic. Gyula, locul de naștere al compozitorului Ferenc Erkel, localitatea care a fost până atunci o așezare centrală din punct de vedere economic și civil, a devenit o localitate de graniță. Abia și-a revenit după traumă, în 1950 orașul a fost privat de rangul de reședință a județului – Békéscsaba a devenit reședința de județ –, ceea ce a fost o lovitură severă pentru mândria greu vindecabilă a locuitorilor orașului Gyula.

Au urmat decenii grele. Industria cărnii, meșteșugurile, horticultura au dat o oarecare speranță, dar orașul înfloritor pe odinioară s-a cufundat într-o apatie liniștită.

Importanța turistică a orașului Gyula a fost întotdeauna determinantă. Fotografie: László Incze.

Clădiri istorice și locurile ce ne amintesc de personalitățile care s-au născut în acest oraș recheamă orașul Gyula de pe vremuri
Fotografie: László Incze

Ferenc Erkel

Descoperirea apei termale, precum și cetatea din Gyula ce era nefuncțională de mult timp – ca atracții turistice de devreme – au devenit din ce în ce mai atrăgătoare turiștilor. Dezvoltările din Băile Cetății, muzeul cetății și Teatrul Cetății au deschis noi oportunități orașului Gyula datorită cărora localitatea și-a revenit din nou.

Cuvântul „musafir” a fost întotdeauna cunoscut în istoria orașului Gyula datorită rolului asumat în trecut. Acest fapt a devenit o stea norocoasă în ceea ce privește volumul turistic tot mai intens. Sub egida acesteia în ultimele două decenii localitatea a devenit un centru turistic important în Europa Centrală mulțumită angajamentului și unității asumate de către conducerea orașului și a locuitorilor. Orașul a înființat un set neprețuit de valori ocrotindu-și fiecare bucățică a trecutului și prezentului ca pe o comoară strălucitoare. Mulțumită acestor valori orașul este în prezent una dintre cele mai semnificative bastioane dintre localitățile de parc natural.

Atmosfera de seară de vară în centrul orașului în zilele noastre
Fotografie: Gyulai Turisztikai Nonprofit Kft.

Despre orașul Gyula în prezent – primarul Ernő Görgényi

În mod tradițional valorile de parc natural se bucură de un mare respect în orașul Gyula, deoarece patrimoniul cultural construit al localității, precum și comorile naturale sunt semnificative. Noi, locuitorii orașului Gyula de mai multe generații facem eforturi pentru a ocroti, a reinnoi, a dezvolta și pentru a transmite aceste valori, dar considerăm că este important și reprezentarea văii Crișurilor, ca valoare regională omogenă, în acord comun cu valorile altor localități, în parteneriat comun.

În ceea ce privește turismul suntem adepții cooperării, în turism se poate dovedi că ceea ce e bun pentru noi e bun și pentru cealaltă parte. Pentru orașul Gyula e important ca fiecare localitate să-și aibă propriile atracții turistice unice deoarece astfel putem oferi mai mult acelor care vin la noi. Acesta însă e adevărat și invers. Gyula ca cea mai semnificativă destinație din punct de vedere turistic a regiunii Crișurilor generează întregul turism al regiunii, cei 600 mii de turiști anual și cele mai mult de 500 mii de șederi peste noapte constituie o realizare uriașă în cazul localității cu o populație de 31 mii de locuitori.

În ultimii ani Gyula s-a bazat în principal pe turismul intern acesta fiind cea mai sigură formă a turismului. Dar când s-a ajuns la volumul intern maxim, a venit vremea desemnării următoarelor scopuri strategice. Dorim să întărim localitatea Gyula ca destinație turistică internațională. În acest sens, e nevoie de o concepție turistică transfrontalieră. În cazul nostru în mod evident această înseamnă România din cauza relațiilor geografice, politice și sociale. Datorită campaniei de marketing desfășurată în România avem din ce în ce mai mulți vizitatori români și maghiari din Ardeal, unii sunt chiar turiști care se întorc în orașul nostru. Dar avem turiști din Serbia, Slovacia, Austria, sau chiar și Germania sau Polonia.

Dacă luăm în considerare aspectul turistic al valorilor de parc natural, putem spune că suntem mândri de faptul că dezvoltarea urbană durabilă este termen cheie la Gyula. În ultimii ani în

Băile Cetății – atracția turistică cea mai veche și determinantă și în zilele noastre a orașului Gyula – Fotografie: Băile Cetății

*Nenumărate experiențe așteaptă turiștii sunt așteptați pe tot parcursul anului
Fotografie: László Incze*

*Exemplul lor este excepțional în ceea ce privește adaptarea comorilor verzi cerințelor me-
Crișul Alb (Canalul Apă Vie) ce cauza inundații dezastruoase odinioară, în zilele noastre e parte a peisajului istoric urban ca element stimat verde al mediului înconjurător
Fotografie: Gyulai Turisztikai Nonprofit Kft.*

localitatea noastră s-au reînnoit și au primit o nouă funcție clădirile considerate monumente istorice ce fac parte din patrimoniul construit, ce sunt importante și determinante din punctul de vedere al peisajului urban. Printre acestea se numără clădirea Vigadó, Galeria Kohán – ca fiind prima clădire a muzeelor județene –, precum și Cetatea din Gyula în ceea ce privește dezvoltarea ei anterioară.

diului cultural uman – amintindu-ne și de respectarea lor.

Râurile și teritoriile cu păduri ce aparțin de teritoriul administrativ al localității constituie valori naturale ale orașului Gyula. Aici ne gândim mai ales la Crișul Alb și Negru, precum și la canalul Élővíz – Apă Vie, ramura Crișului Alb de odinioară ce curge prin oraș, și la teritoriile cu păduri din Mályvád. Acestea nu sunt teritoriile principale ale turismului activ și ecologic din țară, dar în calitate de parc natural acestea sunt elemente turistice naturale importante, neexploatate până acum.

Un mare progres îl constituie construirea pistei pentru biciclete din pădurea Városerdő (Pădurea orașului) ce se va realiza în 2019. O viziune veche a orașului Gyula va deveni realitate prin această pistă, regiunea acoperită cu păduri și râuri va putea fi parcursă mai sigur și ușor pe bicicletă pe traseul Gyula, Városerdő, Mályvád, Dénesmajor, Gyulavári. Bineînțeles vor continua și tendințele de dezvoltare preferate până acum, în următorii ani vor continua finalizările dezvoltărilor din parcul Szent Miklós și castelul Almásy.

Un impuls important îl poate reprezenta declararea în viitor a regiunii centrale a județului Békés (Gyula–Békéscsaba–Békés) ca teritoriu de dezvoltare turistică de o importanță sporită. Orașul nostru va încerca să se conformeze acestei provocări semnificative ce constituie o nouă etapă marcantă prin faptul că în obiectivele proprii și cele realizate într-un parteneriat va rămâne ocrotitorul, creatorul și conservatorul dedicat al valorilor de parc natural.

*Vizitatorii orașului Gyula sunt așteptați nu doar cu expoziții muzeale tradiționale, dar și cu spații interactive de vizitatori
Fotografie: László Incze*

Bineînțeles cea mai mare realizare este Castelul Almásy a cărei reconstrucție este cea mai mare poveste de succes a ultimilor ani și datorită faptului că – la fel ca și cetatea – a devenit autofinanțabilă, independentă financiar de administrația locală. Tot ceea ce a învățat orașul Gyula cu sânge și sudoare de-alungul istoriei tulburate despre importanța supraviețuirii și durabilității, se reflectă bine în reconstrucția castelului. Numărul mare de vizitatori, precum și însemnările făcute în cartea de vizitatori ce înseamnă cel mai direct criteriu de satisfacție personal, precum și reputația profesională de nivel internațional – care consideră rezultatul inițiativei noastre ca fiind un centru de vizitatori interactiv, și nu un muzeu – atestă din nou faptul că orașul Gyula administrează într-un mod eficace comorile culturale și istorice primite de la strămoși și transmise în viitor nepoților.

Ceea ce privește valorile naturale putem afirma fără in-

*Castelul Almásy
Fotografie: László Incze*

O imagine panoramică a orașului Gyula

GALERIE DE FOTOGRAFII

Se prezintă: **FERENC SIMON**

Cu ochii larg deschiși!

De mult timp sunt interesat de fotografiere, însă doar de câțiva ani am început să mă ocup mai serios de aceasta. Mă simt norocos că pe vremea aceea am făcut cunoștință cu marii „bătrâni” ai Atelierului de fotografie Marmura, și de atunci cu ajutorul lor altruist asistă la eforturile mele de fotograf. Încearcă să-mi dezvolte cunoștințele tehnice, și prin experiențele lor încearcă să-mi arate cum să fiu unic, cum să văd și să fac văzut într-un mod diferit, astfel inventând propriul meu stil.

Despre temperamentul meu a ieșit la iveală că nu prea sunt omul care stă într-un studiu, un fotograf care creează teme artificiale cu lumini și umbre. Mulțumită profesiei mele sunt în continuare pe drum, astfel – dacă e necesar în mâini și în genunchi – îmi place să capturez, să immortalizez momentele de fiecare zi. Tematica mea favorită e

natura și peisajele naturale: păduri, râuri, fauna și flora acestora, un gândac, o floare, ceața din zori de zi, sau bătaia interesantă din aripi a unei păsări într-un moment bine capturat.

E o mare provocare pentru mine să arăt teme ce sunt chiar în fața ochilor noștri, ce ne înconjoară, și totuși nu le acordăm atenție prea mare în lumea noastră trepidantă. Descoperirile noi și immortalizarea acestora mă scoate din realitatea de multe ori mecanică, câteodată indiferentă.

Aș dori ca oamenii oprindu-se în fața fotografiilor mele ar reflecta și ar uita pentru un scurt timp de modul de reflectare cotidian. Ar realiza ce mult e invizibil pentru ei din ceea ce de fapt e vizibil.

42 / 1 • Portret de autor – Tur de cules ciuperci combinat cu o ședință foto în Munții Codru-Moma (Fotografie: György Tószögi)

43 / 1 • Stârcul cenușiu fotografiat „plutind” peste canalul Élővíz (Apa Vie) iarna în Békéscsaba

43 / 2 • Un arici speriat în hotarul orașului Békéscsaba, pe Öntözött-rét (Lunca irigată)

44 / 1 • Fructul” unei excursii minunate de început de primăvară este această floare, maseaua ciutei ce înflorește în Munții Codru-Moma

45 / 1 • Rezultatul unui tur de fotografiat rușcuțe de primăvară din pusta din Kígyós (mulțumiri domnului Gusztáv Boldog, expert în domeniul conservării naturii și „ghid” local)

45 / 2 • Nu e o pădure tropicală, e „doar” o compoziție de grăușori din Békéscsaba

46 / 1 • Musafiri la adăpătorul dintr-un cartier al orașului 1. – gărgăun

46 / 2 • Musafiri la adăpătorul dintr-un cartier al orașului 2. – botgros

47 / 1 • Căprior observat în pădurea din Mályvád

48 / 1 • Pușină odihnă la Tincea în grădina „cârciumei Róka (Vulpe)” de-alungul Excursiei fără hotare

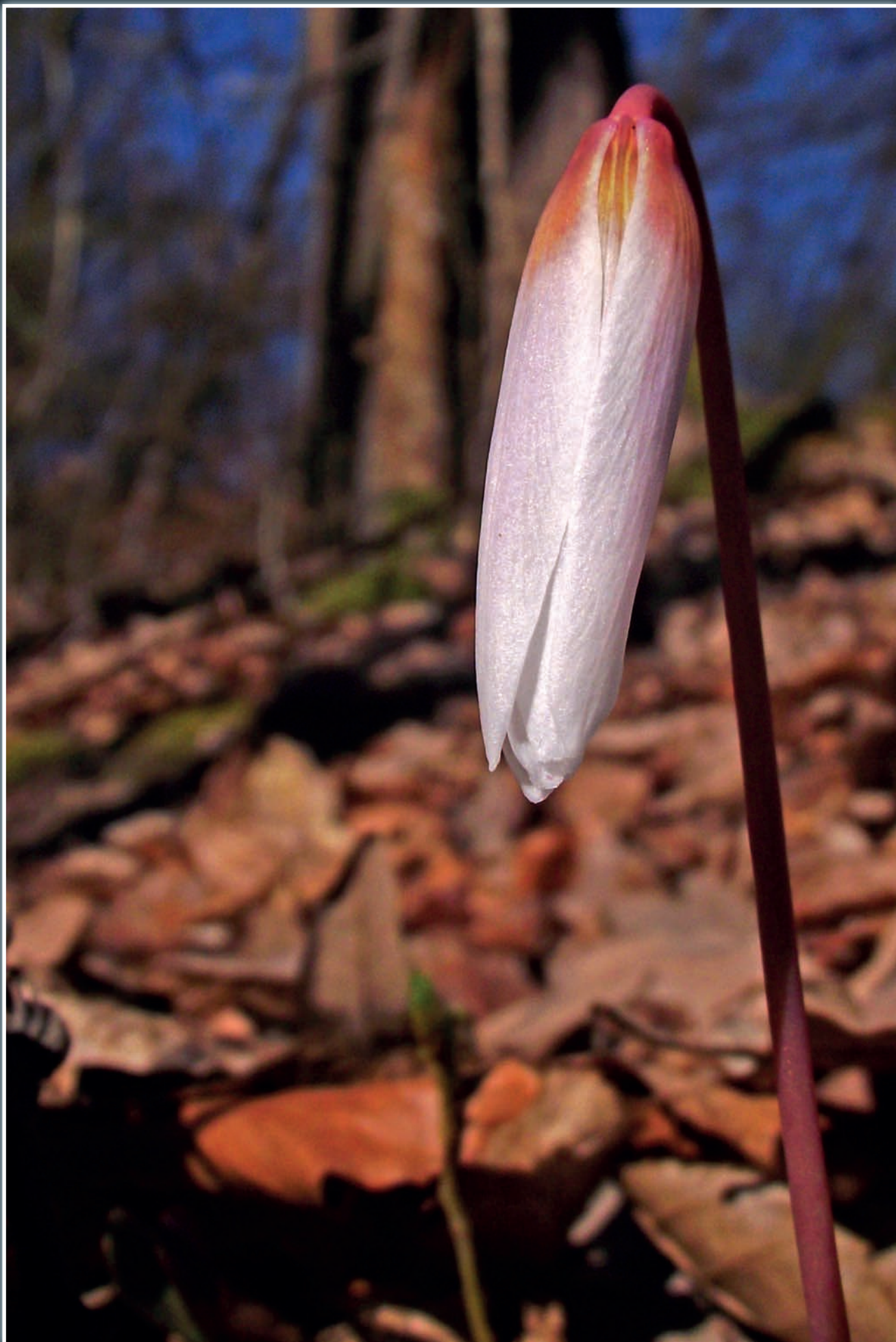
49 / 1 • Mișcarea stelelor aproape de localitatea Ginta, deasupra barajului Crișului Negru

49 / 2 • Nori în lumina de lună plină la Uileacu de Beluș în Valea Crișului Negru

Parcul Natural Cserhát

**Motto: „Regiune în care se poate
trăi și care te face să trăiești”**

În mijlocul județului Nógrád, printre dealurile blânde ale Muntelui Cserhát se află o regiune cu sate mici cu un farmec aparte, plină de valori naturale, amintiri istorice și patrimoniu etnografic. Rădăcinile palóc, trecutul istoric comun și circumstanțele sociale, economice asemănătoare au format din această regiune o regiune omogenă.

Parcul Natural Cserhát s-a înființat la Hollókő în data de 22 octombrie 2009 cu scopul de a ocroti această regiune omogenă în cadrul unui parc natural.

Această regiune este de mai mult de 38 de mii de hectare, și cuprinde 22 de așezări: Alsótold, Becske, Bér, Bokor, Buják, Cserháthaláp, Cserhátsurány, Cserhátszentiván, Ecseg, Felsőtold, Garáb, Herencsény, Hollókő, Kozárd, Kutasó, Magyarnándor, Nagylóc, Nógrádsipek, Rimóc, Szanda, Terény, Varsány.

Populația este doar puțin mai mult de 15 mii de locuitori.

Cserhát este o regiune determinantă a județului Nógrád. În ceea ce privește distribuția geografică a regiunii în zona Centrală și Vestică a Muntelui Cserhát se află regiunea această deluroasă cu rocă sedimentară din care se înalță formațiuni vul-

Cserhátsurány

canice depășind puțin limita de altitudine a zonelor muntoase.

Cea mai importantă valoare geologică a parcului natural o constituie stâlpurile de andezit concave, aproape orizontale (cu o înclinare de 70 grade), curbate, lungi de 10 metri ale Muntelui Mare ce se află la vest de așezarea Bér. Aceste stâlpuri sunt unice și foarte rare pe plan mondial. Lângă stâlpuri se vede cea mai frumoasă mare de roci a Muntelui Cserhát ce s-a format în era glaciară.

Teritoriul parcului natural este dominat de forme naturale (pădure, pășune, teritoriu umed, în total 70%), terenul arabil este sub 30%. Este semnificativă administrarea pajiștilor și a pășunilor, dar putem regăsi și rămășițele cultivării viței de vie precum și a fructelor în mod tradițional. În ceea ce privește studiile noastre este surprinzătoare faptul că în grădini și pe dealurile cu viță de vie au rămas așa de multe feluri de fructe tradiționale.

Pădurile, terenurile arabile, pășunile, pajiștile ce se alternează ca părțile unui mozaic servesc ca habitat pentru o floră și faună valoroasă. Efectele biogeografice mediterane și continentale sunt determinante în fauna regiunii. În această regiune s-au conservat nenumărate biocenoze valoroase, iar în acestea specii rare și de o importanță științifică mare. În Parcul Natural Cserhát se află populația cea mai mare de șopârliță de frunzar băștinașă în bazinul carpatic, precum și cel mai mare stoc din țară a speciei de orhidee papucul doamnei.

Buják, Golgota

Pe teritoriul parcului natural se află două teritorii naturale ocrotite de importanță națională (Hollókő, Regiunea Protejată A Peisajului Cserhát de Est), șase teritorii Natura 2000, precum și nouă valori naționale protejate de importanță locală. Printre cele din urmă se află valorile declarate ocrotite mai demult (în 1943) din județul Nógrád, stejarii din Keselyrét în localitatea Buják, izvorul Egidius și izvorul Arethusă.

Caracteristica cea mai importantă a așezărilor (în special a satelor mici) este că se integrează în mediul lor natural, sunt părți organice ale peisajului. Regiunea se mândrește cu un bogat patrimoniu popular, este una dintre ultimele insule etnice ale comunității maghiare. Satele mici ce se ascund în văi ocrotesc comorile arhitecturale și religioase ale grupului palóc, costumele populare ale locuitorilor ce diferă din așezare la așezare se enumeră printre cele mai frumoase costume populare maghiare.

Este ușor de recunoscut satele regiunii Palócföld, deoarece în fiecare așezare se află câteva case țărănești caracteristice, cu acoperiș ipohondru și verandă. Cel mai frumos și mai complet ansamblu arhitectural palóc este Satul Vechi din Hollókő unde 56 case protejate au fost declarate de către UNESCO părți ale patrimoniului mondial în 1987. Aceasta a fost primul sat din lume care a primit acest titlu. În Terény sunt aproape 85 case țărănești protejate la nivel local, dintre care 13 se află unul lângă celălalt pe Szőlősor. După Hollókő aceasta e cea mai omogenă stradă din Parcul Natural Cserhát.

Castelele și ruinele de castel sunt valori importante ale peisajului, astfel castelul Hollókő, ruinele castelelor Buják și Szanda, precum și obiectele sacralității populare ca crucile de pe marginea drumului, capelele sau sculpturile Sfântul

Cserhátszentiván, în drum spre izvorul Hármás

Sfințirea grâului în Herencsény

Magyarnándor

Ioan Nepomuk de pe malurile râului. Găsim aici chiar și biserici frumoase și valoroase, dintre care cele de pe dealuri sunt extrem de spectaculoase (de exemplu: biserica din Cserhátsurány cu turnul său octogonal).

Pe teritoriul Parcului Natural Cserhát se pot distinge trei grupuri de costum. Diferențele dintre grupuri se regăsesc mai ales în îmbrăcămintea femeilor, în forma, decorarea bonetelor, în croiala hainei, în modul de legare a basmalei. În îmbrăcămintea bărbaților nu sunt diferențe semnificative între regiuni.

Beciuri de vin în Szanda

De grupul de îmbrăcăminte *rimóci* aparțin costumele din Hollókő, Nagylóc, Nógrádsipek și Varsány, ce se află lângă Rimóc. Este caracteristică fusta cam scurtă cu multe jupoane. Fetele duminica purtau chiar și 12-16 jupoane, din care o parte erau apretate, iar în fața fuste era legat un șorț brodat. Femeia nouă după nașterea primului copil și-a schimbat boneta cu perle și a început să poarte o basma de nevestă cu franjuri.

Țesătoria din Hollókő

Pregătiri de Paște în Buják

Buják și se străduiesc ca acestea să se transmită generației următoare, tinerilor împreună cu cântecele populare, dansurile, tradițiile.

Așezările parcului natural sunt legate printre ele cu o rețea de Drum Verde de 200 km, în fiecare așezare turiștii sunt ajutați cu harte detaliate, dar pot urmări traseul și pe smartphone sau pot download-a datele așezărilor. Prin aplicația funiQ a srl.-ului Cartographia Kft. se poate accesa harta OpenStreetMap chiar și în mod offline, adică vizitatorii se pot plimba prin parcul natural fără a avea conexiune la internet. Această aplicație cu numele Cserhát Natúrpark (Parc Natural Cserhát) se poate accesa pe smartphone-uri cu sistem de operare Android și Windows Phone.

În timpul plimbărilor putem admira frumusețile Munților Cserhát din câteva puncte de observație, de exemplu Vár-hegy din Szanda, Nagy-hegy din Bér, turnul de observație Tepke sau punctul de observație din Sasbérc.

 Fotografii: Dániel Ispán

În cazul îmbrăcăminte *cserháthalápi* se regăsesc elemente similare la locuitorii așezărilor Cserháthaláp, Cserhátsurány, Herencsény, Szanda, Terény. Numărul jupoanelor este mai scăzut și fusta e mai lungă decât la grupul *rimóci*.

Îmbrăcămintea *bujáki* s-a separat de îmbrăcămintea altor regiuni doar în secolul XX., este una dintre cele mai decorate costume palóc cu fustă scurtă, unde coafura și boneta depinde de grupa de vârstă și ocazie.

Cu aceste îmbrăcăminte ne întâlnim și în zilele noastre la evenimentele tradiționale sau la sărbători religioase. Aproape în fiecare așezare se află un muzeu al satului sau ateliere meșteșugărești și grupuri de ocrotire a tradițiilor. Tradiția croirii costumelor este vie la Rimóc, Varsány,

Muzeul de dantelă, Terény

ATRAȚIILE TURISTICE ALE PARCULUI NATURAL CSERHÁT

- Satul Vechi și castelul din Hollókő ce sunt parte a patrimoniului mondial
- ruine de castel din evul mediu: Szanda, Buják
- costumul popular al diferitelor așezări și expoziție de bonete Palóc în Rimóc
- casa monument istoric popular pe Szőlősor din Terény
- Capela Măriuca în Szanda și beciurile vechi
- Muzeul dantelă Hunnia și Muzeul Aparat de Înregistrare în Terény
- Expoziția pictorului Oszkár Glatz, Buják, Golgota
- Stejari bătrâni de 400 de ani în Keselyrét
- stâlpuri de andezit în Bér
- valea râului Zsunyi cu izvorul Hármas
- rețeaua Drumul Verde ce leagă atracțiile, așezările regiunii

PROGRAME IMPORTANTE

- festivalul de Paști din Hollókő
- Zilele castelului Hollókő (Rusalii și 20 august)
- Festivalul plăcintei din Varsány
- Duminica la Buják
- Zilele naționalităților în Terény (primul sfârșit de săptămână din iulie)
- paradă cu ocazia recoltei viței de vie și zilele satului în diferite așezări în fiecare sfârșit de săptămână din septembrie–octombrie

Reprezentantul și organizația operativă a Parcului Natural Cserhát:

Fundația Parc Natural Cserhát

Adresa: 3176 Hollókő, Kossuth út 46.

E-mail: info@cserhatnaturpark.hu

Pagină web: www.cserhatnaturpark.hu

Toamna la Hollókő

Parcul natural Pannontáj-Sokoró

„Probabil mulți cunosc acel sentiment primar uriaș ce apare în sufletul omului când singur singurel se odihnește pe un deal, culcat, în lumina soarelui de toamnă, în iarba gălbenuie, și îl cuprinde sentimentul acela ciudat că circulația lui e în legătură strânsă cu fluxul zemei din pământ. Acest sentiment irevocabil și unic ce îl simte omul în aceste momente între pământ și propriul corp îl simt și eu între peisaj și popor.”

(Zoltán Szabó: Geografie îndrăgostită)

Zerynthia polyxena

Abația și grădina cu plante medicinale din Pannonhalma

Există o relație strânsă, veche de mii de ani între peisajul din Sokoró și oamenii care trăiesc acolo. Dealurile și văile povestesc despre vremuri trecute. Numele unor părți ale satelor, potecilor arată caracteristici de demult, poziția acestora, randamentul agricol, aceste denumiri conțin multe informații pentru localnici.

Parcul nostru natural se află lângă Győr, pe dealurile din Pannonhalma, în sudul parcului aflându-se Munții Bakony.

Pannonhalma, parte a patrimoniului mondial

Abația benedictină Pannonhalma a fost și este semnificativă pentru această regiune. Având un trecut de mii de ani e parte a patrimoniului mondial UNESCO din 1996. Edificiul se înalță spre cer ca un semn pe dealul ce a fost numit pe vremuri „Sfântul munte al Panoniei” (Mons Sacer Pannonniae). Benedictinii au înființat mănăstirea în onoarea Sfântului Martin din Tour în 996, deci e de aceeași vârstă cu statul ungar.

Mănăstirea a devenit podul din est a culturii europene medievale cum a dorit și fondatorul Géza, și a avut un rol cheie în răspândirea creștinismului în Europa Centrală. Abația Pannonhalma se potrivește în peisaj și reflectă evoluția ordinu-

Orchis purpurea

lui ce are o istorie de mii de ani. Natură și regiune se împletesc în poziția specifică a mănăstirii, în structura unică, în relația cu peisajul. Călugării au ca slogan și în zilele noastre regula Sfântului Benedict precum și fraza „Ora et labora!” (Închină-te și lucrează!) păstrând cu o continuitate aparte una din centrele culturii benedictine. Valoarea abației constă și în bogatele colecții științifice și de artă. Biblioteca mănăstirii conține mai mult de trei sute de mii de volume semnificative, iar cea mai populară și cea mai veche amintire scrisă ungară (și fino-ugrică în același timp), cartea fondatoare din 1055 a Abației Benedicte din Tihany se află în Arhiva Abației din Pannonhalma.

În arhiva abației se află totodată documente semnificative despre istoria regiunii, deoarece așezările din împrejurimi au fost proprietatea abației. În urma studi-

Ravazd – Ruinele bisericii Sfântul Villebald cu copii din școala din pădure

Călăreț – și Tényő

Recoltă

erii titlurilor de proprietate, actelor de donație se poate urmări înființarea așezărilor, poziția economică și socială a acestora, chiar și pe o perioadă de 800 ani retroactiv.

O parte integrantă a proprietății abației o constituie grădina cu plante medicinale, grădina de lavandă, casa cu plante medicinale precum și distileria pentru lavandă, ceainăria și instalația de încălzire a biomasei. În arboret se găsesc sute de specii de copaci și tufe unice. În zilele noastre cea mai importantă activitate a călugărilor pe lângă educația și instruirea tineretului este agricultura.

Nyúl – beciuri în strâmtoare

Beciurile de vin

Beciurile de vin ce se află în aproape fiecare așezare din Parcul Natural Pannontáj-Sokoró comemorează tradiția viticolă veche de mii de ani. În aceste beciuri și în zilele noastre se produce vin ce poate fi gustat cu ocazia unor evenimente, festivaluri de vin. Mulți dintre viticultorii participă la competiții de vin din regiune și din țară, unde obțin rezultate foarte bune.

Beciurile de vin în zilele noastre sunt folosite ca spații comunitare, locul unor evenimente, viticultorii invită în beciurile lor cu cea mai mare plăcere pe cei interesați.

Valori arhitecturale, skanzene

Stilul arhitectural numit de etnografie casă din mediul rural din Mica Câmpie Ungară este cea mai prezentă prin exemple superbe în regiunea Sokoró, în parcul natural. Din aceste case multe sunt de semnificație de sit rural sau monument. Acest stil a fost determinat de împărțirea camerelor, instalația de ardere și sistemul de aspirație, elementele de structură de bază, și nu de materialul de construcție. Aceste case țărănești cu streșină atârnată, cu acoperiș de paie, cu pridvor lung cât casa au fost construite urmărind un obiectiv bine definit, după tradiție locală.

Construcțiile înșiruite pe hotarul proprietății de regulă au fost construite din materiale ce se găseau local – peretele și pardoseala erau din noroi, chirpici, tavanul din lemn, acoperișul din pai sau stuf. Casele cu verandă împărțite în trei au două camere curate cu geamurile spre stradă și sunt accesibile din bucătărie de unde e accesibilă și camera din spate unde dormeau. Casa e urmată spre curte de anexe ca hambar, grajd și cotete. În zonă trăiau în special țărani săraci, viața lor e depictată de skanzenele din Felpéc, Kajárpéc, Nyalka, Táp, Tényő. Skanzenele sunt adesea locul unor evenimente, când în geamuri apar mușcatele roșii iar regiunea are un miros de aluat. Căsuța țărănească se umple de viață, în ea un întreg sat își păstrează amintirile și viața părinților, a moșilor și strămoșilor.

Tradiția viticolă

Dealul din Pannonhalma, adică Sokoró e una dintre cele mai mici subregiuni, dar în același timp are cea mai veche cultură viticolă din țară. Din punct de vedere geografic face parte din Munții Transdanubieni, mai exact din Masivul Muntos Bakony.

Pe dealurile din est și sud-est din Pannonhalma se cultivă viță-de-vie încă din epoca romană. După unele presupuneri strămoșii noștri au găsit vii prospere pe dealurile din Sokoró. Sfântul Ștefan în carta fondatoare din Pannonhalma din 1002 a scris despre struguri ca fiind prima din lista produselor taxabile.

13 așezări aparțin acestei regiuni viticole în prezent (Écs, Felpéc, Győr-Ménfőcsanak, Gyórság, Gyórszemere, Győrújbarát, Kajárpéc, Nyalka, Nyúl, Pannonhalma, Pázmándfalu, Ravazd și Tényő). Vița-de-vie înregistrată e de 650 hectare, care este îngrijită de 500 viticultori. Cele mai semnificative soiuri de viță-de-vie sunt Riesling Italian, Riesling de Rhin, Traminer, Fetească regală, Chardonnay, Müller Thurgau. Plantațiile noi se mândresc cu soiuri noi ca Burgund mare, Cabernet Franc, Cabernet Sauvignon, Merlot, Pinot Noir. Vinăriile sunt mai consolidate, fiecare și-a format unica imagine.

Vinăriile regiunilor de vin apar deseori la evenimente din regiune sau din țară, organizează program comun, degustare de vinuri, cină cu vin, astfel ajutând prezentarea vinurilor regiunii Pannonhalma.

Patrimoniul construit

Albinărei

Regiunea deluroasă din Sokoró

Natura netulburată

Aria Protejată Pannonhalma a fost creată în 1992 și e cea mai importantă regiune națională naturală ocrotită a teritoriului parcului natural Pannontáj-Sokoró. Aria Protejată Masivul Muntos Bakony se află în partea de sud a parcului natural.

Peisajul cu dealurile lui vălurite, precum și pădurile, pașiștile, vița-de-vie oferă în fiecare anotimp posibilitatea de a face drumeții și excursii. Livezile, vițele-de-vii abandonate pot oferi experiențe unice cunoscătorilor, deoarece în aceste locuri de află specii de importanță botanică semnificativă.

Skanzen în Felpéc

Nu doar flora, dar și fauna e bogată, și valorile geologice sunt deasemenea importante. Pe teritoriul așezării Nyúl se află Szurdik, cel mai mare canion din gresie din Europa, săpată de ploaie. Aceasta uriașă strâmtoare e înaltă de 20-30 m și lungă de 600 m.

În timpul verii ploaia se revarsă în torente în urma căroră în dealuri se formează strâmturi și drumuri săpate în loess – încovoieri sau strâmturi pe limba localnicilor. În trecut în aceste strâmturi oamenii și-au săpat case, beciuri. O parte dintre acestea e inutilizabilă, mare parte a acestora s-a dărâmat, dar unele au fost reconstruite foarte frumos, au fost modernizate, și în zilele noastre sunt folosite ca beciuri de vin.

Excursioniști

Plăceri pe lângă valori

Regiunea noastră e zona de recreație a orașului Győr. În weekend-uri familiile din Győr vizitează cu plăcere așezările parcului natural unde adesea se plimbă sau merg la o tură cu bicicleta, sau doar iau parte la una dintre evenimentele regiunii. Pelerinajul Sfântul Iacob duce din Tápszentmiklós până la Győrújbarát, pe dealurile parcului natural, și pe această rută, vorbesc din experiență când spun că localnicii îi așteaptă cu dragoste și o vorbă bună drumeții oboșiți.

De-a lungul plimbărilor în apropierea așezărilor ne putem întâlni cu călăreți, trăsuri cu cai. Pe itinerariile turistice desemnate putem străbate părțile neatinsse ale regiunii cu grupuri mai mici, sau cu grupuri mai mari putem face chiar și ture de performanță.

Primăvara livezile, în mai înflorirea salcâmului, toamna foliajul de toamnă a pădurii și muncile agricole, balurile, iar iarna peisajul înzăpezit, dealurile potrivite pentru săniuș atrag oamenii în acest parc natural, regiunea oferă în fiecare anotimp ceva ce merită văzut, vizitat. În skanzene putem experimenta coacerea pâinii, iar toamna în păduri putem experimenta rutul cerbilor, iar activitățile oferite de școala din pădure sunt o oportunitate excelentă pentru copii de a cunoaște regiunea, astfel asigurând o experiență pe viață.

În împrejurimea parcului natural Pannontáj-Sokoró peisajul a rămas neatins, farmecul regiunii și hospitalitatea oamenilor e deosebită. În această regiune se află 29 așezări care se dezvoltă, se modernizează în așa fel încât să nu piardă nimic din farmecul rural, din mediul tolerabil, din zonele protejate construite și naturale.

Oriunde am colinda în regiune, în păduri sau dealuri, pe cal sau cu bicicletă, vom avea oportunitatea de a admira nenumăratele comori ale naturii.

Descoperiți și experimentați valorile Parcului Natural Pannontáj-Sokoró, vă așteptăm cu drag!

Fotografii: Réka Szöllösi

MOVILELE CUNICE, MARTORII MIILOR DE ANI ÎN MAREA CÂMPIE UNGARĂ

Legătura dintre movile și om în valea Crișurilor

*„Să stea dealul, simbolul trecutului,
Să fie cruțat și de prăpăd.”
(János Arany: Pe movila din Tetetlen)*

Movila turcă de tip kurgan în Kétegyháza

Despre movilele cunice

Movilele cunice sunt forme de relief generate de mâna omului cu mii de ani în urmă, astfel fiind manifestările concrete ale activității umane de transformare a regiunii. În urma unei denumiri inexacte și-au primit numele după cuni, dar în realitate sunt mai vechi. În ceea ce privește formarea există două categorii de movile. Movilele mai vechi sunt coline artificiale sau telluri. Formarea acestora datează din neoliticul timpuriu, vechimea lor datează din epoca mijlocie a bronzului, astfel pot fi vechi de 5500 ani. Se extind pe o suprafață mare, sunt plate și ovale. Datorită faptului că aceste movile ies la suprafață, omul „s-a așezat” pe ele formându-și așezări. În urma miilor de ani rămășițele acestor așezări au ieșit și mai mult la suprafață. Aceste movile sunt foarte valoroase din punct de vedere arheologic.

Cealaltă mare categorie o constituie movilele în formă de con sau movile ridicate deasupra unui mor-

mânt, grupul gorganelor. Acestea au constituit locuri de înmormântare și pot fi asociate cu așa numita cultură Yamnaya sau neamului care a construit movile. Această cultură a apărut în Europa în epoca de bronz venind din estul Europei și din Asia. Acești oameni și-au îngropat morții care ocupau o poziție socială înaltă în morminte în care au construit o structură din grinzi de lemn, lângă persoana decedată au așezat o bucată de pământ ocru (ce simboliza viața), în mormânt au așezat blănuri, au acoperit mormântul cu pământ formând a movilă.

Movilele au fost folosite de către generațiile următoare ca movile de hotar, movile de strajă sau locuri pentru biserici, ori locuri de înmormântare. În trecut pe teritoriul Ungariei au fost mai mult de 40 de mii de movile, în zilele noastre numărul movilelor semnificative, care au rămas intacte a scăzut la câteva mii.

Movila de tip tell numită Vadaszán în Battonya

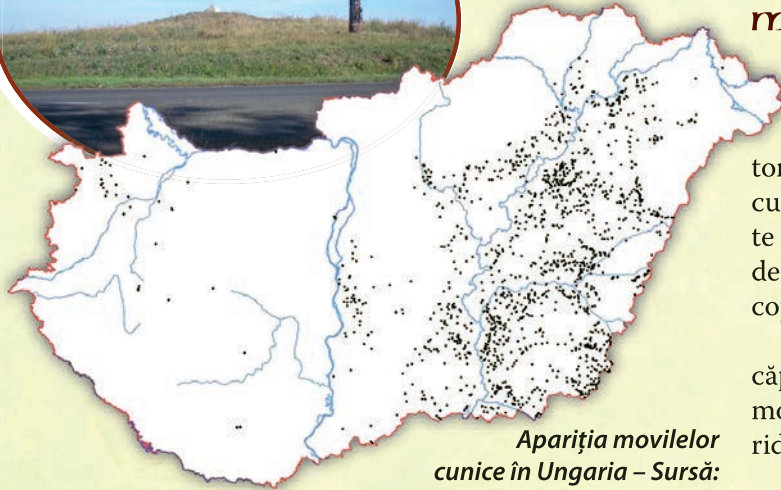
Colonie tell în apropierea lui Biharugra

movilele cunice ca valoare unică a peisajului

Caracteristica movilelor tell și a gorganelor este faptul că se află în soluții îngropate odinioară. Soluțiile îngropate nu au evoluat, astfel și-au păstrat caracteristicile de odinioară precum și elementele mediului din jurul movilelor.

Movila Fél lângă Csárdaszállás

Apariția movilelor cunice în Ungaria – Sursă: Secretariatul Adjunct de Stat de Protecție a Mediului și Naturii al Ministerului Agriculturii

Reconstrucție de mediu și climă poate fi efectuată în urma explorării solului din movile. Majoritatea valoroaselor pajiști pe leoss a rămas doar în pete pe movilele neatinse, deoarece terenul acestor movile a rămas necultivat. Astfel pajiștile pe leoss de pe aceste movile sunt ultimul refugiu pentru plante valoroase, totodată trebuie amintită fauna acestor terenuri. Pe aceste movile neatinse sunt doar pajiști pe leoss cu salvie, sărace în soiuri. Ierburile ca păiușul (*Festuca rupicola*), perișorul (*Agropyron pectinatum*) și stipa (*Stipa capillata*) de pe pajiștile degradate se află laolaltă cu jaleșul de câmp (*Salvia nemorosa*), cu salvia de câmp (*Salvia pratensis*) și salvia austriacă (*Salvia austriaca*). În ceea ce privește insectele se află aici lăcusta italiană (*Calliptamus italicus*), lăcusta cu con (*Acrida hungarica*), greierul de câmp (*Gryllus campestris*), greierul negru (*Acheta deserta*) precum și coșășul (*Decticus verrucivorus*).

E semnificativă valoarea decorativă a movilelor. Mátyás Bél în 1729 în descrierea lui despre comitatul

Békés scrie următoarele: „Regiunea se întinde ca o câmpie lată, și aceasta e cu atât mai impresionantă, deoarece în alte regiuni unde câmpia nu e plată, dealuri mici și frumoase se ridică pe ea, și prezența acestor movile decorează câmpia vastă.”

„Voi sunteți catedralele noastre” – descrie Gyula Illyés movilele ce constituie elementele specifice Marii Câmpii Ungare. Două, trei sau chiar și cinci movile sunt laolaltă oferind o priveliște foarte interesantă.

movilele ca locuri de înmormântare, sîturî arheologice

Movilele constituie valori speciale din punct de vedere arheologic. Cele mai multe relicve din era Árpád se găsesc pe aceste movile sau în jurul acestora. Sunt locuri pentru cimitire, morminte, biserici, locuri pentru așezări umane, mănăstiri. În ceea ce privește descoperirile arheologice, atât tellurile cât și movilele de tip gorgan sunt foarte bogate. De multe ori apar descoperiri valoroase și din Evul Mediu din aceste movile.

În ceea ce privește kurganele, mormintele au fost captușite cu o structură din lemn construită din grindă, mortul era înfășurat în blană, așezat pe spate cu picioarele ridicate sau pe o parte, înmormântat în poziție chircită.

Cadavrul a fost uns cu vopsea ocru, în multe cazuri au aruncat și în mormânt bucăți de ocru. Construcția de lemn și movila folosite ca mormânt demonstrează noțiunea religioasă – ideea că „mormântul e casa decedatului” –, oasele de animale găsite în mormânt probabil sunt rămășițele pomanei care a fost parte integrală a ceremoniei religioase.

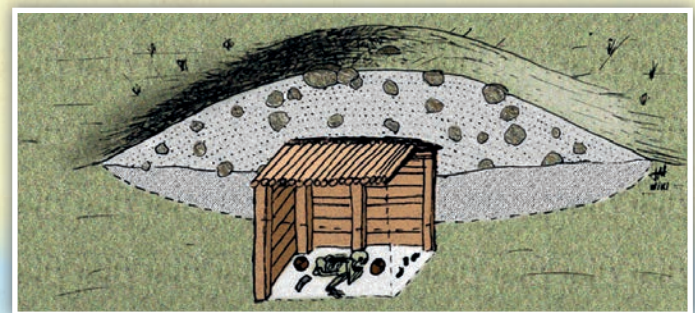
Movila a fost formată cu pământul obținut din împrejurime într-o singură sau mai multe etape – pentru decedatul înmormântat în mijloc. Mărimea movilei depindea de poziția socială a

Urmele vopselei ocru pe un craniu Yamnaya – Sursă: Callaway 2015

Gravura movilelor funerare

– Sursă: upload.wikimedia.org/wikipedia

Movila Ôt în hotarul așezării Vladimirescu

decedatului. În câteva ocazii movila construită a servit ca locul de înmormântare a întregii familii, membrii familiei care au decedat mai târziu au fost înmormântați puțin mai departe de centru, săpând până la roca de bază.

În ceea ce privește tellurile arheologul Marietta Csányi formulează următoarele: „nu a fost prima noastră săpătura de tell, și totuși am avut impresia că ne aflăm în orașul miracolelor din era de bronz de sus până jos. Nu am găsit comori ca în povești, comoara lui Priam, am găsit doar case arse și distruse, co gospodării întregi îngropate sub ruine, cu bucățile tacâmurilor familiei ce au fost sparse dar pot fi reconstruite, cu structuri misterioase din argilă, cu relicvele aproape neatinse ale vieții de zi cu zi a unui sat sau oraș de pe vremuri.”

movilele ca „frontiere” administrative și locuri de strajă

Movilele construite mai demult fiind înalte au fost folosite ca puncte de orientare și comunicare, altele au fost construite exact cu acest scop. Movilele folosite ca locurile de strajă sunt foarte comune în țară, în special pe Marea Câmpie Ungară. Acestea sunt relativ joase, construite din pământ, conectate în lanț unul cu celălalt.

Scopul lor a fost transmiterea știrilor, precum și a semnalelor sonore, cele emise de foc și de fum, care au fost folosite ca moduri de comunicare. Cercetările etnografice susțin aceste: „În satul nostru sunt două movile. Acestea există și în zilele noastre, una la Halom, movila de pe lângă Halom, și în hotarul din Tóalmás este o movilă la fel de înaltă. Se zice că acolo fuse hotarul cun, și cunii și-au semnalat cu foc de pe dâmburile astea.”

Formarea movilelor de graniță e în legătură cu desemnarea granițelor județelor, raioanelor, și așezărilor umane, totodată desemnarea acestora e în legătură cu movile. Și la granița administrativă a așezărilor Csanádapáca–Csabaszabadi–Medgyesbodzás se află o movilă semnificând o graniță triplă ce în trecut indica granița administrativă a județului Arad, Csanád și Békés. Movila Tătar e o valoroasă movilă de graniță.

Movilă ca loc de strajă în hotarul așezării Kétegyháza

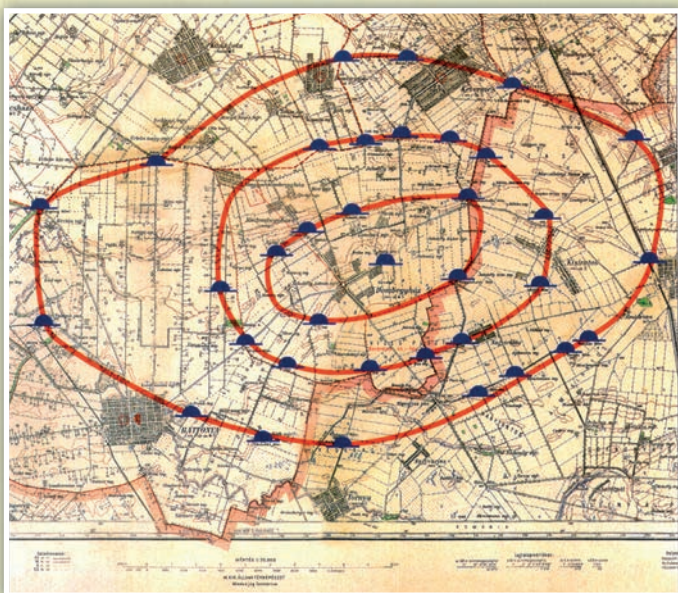

Movila Tătar ce se află la granița Ungariei cu România are o importanță deosebită

Movila Trei Hotare cu piatră funerară

importanța sacrală a movilelor

Asemănător legendelor în legătură cu formarea movilelor sunt nenumărate explicații sacrale. Cele mai răspândite sunt ideile potrivit cărora movilele au fost construite de-a lungul unor unde magnetice, astfel pe ele domină câmpii magnetice. Un astfel de fenomen e amintit de Ferenc Pelle, el a scris o teorie de numerologie. Mikes Radnai consideră că movilele din câmpia curgană din Kétegyháza seamănă cu Carul Mare, iar în Domegyháza remarcă movile în formă de cometă, vede cercuri concentrice. Și László Szelekovszky remarcă acestea, și dă denumirea de grupul movilelor cunice cu ochi de păun. În ceea ce privește descrierea lui în mijlocul cercurilor concentrice e o movilă cunică din Domegyháza, movila lui Attila, care după unii e mormântul regelui cunilor, Attila.

Grupul de movile cunice cu ochi de păun – Sursă: Szelekovszky 2005

movilele cunice în literatură

În ceea ce privește importanța literară a movilelor nu este ușor enumerarea scriitorilor, poezilor care au în centrul operelor lor movilele, astfel vom menționa doar câțiva. Gyula Illyés în poemul său Kúnhalmok (Movile cunice) nu-

mește movilele catedrale, piramide de noroi. Tot cu titlul de Kunhalom (Movilă cunică) a scris un poem József Erdélyi: „Mii de ani au trecut peste el, /și ploile nu l-au spălat. // Plugul nu l-a arat, / Nu l-a distrus soarta”. Péter Uy onorează povestea lui Zádor și Ágota într-un poem. János Arany a scris un poem cu titlul Tetétleni halmon (Pe movila din Tetétlen): „Mai stă dealul, și stau și eu lângă el, / Se joacă cu mine fermecătoarea fantezie.” Tamás Kiss în poemul lui Péterszállás (Hanul Petru) scrie despre istoria movilei Telek din Kisújszállás. István Sinka și-a scris poemul Szeghalmi Mágoron (Pe Magorul din Szeghalom) pe movila Mágor.

Importanța movilelor în religie

Movilele au constituit parte semnificativă a peisajului, iar omului i-a plăcut să pună diferite semne distincte pe ele. Cele mai importante dintre acestea sunt cruci, pietre funerare, diferite pietre, plăcuțe, etc.

Totodată movilele au constituit baza multor biserici. În trecut au fost înălțate

oltare, mai târziu golgote, stadii, cripte, cimitire au fost stabilite pe aceste movile. Primele noastre biserici au fost construite pe movile, movile cunice, pe dealuri, în trecut acestea au fost numite Biserici. În cele mai multe cazuri acestea erau construcții mici din lemn fără balcon, fără scaune, oltarul a fost doar o piatră. Denumirile care s-au format după biserici apar și în zilele noastre

în numele așezărilor: **Capela Sfânta Cornelia pe movila Csorvás egyház (bi-**

Kriptáj – Sursă: Tóth A. 2002

serica Csorvás), Dombegyház (biserica movilă), precum și nenumerate biserici și movile. În hotarul așezării Kisdombegyház se află Kriptály-halom (Movila criptă), pe care este o criptă.

Legendele movilelor

Movilele cunice păstrează rămășițele trecutului. În multe cazuri acestea sunt evenimente istorice. Multe legende istorice există în legătură cu aceste movile, în interiorul cărora se presupune că au fost găsiți oameni care trăiau sau dormeau. Mii de povestiri au rămas consemnate.

O ediție specială a magazinului **Hihetetlen Magazin** (Magazin incredibil) evocă o povestire din județul nostru cu titlul *Időutazás a Cikó-halom mélyén (Călătorie în timp în adâncurile movilei Cikó): „Piramidele din pământ încă din timpuri străvechi au fost înconjurate de folclor, legende, superstiții mistice. Acestea de obicei sunt înspăimântătoare: în trecut oamenii au crezut că e periculos pentru orice ființă să se apropie de aceste movile, deoarece – așa cum folclorul zicea – spiritele din movilă o pot răpi. Așa au crezut și în județul Békés în Kunágota, cei ce locuiau aproape de movila Cikó. Susțineau că în noaptea Sfântului Ivan, dacă se apropie cineva de movila, va fi răpit de zâna ce locuiește în movilă. După spusele localnicilor așa a pățit și un băiețel care a văzut o barză zburând peste câmpie, a început să fugă după această pasăre până ce a ajuns la movilă (trebuie menționată faptul că cuvântul cikó în limba veche maghiară înseamnă barză). Acolo barza s-a transformat într-o zână frumoasă, și l-a rugat pe băiat să meargă cu ea în interiorul movilei unde îi va arăta comoare minunate. Băiețușul a urmat zână în tunelul din movilă. Înăuntru a observat războinici cu trupuri intacte dormind, ei purtau bijuterii și arme minunate. Zâna Cikó a spus că toate acestea pot fi ale lui, doar trebuie să-i încerce. Băiețelul nu a putut rezista, a luat coroana de aur a unui războinic punându-și pe propriul cap. În acel moment și-a pierdut conștiința, și – în timp ce zâna râdea – a căzut între ceilalți războinici ce dormeau. Dar când a căzut a atins medalul cu Sfânta Mărie ce se afla în jurul gâtului lui. ... Probabil datorat acestui fapt în momentul următor o lumină a apărut în movilă și băiatul s-a trezit. Zâna a dispărut, iar băiatul a observat cu înspăimântare că în jurul lui sunt doar schelete purtând bijuterii, arme vechi și putrede. A reușit să scape din movila funerară, dar când s-a dus înapoi în satul lui natal, lucruri ciudate l-au așteptat. Abia a recunoscut casele, fermele, iar acasă l-a întâmpinat mama lui cu surioara de trei ani, cu care măică-sa era însărcinată în seara anterioară când el a dispărut...”*

Movila cu cruce în Szabadkígyós

Movila crucea Balta în Battonya

Movila Cikó lângă Battonya

Călătorii câmpiei: Organizația Turiștilor din Câmpia Ungară

*„Jos pe câmpia ungară
acolo e lumea mea, acolo mă simt acasă;
Sufletul meu e ca un vultur ce evadează,
dacă vede câmpia plată.”*

Sándor Petőfi: Câmpia Ungară

Natura așteaptă cu drag călătorii de bună credință. În momentul în care pășim peste hotar și lăsăm în urmă lumea construită de om, vom găsi o lume minunată, ce are o forță atrăgătoare aparte. E de ajuns doar dacă ne gândim la cântecul păsărilor, la muzica aparte a greierilor, la norii plutind pe cer, la răsunetul codrilor și a câmpiilor, la fascinanta frumusețe a răsaritului soarelui și a asfințitului, precum și la curburile sălbatice și romantice în același timp ale Crișurilor.

Dar oare ce inspiră un grup de oameni să hoinărească în Câmpia Ungară? De-alungul câmpiilor veșnice unde nu găsești niciun copac ce poate da umbră, peste dealuri și văi și câteodată pe drumuri noroioase unde dispare pământul de sub piciorul nostru. Acestea sunt de obicei drumuri deschise unde soarele vibrând desenează un miraj pe orizont în timp ce turistul este înconjurat de o căldură arzătoare.

Grupul din Mezőberény al Organizației Turiștilor din Câmpia Ungară s-a angajat să facă cunoscute și iubite frumusețile și peisajul fascinant al Câmpiei Ungare, precum și valorile naturale, istorice și culturale ale așezării Mezőberény și regiunii Crișurilor. Comunitatea de aproape 35 de ani se ocupă cu organizarea drumețiilor și excursiilor cu bicicletă, cu tururi de performanță, diferite mișcări, precum și cu realizarea evenimentelor turistice.

Pentru primul calendar al evenimentelor a fost de ajuns o pagină A/4, dar în zilele noastre o revistă colorată de 15 pagini oferă excursii mai „blânde”, precum și o mare varietate a exclusivităților. Pe lângă evenimentele mai mici, aici apar excursii populare ca:

- ✦ *Excursia memorială Petőfi*
- ✦ *Pe două roți în Békés turul dus-întors cu bicicleta unde se poate obține emblemă*
- ✦ *Turul unde se poate obține emblema Amintirile a 1100 Ani în Békés organizat în onoarea mileniului*
- ✦ *Tururi de performanță Criș organizate iarna și vara*

Tur memorial Petőfi – 2008

Tur de performanță a Crișurilor – 2018 / Insigna turului de performanță de o distanță de 50 km

Membrii organizației se ocupă de întreținerea drumului de tur de 110 km ce aparține de tururile Crișurilor, precum și cele 140 km ce aparțin de traseul Turul Albastru din Câmpia Ungară ce trece prin județul nostru.

– *Dar cine sunt ei? Cine sunt membrii comunității? Ce îi ține laolaltă pe oamenii aceștia?* – I-am întrebat pe Péter Földes, președintele organizației.

– Pentru noi excursiile nu înseamnă doar recreație, dar sunt parte a vieții noastre. Avem cărările, pajiștile „noastre”. Nici nu ne mai amintim de câte ori ne-am plimbat pe ele, și de câte ori am admirat frumusețile lor de fiecare dată descoperind câte o nouă minune. Cea mai significantă motivație a comunității este sentimentul de apartenență. Pentru a întări acest sentiment organizăm petreceri, seri de grătar și cine, unde nu

există „diferență de ritm”, putem fi împreună, putem povesti, putem să planificăm programele viitoare. Membrul cel mai în vârstă al comunității noastre este Mihály Braun de 90 de ani, și soția lui de 84 de ani, tanti Cili. Ei hoinăresc hotarul și regiunea Crișurilor de cel mai mult timp. Tanti Cili și în zilele noastre merge pe jos 20 de km pe hotarul din Mezőberény, Kamut, Békés, și între timp adună gunoiul aruncat, „verifică” regiunea, traseul, între timp nenea Misi – în funcție de starea de sănătate – merge pe bicicletă după ea având grijă de ea. O putem observa pe tanti Cili – dacă mergem cu mașina – pe traseul dintre Békés și Mezőberény plimbându-se în natură.

Turul de performanță de iarnă a Crișurilor

A túrakerősség tagjait megkérdezve a következőképpen válaszoltak:

- ☛ *ez egy életforma...*
- ☛ *a második családunk... a túrázók nagy családja...*
- ☛ *a közös érdeklődés tart minket össze...*

- ☛ *a csapatban mindenki egyenlő kortól, nemtől függetlenül...*
- ☛ *elviseljük egymást és a rigolyáinkat...*
- ☛ *nagyon fontos az személyes együttlét...*
- ☛ *a legfőbb a természet, a táj és a túrázás szeretete....*

**Tur de performanță a
Crișurilor – 2016**

**Poză comună în parcul
castelului din Doboz**

**Tur memorial László
Váradi László – 2012**

– *Ce sunt lucrurile indispensabile multumită cărora o excursie devine o plăcere și nu ceva care trebuie „supraviețuită”?*

– Drumețiile prin natură necesită echipament fără care n-ar trebui să pornim. Bocancii corespunzători, ghetele de drumeții sunt necesare. În cazul excursiilor pe câmpii (dacă vremea este bună) este de ajuns doar încălțăminte de sport. Dar dacă nu alegem încălțăminte potrivită, atunci chiar și cea mai frumoasă excursie poate deveni un dezastru dureros.

Haina de ploaie, haina de vânt, pantalonii pentru drumeții sunt indispensabile pentru excursioniști. Un accesoriu important al excursiilor de iarnă este jambiera, căciula și mănușa, iar vara flaconul, șapca de baseball și un rucsac bun. Harta este o întrebare sensibilă pentru excursioniști și organizație. În zilele noastre, dacă nu folosești GPS pentru excursii, poți observa dezamăgit că vânzătorii nu te pot servi cu harte pentru turiști bune. Mai nou se găsesc harte topografice, dar traseele indicate și punctele importante căutate de turiști lipsesc de pe ele. Acesta este adevărat mai ales în cazul regiunii Crișurilor. S-au făcut descrieri de tururi, dar hartele nu sunt exacte sau rutele nu sunt pe ele. Cea mai recentă hartă de drumeții în tematica valea Crișurilor a apărut în 1983-86, și recent a apărut și o hartă pentru petrecerea timpului liber eliberat de către András Szarvas. De atunci nu s-au întâmplat prea multe progrese, și aceasta e o mare lipsă în regiune.

– *În cazul excursiilor în Câmpia Ungară cât de importantă este condiția fizică și „alte” condiții?*

– Pe lângă echipament este importantă respectarea abordării progresive și este necesar să fim pregătiți mental. Drumețiile pe Câmpia Ungară nu necesită condiție fizică specială, dar nu e recomandat ca să pornim la un tur de 30 km fără pregătire și condiție fizică. Perseverența este indispensabilă în cazul unui tur de șes. Acest fapt este adevărat mai ales în cazul celor ce fac tururi de performanță. La mun-

te peisajul se schimbă continuu, își arată o față diferită de fiecare dată, iar câmpia este monotona, unde diferențele de nivel sunt ne semnificative. Traseele lungi, drepte și fără sfârșit, segmentele monotone și uniforme, mersul pe jos și alergarea ce mișcă aceleași grupe musculare – dacă nu suntem suficient de pregătiți – ne pot îngreuna drumul. În acest caz înfruntarea propriului nostru sine este adevărata problemă.

– *Cine se poate alătura comunității Organizației Excursioniștilor din Câmpia Ungară?*

– Dacă se alătură oricine poate începe să străbată un traseu de urmat, astfel poate avea parte nu doar de un traseu frumos dar și de darul de a face parte dintr-o comunitate. Pe jos sau cu bicicleta, cu familia sau singur. Mesajul nostru este că dacă există o comunitate, un traseu bun și echipament adecvat, atunci să îndrăznim să ne luăm ghetele de drumeție! Să lăsăm mașina, și să încercăm să mergem pe jos cât mai mult, să ne plimbăm, pur și simplu. Să încercăm să fim în armonie cu natura, să trăim momentul, și așa cum se zice să încercăm „să ne aerisim capul”, o experiență bună poate fi benefică atât trupului cât și sufletului, și poate ține până la următorul tur.

**Organizația aranjează
periodic excursii în munți**

Valorile regiunii Körös-szög

Dacă auzim cuvântul valoare ne putem gândi la multe lucruri. Noțiunea de valoare înseamnă lucruri complet diferite pentru diferiți oameni. Valoarea poate fi determinată din punctul de vedere al omului, al așezării sau al comunității.

În decembrie 2018 la inițiativa Organizației Forumul Civil din Körös-szög așezările din regiunea Körös-szög și-au prezentat și și-au expus valorile.

Körös-szög este regiunea mică a Cîmpiei Ungare, poarta de vest a județului Békés. Așezarea centrală este Szarvas, râul ce trece prin acesta este Crișul Triplu. Așezările regiunii: Békésszentandrás, Csabacsúd, Gyomaendrőd, Hunya, Kardos, Kondoros, Szarvas, Örménykút.

Scopul inițiativei este ca așezările să-și cunoască valorile. Prin prezentarea tuturor valorilor doresc să întărească cooperarea dintre așezări precum și atracția turistică a regiunii Körös-szög. Prezentarea valorilor este o ocazie bună pentru turiștii care vizitează această regiune să aibă ocazia de a planifica activități în această regiune.

Scopul de lungă durată a Organizației este de a face ofertă către administrațiile locale din regiune să înființeze „Comisia valorilor regiunii Körös-szög”, unde să fie categorizate valorile care nu se referă doar la câte o singură așezare, ci la întreaga regiune, adică la regiunea Körös-szög. Acestea pot fi valori gastronomice (de exemplu: tocană de miel), valorile patrimoniului construit (de exemplu: traseul pentru biciclete din Valea Crișurilor), valorile naturale (de exemplu: Crișul Triplu și gârla) etc. Regiunea ascunde nenumărate valori ce așteaptă să fie descoperite.

Inițiativa a început de la președintele comisiei bibliotecii valorilor din Békésszentandrás, Róbert Hévízi. El din motive personale s-a ocupat foarte mult de colec-

Biblioteca de valori a atras mulți oameni indiferent de vârstă și sex

tarea, explorarea valorilor și între timp a întâlnit valori care sunt caracteristice întregii regiuni nu doar anumiților așezări. Astfel în fiecare an se organizează reuniunea organizațiilor civile din Körös-szög unde în fiecare an așezările află tot mai mult unul despre celălalt. Ca rezultat al acestor reuniuni în decembrie 2018 ca o inițiativă inovativă s-a deschis prima *Expoziție de valori din Körös-szög* în Centrul De Dezvoltare Civilă a Regiunii, unde Szarvas, Gyomaendrőd, Kondoros, Csabacsúd și Békésszentandrás și-au arătat valorile locale.

Așezările mai mici ale regiunii Körös-szög, Hunya, Kardos și Örménykút din păcate nu au un comitet al valorilor locale, astfel anul acesta nu și-au prezentat valorile.

Ferenc Závoda Ferenc și Róbert Hévízi găzduiesc Expoziția valorilor din Körös-szög

Biblioteca de valori din Szarvas:

au fost expuse mai mult de 100 diplome prin care se află de exemplu Ansamblul de dans folcloric Tessedik, pescuitul, Parcul Național Criș-Mureș, grădinile închise și canalele

Biblioteca de valori din Kondoros:

se găsește aici hanul din Kondoros, unelte de ciobanului și haiducului, Gospodăria Geist-Csákó – castelul, capela, conacul și casa servitorilor, sculpturile din lemn ale lui nenea Zsiga Balogh.

Biblioteca de valori din Gyomaendrőd:

se găsește aici șirul de tei din strada Eroilor, tradițiile de cizmar și pantofar din Gyomaendrőd, Ansamblul de dans Körösmenti, clădirea primăriei din Gyomaendrőd, seria de cărți Endródi Füzetek (Caietele din Endrőd), șirul de movile din Gyomaendrőd, numit Szilasok.

Biblioteca de valori din Csabacsúd:

se găsește aici seria de poze adunate de Organizația Păstrătoare de Tradiții Cercul de Prieteni a celor din Csabacsúd, care prezintă procesul tradițional de recoltare a porumbului.

Biblioteca de valori din Békésszentandrás:

se găsește aici covrigul de nuntă și cozonacul împletit, mâncarea de bază a țăranilor, cuscusul, țesutul de covoare și berea de manufactură din Békésszentandrás.

Printre planurile de anul viitor este organizarea și în 2019 a expoziției ce prezintă valorile din Körös-szög – cu un conținut din ce în ce mai extins. Doresc să apeleze la o masă mare de oameni pentru a colecționa valorile, cu cât sunt mai mulți colecționari de valori cu atât crește numărul valorilor colecționate, deoarece principiu este că în cazul unei așezări valoare constituie ceea ce este considerată valoare de comunitate. Fotografii: Éva Garay

• **Valori naționale:** produsul sau valoarea comunitară, naturală, materială și intelectuală ce s-a acumulat și s-a păstrat în trecutul apropiat precum și de-a lungul istoriei națiunii, ce este în relație cu activitățile națiunii maghiare și activitățile națiunilor din Ungaria care contribuie la formarea statului, este în relație cu cultura producției, cu cunoștințele, tradițiile, cu peisajul și fauna maghiară, totodată valorile regiunii ce includ bunurile materiale și imateriale ce sunt în relație cu peisaj și faună, ceea ce atestă relația istorică dintre o comunitate și o așezare regională.

• **Biblioteca de valori a așezărilor:** colecția ce cuprinde datele valorilor ce se găsesc pe teritoriul administrației locale a așezării.

• **Biblioteca de valori a regiunii:** este colecția datelor acelor valori care au fost numite – de către comitetul ce se ocupă de valorile regionale – valori regionale din mulțimea de valori naționale ce se află pe teritoriul mai multor așezări învecinate, precum și pe teritoriul unei regiuni ce formează o unitate din punct de vedere geografic, istoric sau folcloric.

Sursă: www.hungarikum.hu

Ferme pe lângă Crișuri

- ♥ Cooperare ce se bazează pe încredere și respect reciproc
- ♥ Protejarea și propagarea fermelor ca valori naturale
- ♥ Păstrarea și practicarea principiului protecției mediului

Ce este ferma?

Adevărul e că nu prea trebuie să explicăm această noțiune.

Sau totuși?

Noțiunea fermei întotdeauna a fost strâns legată de agricultură încă de la formare, din secolul XVIII. Începând cu secolele trecute a trecut prin multe transformări, schimbări. Datorită provocărilor sociale, de mediu, economice din zilele noastre vom fi martori ai schimbărilor semnificative de lungă durată.

Viața pe vremuri la fermele din Câmpia Ungară

Formarea rețelei clasice de ferme din Câmpia Ungară datează din deceniile urmate de ocupația turcă. Zonele depopulate de pe lângă graniță au fost folosite treptat ca terenuri agricole de către locuitorii așezărilor. La început s-au ocupat doar cu pământurile ce se aflau la o zi distanță de mers. Mai târziu au început să cultive teritorii din ce în ce mai mari, ce se aflau la o distanță mai mare, de unde nu puteau să se întoarcă acasă în aceeași zi, sau creșterea animalelor pe pășune n-a făcut posibilă acest fapt. Astfel la început s-au construit locuințe temporare. Din primăvară până toamna în special bărbații și-au petrecut timpul aici, în timp ce femeile și copiii au stat acasă și s-au ocupat de gospodărie și de treburile din jurul casei. Aceste locuințe au devenit mai târziu ferme. Familia și-a petrecut tot anul acolo, o întregă gospodărie s-a format în jurul acestei locuințe, adică în jurul fermei.

În Câmpia Ungară pentru prima dată această transformare s-a observat pe teritoriul dintre Dunăre și Tisa, la granița orașelor Kecskemét și Szeged. Reglarea nivelului apelor din secolul XIX. a făcut posibilă ca tot mai mari terenuri să fie disponibile, astfel pe alte teritorii ale Câmpiei Ungare – printre altele și în județul Békés – s-au format ferme și viața de la fermă a devenit determinantă și în zona Crișurilor. Începând cu această perioadă putem fi martorii dezvoltării și înfloririi fermelor, ce a ținut timp de aproape un secol. În această perioadă aproape 1 milion de oameni au trăit pe ferme. S-a format societatea unică de la fermă – cunoscută și în zilele noastre – mulțumită programei de școală de fermă Klebelsberg, precum și datorată construcției continue de biserici. Până în 1945 când s-a realizat împărțirea pământurilor această societate și economie a fost caracterizată de o continuă dezvoltare și construcție, dar agricultu-

Fermă construită în anii 1900 (sursă: Fortepan)

larna la fermă (sursă: Fortepan/ Antal Kotnyek)

ra la scară mare, precum și cu implementarea reglementărilor administrative (unele teritorii de graniță au primit rang de comună) și interdicțiilor (interdicția de a construi ferme) fermele au ajuns într-o situație de criză. A început distrugerea fermelor, totodată a început schimbarea funcției acestor ferme, iar semnele acestei schimbări au fost vizibile încă din anii 1970.

Deceniul schimbărilor – adică unde ne îndreptăm?

Cătunele au suferit pierderi uriașe la sfârșitul anilor 1980 dacă luăm în considerare datele primare. Populația de pe periferiile județelor din Câmpia Ungară în comparație cu 685.310 locuitori în 1960 a scăzut la 183.997 în 1990. Acest proces a continuat în deceniile trecute, deși scăderea populației s-a moderat în mod semnificativ. În 2011 171.900 oameni au trăit pe periferii, în cătune. Din acest fapt rezultă modificarea unei structuri complexe, a transformat semnificativ sistemul social, ecologic și municipal al cătunelor. S-a redus numărul fermelor ce reprezentau modul de viață și gospodăritul de la fermă, s-a redus potențialul lor economic. A fost distrus sistemul lor ecologic, ferma ca un cătun ce este parte integrantă a naturii a ajuns la marginea dispariției.

O fermă mai înstărită la Kunszentmárton (sursă: Fortepan/Márton Ernő Kovács)

În contrast cu toate acestea, relația (sistemul de așezări) dintre așezarea centrală și cătune (sistemul de așezări) a devenit din ce în ce mai strânsă. Atât locurile de muncă, cât și serviciile se aflau în așezarea centrală, iar fermele (periferiile) aveau caracteristici atractive unor activități agricole. Astfel sistemul de relații s-a întărit din ce în ce mai mult. Deci, ca rezultat al proceselor în zilele noastre putem vorbi despre tipuri de ferme nu doar din punct de vedere morfologic (ferme în șir, ferme tufiș, cătune), dar și din punct de vedere funcțional putem enumera mai multe tipuri de ferme în secolul XIX.

De-a lungul schimbărilor unele ferme funcționau doar ca locuințe, iar o altă parte a fost transformat în case de vacanță sau locuri recreative, dar au rămas și ferme care au continuat o activitate agricolă. În trecut această era funcția primară, dar în zilele

noastre tot mai multe ferme își largesc numărul activităților. Astfel au apărut servicii turistice în cadrul cărora fermele asigură masă și cazare turiștilor, oferă produse locale sau funcționează ca gospodării deschise și/sau demonstrative. Toate acestea se leagă într-un fel de funcția de locuință și loc de muncă al fermei tradiționale, dar putem fi martori ai transformărilor complete. Găsim ferme ce s-au transformat în ferme de cai și se ocupă de creșterea animalelor și de servicii legate de acesta. Deseori organizații civile „folosesc” ferme vechi, părăsite ca spații comunitare.

Funcția unor ferme s-a schimbat semnificativ în zilele noastre

Fermele din județul Békés

Dintre județele Câmpiei Ungare trei județe au deținut întotdeauna un număr mare de ferme și locuitori ce trăiau pe ferme. În 1960 65% din locuitorii fermelor trăiau în județele Bács-Kiskun, Csongrád și Békés. În județul Békés 111.129 oameni trăiau la periferii, dar acest număr a scăzut la 15.812 în 2011, iar numărul fermelor a fost de aproape 7000. În județ înainte de anii 1990 s-a observat dispariția continuă a rețelei clasice de ferme. A scăzut și numărul fermelor, precum și numărul locuitorilor care trăiau la periferii. După o scurtă stabilizare s-a remarcat o puternică diferențiere, iar în anii 2000 s-a înființat o modernă rețea de ferme în județ în care pe lângă fermele tradiționale din punct de vedere funcțional, au apărut și noi funcții ale fermelor. În ceea ce privește raioanele, se poate spune că unele regiuni și-au pierdut locuitorii de ferme. Multe raioane au avut o populație de aproape 15.000 locuitori, ceea ce în zilele noastre a scăzut la câteva mii (sute) de locuitori. În regiunea Szarvas și Békéscsaba numărul locuitorilor la periferii este foarte mare, în timp ce cel mai scăzut număr de locuitori s-a numărat în 2011 în raionul din Szeghalom și Sarkad.

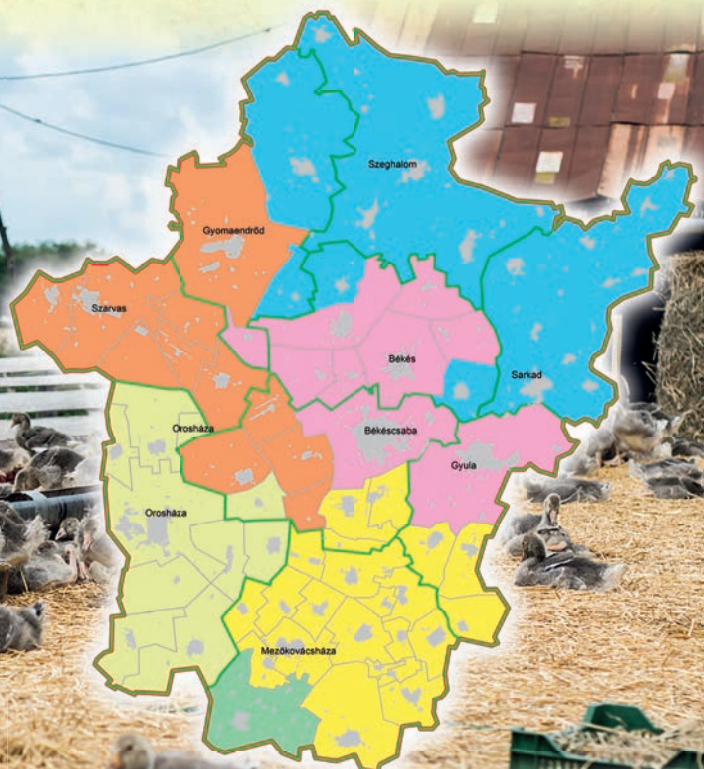
Combinarea conservării funcțiilor tradiționale și agroturismului înseamnă garanția viitorului fermelor

	Populația la periferii 1960	Populația la periferii 2011
Raionul Békéscsaba	19.584	3716
Raionul Gyula	7011	1855
Raionul Sarkad	4777	488
Raionul Szeghalom	6414	394
Raionul Békés	12.691	1346
Raionul Szarvas	17.700	3142
Raionul Gyomaendrőd	12.495	1125
Raionul Orosháza	15.116	1874
Raionul Mezökovácsháza	15.341	1872
Total	111.129	15.812

* Sursă: Nagy G. – Dudás G. (2014): Evaluarea fermelor din județul Békés. Békéscsaba, 92 p.

Luând în considerare schimbările în numărul locuitorilor regiunii la periferii, dezvoltarea și caracteristicile morfologice ale cătunelor Gábor Nagy și Gábor Dudás au aranjat regiunile cu ferme ale județului în 6 tipuri:

- Regiune cu foarte multe ferme, în special ferme construite în șir, o rețea de ferme ce scade în mod mai rapid decât cel obișnuit
- Regiune cu un număr mediu de ferme, cu o morfologie mixtă, a rețea de ferme ce scade în mod mediu
- Periferie relativ stabilă, de tip gospodărie, bazată pe o herghelie de stat
- Regiune cu puține ferme, în mare parte o rețea cu ferme împrăștiate, în proces de lichidare
- Regiune cu un număr moderat de ferme, în majoritate ferme împrăștiate, periferii stabile-regenerabile, cu un număr mare de locuitori
- Periferii cu ferme puține, împrăștiate, cu un număr scăzut de locuitori, cu gospodării, parțial regenerabile.

Diferite tipuri de ferme în județul Békés în anii 2010 (pe baza Nagy G. – Dudás G. (2014): Evaluarea fermelor din județul Békés. Békéscsaba, 38 p. editat de redactor)

Ferme în împrejurimile Crișurilor

Asociația Parcul Natural Valea Crișurilor în cadrul Programului de Dezvoltare al Fermelor din 2017 al Ministerului Agriculturii (fostul Minister Agrar) are ca scop înființarea rețelei Ferme în împrejurimile Crișurilor pe teritoriul Parcului Natural. Scopul de lungă durată al Asociației Parcul Natural Valea Crișurilor este pe o parte să contribuie la ocrotirea fermelor, acestea constituind o caracteristică a Câmpiei Ungare, pe de altă parte sprijinirea și ajutarea gospodăriilor fermelor prin activitățile lor, precum și ajutarea promovării fermelor prin activitățile de marketing ce vizează rețeaua. Membrii rețelei au posibilitatea să apară pe pagina web a Asociației. (<http://korosoknaturpark.hu/tanyak-a-korosok-korul/>). Rețeaua înființată în 2018

are două elemente. Primul este un Traseu Natural Rural – la care s-au alăturat 15 ferme din 10 așezări – care prezintă de la Szarvas până la Tarhos Parcul Natural, precum și prezentul, trecutul și planurile, dezvoltările din viitor ale cătunelor județului Békés. Al doilea element important este Rețeaua deschisă a gospodăriilor de la fermă la care s-au alăturat gospodării care prezintă cu plăcere vizitatorilor activitățile de zi cu zi a vieții la fermă.

Printre membrii rețelei găsim gospodării vechi de zeci de ani, comunități rurale, ferme ce se ocupă de primirea turistilor cărora le asigură masă și cazare. Unele ferme prezintă vizitatorilor viața de zi cu zi la fermă, frumusețile și complexitatea vieții la fermă. Membrii rețelei – 17 ferme, 11 așezări – se vor prezenta în numărul următor al revistei *Valea Crișurilor*.

Traseu natural rural și rețeaua deschisă a gospodăriilor de la fermă pe teritoriul Parcului Natural valea Crișurilor (redactat de: Asociația Parcul Natural Valea Crișurilor)

Referințe bibliografice:

- Romvári R. (2017): Schimbări în rolul fermelor. In. Satul vol. XXXII. nr. 2. 67–76 p
- Nagy G. – Dudás G. (2014): Evaluarea fermelor din județul Békés. Békéscsaba, 92 p.
- Pócsi G. (2011): Transformarea periferiilor marilor orașe de provincie. A XI. conferință națională a geografilor doctoranzi. Szeged. Catedra de Geografie Economică și Socială (publicație CD)
- Pócsi G. (2009): Schimbări dinamice la Budaihegy, periferia dintre oraș-provincie a orașului Kecskemét. In. Csapó T. – Kocsis Zs. (redactori): Geografia urbană a orașelor mari și mijlocii. 322–334 p.
- Csatári B. (2004): Despre schimbările fermelor în general – Ferma, ca „sistem”. In.: Csatári B. – Kiss A. (redactor): Caleidoscop de fermă. 6–18 p.
- Becsei J. (2003): Studii despre ferme. Editura IPS-ZILON, Békéscsaba, 107 p.

Membrii rețelei Ferme în împrejurimile Crișurilor în 2018 Fotografie: KVNE

Coș Crișean - coș, ce ne leagă

Comunitate de cumpărători, comunitate de coș, sistem de cutii... Nenumărate expresii ce descriu diferite tipuri ale fenomenului care se răspândește din ce în ce mai mult. Aceste comunități se bazează pe colaborarea producătorilor locali cu cumpărătorii. În urma acestei colaborări cumpărătorii obțin produse sezonale de calitate ce provin de la o sursă de încredere, iar producătorii își pot baza activitatea pe o cerere stabilă, sigură. Această colaborare are alte efecte pozitive: pe lângă redresarea economică locală, scad daunele ce afectează mediul înconjurător cauzate de ambalaj, procesare, transport, iar rolul de formare și consolidare a comunității este incontestabilă.

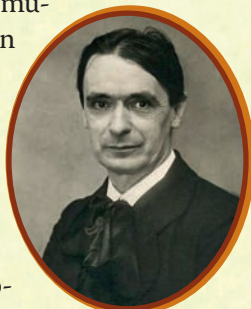

PRECURSORI ÎN LUME

Știința face referință la sistemele alimentare locale ca alternative de vânzare globală ale produselor ce provin din producția în masă cu numele de scurt lanț alimentar (SLA). Procedând de la angajamentul consumatorului mic către cel mare, acestea includ piețele de gospodari, diferitele forme ale agriculturii comunitare și ale sistemelor de mărci pentru produse locale (de la comunitățile de cumpărători până la segmentul economic).

Primele forme ale agriculturii comunitare au apărut în anii 1950 și 1960 în Europa, pentru prima dată pe teritoriul Germaniei, apoi pe teritoriul Elveției ca răspuns la efectele negative ale globalizării industriei alimentare și ale comerțului. Perspectiva agriculturii biodinamice introdusă de Rudolf Steiner, fondatorul pedagogiei Waldorf, a constituit baza ideologică a acestor comunități.

Rudolf Steiner

Sursă: www.rsarchive.org

Aproape în același timp cu acestea în Japonia a început mișcarea Teikei la inițiativa unor gospodine care doreau să servească familiilor lor alimente sănătoase, de origine cunoscută, astfel concentrându-se în comunități de cumpărători au început să contacteze micii producători locali.

Luând în considerare aceste modele în anii '80 în SUA au apărut primele ferme comunitare (de aici provine denumirea mult folosită pentru agricultura comunitară, CSA – Community Supported Agriculture), în Franța în 2001 a început mișcarea AMAP (adică Asociația pentru Susținerea Agriculturii Producătorilor Mici), astfel treptat în doar câteva decenii agricultura susținută de comunitate a devenit o mișcare globală.

În zilele noastre în SUA numărul fermelor susținute de comunități este de aproape 1700, în Franța mai mult de 2000 gospodării funcționează pe acest principiu, în Japonia 22% din gospodării

sunt membrii unei comunități de producători-consumatori.

Community Supported Agriculture

Sursă: www.community-supportedagriculture.org.uk

În conexiune cu mișcările de agricultură comunitară începând cu anii 1990 au început multe inițiative pentru promovarea produselor locale, precum și cu scopul de a atrage atenția la efectele negative ale producției industriale și ale comerțului mondial cu produse alimentare. De exemplu, la dependența energetică ce este în continuă creștere, la folosirea excesivă a pesticidelor, la distanțele mari de transportare a produselor, la scăderea continuă a posibilităților de angajare în sectorul agricol, la creșterea impactului asupra mediului, la atmosfera de neîncredere ce s-a format între producători și consumatori, precum și la situația instabilă a fermierilor. Dintre aceste inițiative unele au devenit mișcări globale.

Mișcarea Food miles (kilometrii alimentare):

Noțiunea food miles, adică kilometrul alimentar a apărut în anii 1990 în raportul lui Tim Lang *Riscurile transportului la distanță a produselor alimentare*. În urma globalizării comerțului de produse alimentare alimentele parcurg un drum din ce în ce mai lung de la producători până ce ajung pe mesele consumatorilor. Un cercetător suedez în studiul lui din 1993 a atras atenția la faptul că ingredientele unui mic dejun suedez obișnuit parcurg un drum lung cât lungimea Ecuatorului până când ajung pe mesele familiilor. Distanțele de transportare mărite duc la o presiune mărită asupra mediului. Să ne gândim puțin la dioxidul de carbon emis de vehiculele de transport sau la contaminarea mediului prin folosirea ambalajului produsului transportat.

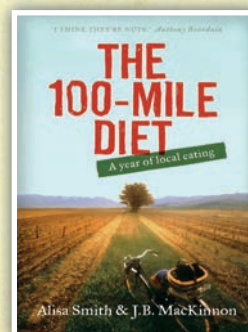

Kilometrul de alimente

Dieta de 100 de mile:

Un cuplu de scriitori canadieni, Alisa Smith și J. B. MacKinnon luând în considerare mișcarea food miles, s-au angajat să consume doar produse cultivate și procesate în zona de 100 de mile de la locuința lor timp de un an. Ideea dietei ce conține doar produse alimentare locale a apărut odată când cuplul se afla la casa lor de vacanță din Columbia Britanică și au observat că rezerva lor de alimente a scăzut drastic. Astfel cina pentru musafirii ce au sosit în acea seară a fost gătită din plante sălbatice ce creșteau în împrejurimile casei lor (ciuperci, frunze de pădăie, mere, vișine, măceș).

Hotărârea lor inovatoare a avut mulți aderenți pe plan mondial. După acest model Asociația Messzelátó (Binoclu) a început dieta de 50 km în octombrie 2010.

Sursă: www.beingreenz.wordpress.com

Slow food:

Mișcarea slow food (mâncare lentă) a început în Italia în 1986, iar trei ani mai târziu, în 1989 în Paris s-a născut documentul de bază al mișcării slow food, care promova mersul la piață, plăcerea pregătirii și consumării mâncărurilor vizavi cu restaurantele de fast food și mâncărurile din „plastic”. Cel mai important scop al mișcării este ocrotirea, prezervarea și folosirea tradițiilor gastronomice ale unor țări și regiuni, „culturii mâncării” locale, precum și a diversității „gastro-culturale”, susținerea existenței și a succesului economic în cazul comunităților implicate și în cazul întreprinderilor. Denumirea opunându-se cu modul de mâncare a restaurantelor fast food, atrage atenția la importanța mâncării lente, atente, tradiționale, a nutriției nobile.

Recomandările oficiale ale mișcării Slow Food din Italia sunt următoarele:

Încetiniți ritmul vieții D-voastre!

- ❁ Cumpărați ingrediente din materii prime. Gătiți-le. Mâncați-le.
- ❁ Evitați produsele procesate, listele lungi cu ingrediente. Mâncați produse alimentare reale.
- ❁ Cultivați o parte din produse. Chiar și dacă aveți doar o ladă de balcon.
- ❁ Încercați să aflați povestea produselor cumpărate când se poate.
- ❁ Cumpărați produse locale, și verificați produsele sezonale, ce cresc în acea perioadă.

Încetiniți ritmul vieții celor din jurul D-voastră!

- ❁ Gătiți și mâncați variat. Nu doar cu familia și prietenii. Invitați noi cunoștințe și perspective la masă.
- ❁ Alăturați-vă unei grădini comunitare, și cultivați împreună produse.
- ❁ Luați legătura cu reprezentanții mișcării slow food din regiune.
- ❁ Strângeți mâna cu cei care vă hrănesc. Întâlniți-vă cu oamenii care vă cultivă produsele. Cumpărați produse la piețele agro-alimentare, vizitați o fermă, sau alăturați-vă unui program CSA (Community Supported Agriculture – agricultură comunitară).
- ❁ Familiarizați-vă cu istoria mâncărurilor locale și regionale ale locului unde trăiți.

Mișcarea Transition:

Inițiativa Transition Towns Movement (Mișcarea Orașe în Tranziție) a fost lansată de către Rob Hopkins și Naresh Giangrande în anul 2006 într-un oraș din sudul Angliei, în Totnes.

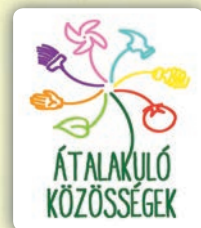
www.transitionnetwork.org

Scopul mișcării este ca comunitățile locale să fie capabile să găsească soluții pe plan local la problemele ce îi privesc (schimbările climatice, criza energetică). Experiențele inițiativelor Transition arată că aceste comunități de tip nou se organizează cel mai ușor în jurul producției locale de alimente, și apoi apar alte obiective (de exemplu independență energetică, moneda locală).

Datorită evenimentelor din iarna anului 2010 mișcarea a început să se extindă în Marea Britanie. În acest an ca rezultat al fenomenelor meteorologice extreme insula a fost paralizată. Zăpada imensă ce a căzut s-a transformat în gheață, marea a început să înghețe, temperatura a scăzut la -20 grade Celsius. O parte din benzinării au închis, navetiștii n-au putut ajunge la locurile lor de muncă, zborurile au fost șterse, transporturile de alimente n-au ajuns la supermarketuri, firma națională de distribuție a energiei electrice, National Grid a limitat, sau în unele locuri a oprit transporturile de gaze naturale către halele industriale. S-a aflat că în supermarketuri este un stoc de alimente ce este de ajuns doar pentru trei zile. Însă au existat orașe unde n-au fost probleme cu aprovizionarea cu alimente în ciuda vremii extreme, deoarece au găsit tot pe piețele locale de alimente. Acestea au fost orașele Transition (Tranziție).

După acestea nu e de mirare că mișcarea în zilele noastre numără aproape 900 inițiative oficiale și chiar și mai multe grupuri neoficiale, dar înregistrate.

În 2008 cu colaborarea Asociației Védegylet în Ungaria a apărut prima inițiativă de transformare oficială locală, Wekerle în Transformare, iar în următoarele ani 15-20 de comunități locale s-au lansat pe drumul spre „schimbare”.

Comunități în transformare

PRECURSORI ÎN ȚARĂ

Mișcarea alimentară locală din Ungaria este în faza de început în ciuda faptului că astfel de inițiative au apărut deja în jurul mileniului. Asociația Cumpărătorilor Conștienți a avut un rol important în organizarea inițiativelor în rețea în familiarizarea locală a perspectivei agriculturii comunitare, asociație care din 2008 organizează în continuare prezența, cursuri, seminarii cu colaborarea producătorilor și consumatorilor cu experiență în acest domeniu.

Asociația Cumpărătorilor Conștienți

Grădină Deschisă:

În 1998 Grădina Deschisă a fost printre primele care a vizat punerea în practică a principiilor agriculturii comunitare în Ungaria. Inițiativa a început la Universitatea Szent István din Gödöllő, Institutul Managementului de Mediu, în Atelierul de Practică de Grădinărit Organic al universității ce se află în Babatvölgy în colaborare cu biologul de mediu de origine britanică, Matthew Hayes. Scopul a fost prezentarea principiilor agriculturii ecologice pentru studenții universităților, pentru colegi și pentru marele public, precum și aprovizionarea locuitorilor cu produse ecologice proaspete. Astfel a început sistemul de cutie cu abonament, ceea ce înseamnă că membrii primesc săptămânal un transport de

Grădina ecologică în Zsambok

legume ecologice sezonale într-o cutie. În acest sistem numărul participanților care au comandat cutiile de-alungul a patru ani a crescut de la 40 la 100. Cutiile au fost transportate în fiecare săptămână la punctele de colectare, unde au fost preluate de consumatori. În urma nenumăratelor transformări organizaționale în sistemul de cutii începând cu anul 2006 acest sistem a funcționat ca cu numele de Curier Grădină Deschisă întreprinderi axate pe profit.

Matthew Hayes în 2010 a întemeiat Grădina Ecologică Zsámbok, gospodăria bazată pe comunitate.

Sursă: www.zsambokibiokert.hu

Szatyor (Pungă):

În 2007 câțiva prieteni din împrejurimile Budapestei au căutat gospodării durabile, de scară umană, unde pot cumpăra produse alimentare ce provin din surse sigure, sănătoase. Din această inițiativă prietenească a evoluat Comunitatea de Cumpărători Pungă, Asociația Pungă și Prăvălia Pungă. În prezent comunitatea de cumpărători funcționează cu cinci puncte de colectare, unde în urma unei comenzi pe o interfață web odată pe săptămână cumpărătorii își pot prelua pungile.

Magazin Szatyor (Pungă)

De aici ajunge în coș...

Colectare la Comunitatea de Cumpărători Coș

Pregătirea coșurilor la Szatyor (Pungă)

Sursă: www.szatyorbolt.hu

Prăvălia s-a deschis în 2012 în capitală pornind de la necesitatea ca alimentele neperisabile deja cunoscute în comunitatea de cumpărători să fie accesibile nu doar în ziua predării, ci să fie disponibile și în alte zile ale săptămânii. Pe lângă organizarea prăvăliei a fost totodată importantă formarea unui spațiu comunitar unde sunt realizabile și alte inițiative ce provin din necesități identificate în comunitate. La alegerea produselor vândute în prăvălie un principiu important a fost faptul că aceste produse să provină de la gospodari ce se află la nu mai mult de 50 km de la prăvălie.

Inspirându-se de Comunitatea de Cumpărători Pungă, cu ajutorul imens al celor din capitală în nenumărate orașe din provincie, astfel la Kecskemét și Kiskunfélegyháza s-au format comunități similare.

Ferma ecologică Évkerek (Roata Anului):

Orsolya Kiss-Kovács Orsolya împreună cu soțul ei, dr. László Kiss au o gospodărie la 30 km de Szeged, la Balástya. László și-a petrecut copilăria în județul Békés, la Szeghalmon, iar Orsolya la Dunakeszi. Soțul are o diplomă de inginer horticultor, iar soția o diplomă de inginer agronom de management al mediului, astfel au avut experiența de a vedea problemele sociale și de mediu generate de sistemul de cultivare și distribuție din zilele noastre. În 2009 producători din Provence au făcut cunoscut sistemul

Sursă: www.evkerek.blogspot.com

Sursă: www.evkerék.blogspot.com

francez AMAP. Atunci au decis să înființeze o gospodărie cu suport comunitar ce poate constitui o soluție la problema globală de producție și vânzare a produselor alimentare. La început au cultivat doar pentru consum propriu, dar din 2011 funcționează ca gospodărie comunitară. Gospodăria lor ecologică calificată ce funcționează pe 7 hectare aprovizionează aproape 90 de oameni săptămânal cu legume ecologice sezonale și plante aromatice. Deoarece în zilele noastre gătitul cu ingrediente sezonale constituie o adevărată problemă în familie, membrii comunității de legume operează un blog sezonier de rețete cu numele de Colecție de rețete Évkerék (Roata Anului).

Comunitatea de Coșuri din Nyíregyháza:

În 2012 la o discuție comunitară din Nyíregyháza a apărut ideea de a ajuta și în practică promovarea și folosirea produselor locale, astfel

ajutând relansarea economică locală. După câteva luni de organizare, preparare mulțumită unui grup de voluntari cu mult entuziasm și-a început activitatea Coșul.

În funcție de sezon sunt în legătură cu 40–60 de producători, precum și cu 120–140 cumpărători. Funcționarea comunității este ajutată de un magazin web unde cumpărătorii pot achiziționa produsele producătorilor care s-au alăturat comunității.

Activitatea Coșului e mai mult decât o pură vânzare. Au organizat cu succes chiar și o campanie de finanțare comunitară. Acest proiect a fost cunoscut ca Arany Tojás Társaság (Societatea Oul de Aur), și ca rezultat un producător local cu ajutorul finanțării comunității și-a putut dezvolta gospodăria. Coșarul operează un program civil de donare în cadrul căreia cumpărătorii pot decide în fiecare săptămână cărei organizații civile vor să doneze 1% din valoarea produselor achiziționate.

Comunitate în acțiune: pregătirea coșurilor la Nyíregyháza

Colectarea coșurilor la Coșul din Nyíregyháza

Sursă: Comunitatea de Coșuri din Nyíregyháza

Așteptând colectarea: coșurile la Coșul din Nyíregyháza

La Coș a fost plănuțit un sistem de evaluare a produsului ce constituie un ajutor eficient pentru cumpărători în luarea unor decizii ecologice. În acest context, produsele ce urmează a fi cumpărate sunt evaluate pe baza a cinci criterii principale (întărirea economiei locale, metode de alimentație-producție de calitate, metode de prelucrare, impacte asupra mediului, impact ecologic mai larg).

30km.hu:

În anii trecuți și în spațiul virtual au apărut primele inițiative ale căror scop este de a uni consumatorii cu producătorii cei mai apropiați de ei. În Ungaria portalul comunitar 30km.hu este prima cu ajutorul căreia cumpărătorii din oricare colț al țării pot lua legătura cu producătorii cu ajutorul unui singur click.

COȘ CRIȘEAN Și la Békéscsaba se înfăptuiește un coș comunitar

Asociația Parcul Natural Valea Crișurilor are ca scop important încă de la înființare unirea agricultorilor, gospodărilor ecologici care cred în importanța principiilor ecologice ale regiunii, și să ofere posibilitatea acestora ca să-și prezinte produsele în fața unui grup cât mai extins de localnici. În arboretul Széchenyi din Békéscsaba se află Centrul de Vizitatori Valea Crișurilor

unde de mulți ani funcționează o piață organică și un târg de produse locale, dar acest mod de vedere apare la fiecare eveniment al asociației (târg de crăciun, Festivalul Bioritm).

În ultima vreme asociația noastră pune mare accent pe prezentarea vieții la fermele locale și diversității vieții la ferme, astfel ca organizația umbrelă am înființat rețeaua deschisă a gospodăriilor la ferme cu numele de Ferme în împrejurimile Crișurilor. Printre membrii asociației se află ferme ce funcționează ca spații comunitare fermiere, ca unități de cazare rurale sau ferme ce operează mese de oaspeți rurale, precum și gospodării fermiere ce desfășoară o activitate tradițională agricolă luând în considerare principiul ecologic.

Luând în considerare aceste premise asociația noastră în prima parte a anului 2019 în colaborare cu producătorii locali va înființa o comunitate de coș în cadrul proiectului cu numărul de identificare TOP-6.9.1-16-BC1-2017-00001, „Programe complexe de nivel local pe teritoriul localității Békéscsaba”, și odată pe săptămână va aproviziona cu produse proaspete, sezonale și alte produse adiționale locale consumatorii care doresc să aibă pe masă produse sănătoase, obținute prin mod ecologic.

Cu ajutorul unui sistem online asemănător unui magazin web din oferta produ-

Producători locali la Festivalul Bioritm din Békéscsaba

cătorilor cumpărătorii pot alege ce produse sezonale doresc să aibă în coș în săptămâna respectivă. Pe baza comenzilor colegii de la asociație cu ajutorul voluntarilor adună produsele în coșuri. Punctul de colectare al comunității de coș va fi în Centrul pentru Vizitatori din arboretul Széchenyi.

Târg în arboretul Széchenyi din Békéscsaba

Grădini comunitare

...deoarece
grădinăritul, parcelele
verzi contează

Combinăția de cuvinte grădină comunitară fiecărui om îi amintește de ceva. Aceasta poate fi o parcelă plantată cu legume, grădină de pe lângă bloc, o trusă de scule folosită de mai mulți oameni sau o grădină care funcționează ca un spațiu comunitar unde se cultivă legume și se organizează diferite activități. Eu însumi fiind coordonator de grădini urmăresc cu atenție grădinile comunitare ce apar în capitală și în alte orașe din țară. E un sentiment aparte când vezi cum un teren de construcții abandonat, o parcelă ce n-a fost folosită de ani de zile se umple cu viață. E ca și cum atunci când natura își recapturează spațiul: deodată jungla de beton a cartierului devine verde, un spațiu verde se dezvoltă în locul terenului necultivat.

Apariția grădinilor comunitare

Formarea grădinilor comunitare a fost amprenta procesului social și economic. În Europa și în Statele Unite lipsa alimentelor după războaiele mondiale și

criza economică a dus la apariția acestor grădini (Grădinile victoriei, Grădinile speranței). Acestea sunt primele grădini comunitare ce exemplifică dorința de a acționa, forța unității comunitare.

Suntem în Ungaria la începutul secolului al XXI. și observăm că una după alta apar grădinile comunitare urbane. Oare ce inspiră membrii grădinilor în această lume trepidantă să se alăture, coordonatorii grădinilor de ce acceptă coordonarea nu întotdeauna fără probleme a comunităților de grădini?

Mod de viață și trend

Grădina comunitară e o grădină urbană unde membrii cultivă legume, plante medicinale, flori, sau chiar și fructe. Există țeluri și planuri, mașinile și uneltele sunt folosite de toți membrii. Activitățile de tip organizațional sunt coordonate de către coordonatorul grădinei ajutat de regulamentul grădinei.

Geograful Csaba Bende împreună cu alți tineri cercetători urmăresc cu atenție dezvoltarea grădinilor comunitare și au ajuns la niște concluzii interesante. Grădina comunitară a devenit în zilele noastre parte importantă a reabilitării urbane.

Aceasta e o soluție inovativă prin care putem refolosi unele terenuri din cartierele orașelor cu ajutorul administrației locale sau inițiativelor civice. Din punct de vedere social trebuie observat că membrii sunt în strânsă conexiune cu comunitățile. Oamenii doresc să petreacă timp împreună și e important pentru ei să petreacă timp în aer curat, să producă mâncare sănătoasă.

Orașele devin mai locuibile datorită grădinilor comunitare care umplă

împrejurimile
cu programe
comunitare. Gătitul
c o m u n ,

Prima Grădină din Kis-Pest la marginea cartierului

Grădina Comunitară din Makkosház din Seghedin cu 18 parcele, a fost înființată în 2016 cu inițiativa administrației locale (poza: Csaba Bende)

schimbul de experiență, activitățile pentru copii atrag mulți oameni în grădină. Astfel grădina comunitară devine un spațiu comunitar locuibil și relaxant al orașului. Totodată în zilele noastre e la modă ca cineva să se ocupe cu grădinarit comunitar, autosuficiența e un țel de urmat. O grădină comunitară ce funcționează bine aduce o schimbare detectabilă în creștere în prețul proprietăților imobiliare, în aprecierea cartierului și în stratificarea populației. E interesant ce efect pozitiv poate avea o inițiativă originală ce începe pe un teren pustiu sau pe o zonă industrială.

Gábor Rosta, președintele Asociației Grădinilor Urbane

– Când au fost formate grădinile comunitare în Ungaria secolului XXI?

– După părerea mea inițiatorul mișcării grădinii comunitare din țară a fost Grupul GANG, care în 2006 cu ajutorul locatarilor au format grădini în curtea clădirilor colective din centrul orașului. În această faptă se regăsesc elementele de bază ale planificării comunitare, ale organizării comunității, deși dezvoltarea spiritului comunitar

nu a fost scopul lor explicit. De-alungul anilor trei curți din centrul orașului au devenit astfel grădini verzi, după aceea grupul s-a desființat. În esență nu au primit sprijinul așteptat nici de la administrațiile locale, nici de la capitală.

Prima inițiativă de grădină comunitară urbană a început în 2010 în organizarea grupului FöldKelte în sectorul III., în Békásmegyér, pe teritoriul localității Ófalu. Tinerii au primit o parcelă de pământ de la un cuplu de medici, iar tinerii s-au angajat să încerce horticultura comună. De fapt aceasta a fost o încercare de a forma a grădină, au început grădinaritul comun fără planuri sau organizare. Au încercat să realizeze cultură de comunitate fără regulamente de grădină sau fără consolidarea comunității, dar astfel încercarea nu s-a realizat. Învățând din această întâmplare Organizația Grădinilor Urbane (OGU) a început organizarea cu foarte multă precauție. Cu ajutorul administrațiilor locale, respectând formulele prudente de autorizare și cele legale în 2012 s-au deschis primele două grădini, Prima Grădină din Kis-Pest (OGU). În același an s-a deschis Grădina cu Ghiveci (Centrul de Arhitectură Contemporană), care după doi ani a fost lichidată de către proprietar.

În anii următori la rând s-au format grădini, iar în jurul formărilor de grădini au apărut alte personaje, Grădina

Să respectăm mediul înconjurător pentru a avea a lume mai locuibilă!

Grădina comunitară e un loc unde:

- ...deși ești orășean te poți ocupa de grădinarit,
- ...poți cultiva legume, fructe, flori,
- ...poți avea produse ce nu conțin aditivi chimici, poți găti din propria ta recoltă,
- ...te poți bucura de aer curat,
- ...poți învăța despre mediul înconjurător,
- ...te poți bucura de recoltă împreună cu prieteni și familie,
- ...poți face rost de noi prieteni,
- ...poți avea satisfacții și bucurii de zi de zi,
- ...poți fi parte a unei inițiative bune ...

CAC (Centrul de Arhitectură Contemporană)

de colț, Grădină pe lângă bloc, Grădina lui Dumnezeu. Bineînțeles a început o oarecare selectare, și unele grădini au dispărut: Grădina cu Ghiveci, Grădina de pe lângă bloc, etc.

– Câte grădini comunitare funcționează în zilele noastre în Ungaria?

– Azi funcționează aproximativ 65–70 grădini comunitare în Ungaria. Din acestea 35 sunt în Budapesta. În mult mai mare număr s-au format grădini școlare, dar acestea s-au înființat cu un țel diferit.

– Grădina comunitară nu e o formă omogenă, care e cel mai viabil tip de grădină la noi?

– După părerea mea cele mai viabile sunt grădinile dintr-un cartier, acolo e cea mai mare nevoie de grădini și de comunitate. De fapt împrejurimile grădinilor determină viabilitatea dar cel mai important factor e dezvoltarea comunității și regulile grădinilor ce sunt cunoscute și aplicate de toți. Experiența mea e că e

Schimb de experiență cu Gábor Rosta în timpul turului de studiu a Organizației Punct Comun în Prima Grădină din Kis-Pest

Adunarea membrilor Grădinei Békási în Budapesta

foarte favorabilă formarea de grădină cu ajutorul administrației locale, deși timpul de înființare e mai lung, sunt multe de făcut din punct de vedere legal și administrativ, dar chiar din această cauză aceste grădini sunt mai viabile.

– În înființarea căror grădini a luat parte până acum?

– Organizația Grădinilor Urbane a înființat următoarele grădini și le conduce și acum: Prima Grădină din Kis-Pest (2012. XIX. Kispeszt), Grădina Buburuza aurie (2013. XIX. Kispeszt), Grădina Békási (2013. III. kerület), Grădina Grădina cu umbră (2015. XIX. Kispeszt), Grădina Roza Vânturilor (2016. Szentendre), Grădina Ploaia de vară (2016. III. kerület).

– Cum vă imaginați viitorul grădinilor comunitare?

– Marea parte a grădinilor comunitare va continua să existe, ele constituie o valoare socio-urbanistică.

Interviu cu membrii grădinei

Am întrebat-o pe Enikő, membra Grădinii comunitare Hotar de grădină despre începuturi:

– M-am alăturat Grădinii comunitare Hotar de grădină în primăvara anului 2016, grădina e întreținută de Centrul de Arhitectură Contemporană. De la țară ca student am ajuns la Budapesta, și am început grădinăritul în fața blocului.

97 parcele au fost formate în Grădina Comunitară Hotar de Grădină

– După aceea a venit grădinăritul comunitar?

– Da, în 2016 ne-am mutat, și am început să caut oportunitatea grădinăritului urban. În Hotarul de grădină a fost înscriere, astfel am primit o parcelă fără să aștept. În grădina noastră cultivăm morcovi, țelină, ceapă, dovlecei, căpșuni și vinete, iar în spațiul comun într-o formă spirală cresc plante aromatice. În primul an a fost un sentiment fantastic să pregătesc pentru copii salată din roșii, ardei și castraveți proprii

– Pentru tine e importantă și comunitatea și grădina?

– Da, s-a adunat un grup cu o mentalitate bună, ce constituie o valoare mare în zilele noastre. S-au format multe prietenii, și învățăm de la „grădinarii vechi”. Grădinăritul pentru mine e terapie. Nimic nu mă poate calma cum mă relaxează activitatea cu plantele. Chiar și copiii mei iubesc să lucreze afară, în viitor poate vor simți importanța, forța de sensibilizare a grădinăritului.

Spirală din plante aromatice în Grădina Comunitară Hotar de Grădină

Membrii grădinii ocrotesc cu mulci solul în Grădina Comunitară Hotar de Grădină

Katalin, membră a grădinii comunitare Parcul Morman de pietre, ne povestește următoarele:

– De ce ai căutat grădină comunitară?

– Mi-am petrecut copilăria într-o casă de familie. Doresc să le arăt și copiilor mei ce se întâmplă în grădină. E foarte important ca copilul să petreacă mult timp în grădină, să vadă cum devine din sâmbure germene, și apoi cu multă grijă ceva bun, gustos.

– Ai și alte cunoștințe care se ocupă cu grădinărit într-o grădină comunitară?

– Da, mai mulți. Avem prieteni, care cu medierea mea s-au înscris să

În Grădina Comunitară Morman de pietre din Budapesta grădinăritul se face pe 15 parcele

obțină o parcelă. Sunt alții care sunt membrii altor grădini.

– De ce îți place să-ți petreci timpul aici?

– Pe de o parte îmi place calmul și liniștea, dacă mă duc singură. Pe de altă parte, cred că grădina te învață ceva, de aceea îmi duc câteodată și copiii.

– Cum sunt membrii grădinei?

– Cei cu care m-am întâlnit sunt simpatici, sunt unii de la care putem învăța. Am învățat foarte mult de la administratorul spațiului de compostat, el e un domn foarte amabil.

Grădina comunitară Vackor în Békéscsaba

Noua comunitate „își deschide” parcelele în luna martie a anului 2019. Recrutarea membrilor și lucrările de terasament au început toamna trecută cu coordonarea Organizației Zöld 14 Eurorégió, sub umbrela Parcului Natural Valea Crișurilor, cu inițiativa civică Grădina Comunitară Vackor. În această grădină comunitară rurală formarea parcelelor se va face ținând cont de nevoile personale ale membrilor, membrii vor avea oportunitatea de a cultiva viță-de-vie și pomi.

Din oraș pe lângă pista de bicicletă a traseului Wenckheim grădina comunitară, care se va ocupa de cultivarea de legume, fructe și viță-de-vie va fi ușor accesibilă. Printre planurile organizatorilor pe lângă grădinăritul comun se află și înființarea unui spațiu pentru păsări, precum și organizarea unor tururi de studii și vizitarea unor grădini. Planul de lungă durată a comunității grădinei comunitare e să se lege de programurile de tur locale prin degustări și prezentări de grădină.

Se înființează Grădina Comunitară Vackor în Békéscsaba

Tomatele cocktail galbene sunt favoritele membrilor Grădinei Comunitare Comestibile din Gyula

Grădina comunitară comestibilă din Gyula

Grădina comunitară comestibilă din Gyula

La Gyula în luna august a anului 2016 am înființat grădina comunitară rurală. Pe atunci nici nu am crezut ce întruniri diverse vom avea datorate comunității pe lângă grădinărit.

În împrejurimile blocului, în via din Törökzug pe o parcelă de 1045 m² de 5 ani avem o grădină. Am împărțit parcelele având în vedere cerințele ale 6 familii. Am format straturi tradiționale de câmpie (fără straturi supraînălțate, fără margini înalte de strat), unde o familie lucrează pe o parcelă de aproximativ 30–40 m². Prin comun acord abordând o perspectivă ecologică, cultivăm legume și fructe de pădure doar pentru uz propriu. Printre straturi pământul e acoperit cu mulci, și pe aceste cărări avem și

sistemul de irigare. Pe Câmpia Ungară nu se poate cultiva legume fără irigație. Asemenea altor grădini comunitare folosim un spațiu de compostare comunitar, avem o grădină comună cu plante aromatice, și e comună și locul umbros de recreație, precum și groapa de foc.

Înființarea grădinii comunitare comestibile din Gyula, procurarea uneltelor și schimbul de experiență profesională a fost ajutată de Organizația Punct Comun din Békéscsaba. Această organizație a ajutat lansarea activităților comunitare, precum și formarea relațiilor dintre grădini. Am vizitat grădini comunitare din capitală, oameni care se ocupă cu grădinărit organic, și cu ajutorul acestora am organizat tabăra de grădinărit pentru familia Fátyolka (Voal).

În grădină organizăm diferite activități combinate

cu un grătar pregătit împreună. Aceste activități includ lucrările de toamnă, însemănțarea și plantarea de primăvară, precum și irigația de vară. Avem o relație bună cu grădinița locală, unde am ajutat la formarea unei grădini, iar dacă primim invitație, organizăm prezentări de grădină comunitară urmate de degustări. Astfel formarea de grădini comunitare rurale devine mai populară, ceea ce ar fi foarte importantă deoarece sunt foarte multe grădini necultivate.

Noaptea grădinilor comunitare

În fiecare an în primul sfârșit de săptămână din septembrie e organizată noaptea grădinilor comunitare. Membrii își decorează grădinile cu felinare, cu lumini impunătoare, și așteaptă ceilalți membri precum și alți musafiri cu diferite activități. După atâta muncă e întotdeauna un sentiment special să vezi grădina în lumini. Tot mai multe grădini comunitare se alătură acestei inițiative, organizând programe muzicale, conversații simple cu slănină prăjită.

Membrii studenți ai Grădinei Comunitare Comestibile din Gyula au dus plante aromatice în grădina grădiniței din Törökzug

COLECTIVE

– „Să îndrăznim să fim mici!”

Necesitatea de bază a fiecărui individ e să fie iubit, acceptat, înțeles, și să aparțină undeva. Literatura de specialitate susține că sunt mai multe puncte de vedere din care se poate defini colectivul, astfel din punct de vedere biologic colectivul este grupul viețuitoarelor, iar din punct de vedere social este colectivul oamenilor. Specificul colectivului este că membrii acestuia își împărtășesc viața personală de bunăvoie, se ajută reciproc, își investesc banii și timpul spre binele colectivului. Întrebarea esențială este în ce raport se află individul și colectivul.

János Lackfi în lucrarea lui intitulată *PROBLEME PUBLICE* scrie următoarele: „Cortul COMUN l-am întins EU deoarece am fost cercetaș și știu cum se face, focul COMUN tot EU l-am aprins fiindcă eu am reușit și cu lemn umed, dar la cântarea COMUNĂ nu am scăpat, mi-a venit și mie rândul deși EU detest să încep o melodie în auzul tuturor...”

Colectivul nu există fără individ, iar individul nu există fără colectiv. Din păcate în zilele noastre cu apariția producției în masă dispare individul. În trecut chiar și cel mai de bază obiect de uz general a avut suflet, deoarece fiecare parte a acestui obiect a fost

modelat de o ființă umană, iar spiritul a fost partea integrantă a creației, spiritul care cultivă. Colectivul însă e mult mai mult decât un grup de oameni, colectivul bun înseamnă unitate. Unitatea adună

tăria și unicitatea membrilor, și astfel e capabil de lucruri uimitoare. Acesta nu e doar un sistem superficial de relații, e o relație ce se bazează pe încredere și acceptare, relație în care oamenii colectivului se ajută reciproc să ajungă la un nivel mai avansat. În colectiv individul se îmbogățește cu noi puncte de vedere, precum și ajută alți membri ai colectivului să se îmbogățească la rândul lor. Individul poate primi idei noi, precum și ajutor, astfel, câștigând experiență și dobândind cunoștințe noi, la rândul lui poate ajuta alții. Elementul de bază al cooperării unui colectiv este capacitatea de a lupta pentru interesul comun.

Cel mai important lucru e să ne asumăm răspunderea, să lucrăm cu plăcere și dăruire împreună, unul cu celălalt, ca un colectiv. Cealaltă condiție a unui colectiv bun e capacitatea de solidarizare. Aici trebuie menționate experiențele colective care țin împreună membrii. Al treilea element e „omul cheie al colectivului”, persoana care prin cunoștințele, experiențele sale, precum și prin personalitatea și atitudinea sa crează o valoare ce e indispensabilă din punctul de vedere al funcționării și menținerii colectivului.

În zilele noastre au devenit esențiale forme de funcționare ce au la bază masa, furnizarea, consumul. Aceste organizări primesc mai multă atenție în posesia unei activități de marketing corespunzătoare, în contrast cu grupurile ce pun în prim plan personalitatea și spiritul colectiv. Elementul de bază al seriei noastre de articole e căutarea și prezentarea colectivelor, organizațiilor, asociațiilor, organizațiilor civile, grupurilor care au la bază colectivitatea ce are un nou mod de gândire, comunitatea ce caută sau cultivă drumuri tradiționale și noi, precum și prezentarea bunelor practici și publicarea metodelor îndrăznețe, și nu are la bază cultura materială.

Pe această linie directoare dorim să prezentăm colectivul, grupul ce are la bază ideologia colectivă, care poate fi considerat ciudat de către observatorul extern, și care dorește să rămână mic căutând conținutul comunitar, tânăr, cultural, precum și răspândind noile valuri, etape, metode ale experiențelor.

A fi mai mulți la un loc nu e o diferență cantitativă, ci calitativă. În următoarele șase ediții țelul nostru e prezentarea unor colective ce au la bază principii asemănătoare, și pornind de la EU-ul egoist să ajungem la NOI ce ascunde mai multe posibilități.

Fotografii: Péter Nagy, Éva Garay

Autor: Éva Garay

O experiență comunitară expusă:
ATELIERUL DE FOTOGRAFIE MARMURA

Fotografii de portret – 2017

Excursie la Moneasa - 2018

Fotografiere în oraș – 2016

Niciodată n-am făcut atâtea poze ca acum când ne putem captura amintirile cu telefonul oricând. E o privilegiu uimitoare când la un concert vezi întreaga mulțime luminând cu ecranul albastru a telefonului, sau când în fața unei atracții turistice turiștii se împing ținând în mână un băț pentru selfie – și totuși acestea au devenit fenomene banale, de fiecare zi.

În dezvoltarea tehnologică rapidă din zilele noastre cum poate să supraviețuiască o comunitate de fotografi? Ce îi ține împreună? – la aceste întrebări încercăm să aflăm răspunsul cu Péter Katona, președintele Atelierului de fotografie Marmura din Békéscsaba. „Nu mai e cum a fost în lumea analogică” – îmi amintește Péter.

Evocând începuturile, predecesorul meu Imre Bazsó și prietenii lui au hotărât în 1992 că vor reîncepe viața fotografiei în orașul Békéscsaba. Membrii de atunci s-au adunat repetat în fiecare duminică în cofetăria Márvány (Marmura) de atunci. Cu creșterea numărului membrilor s-a formulat ideea de a deveni un adevărat club. În 1995 cu numele de Clubul fotografilor din Békéscsaba a fost fondat cu semnătura a 15 oameni comunitatea fotografilor care a avut sediul în „Casa Tinerețului” din Békéscsaba. Președintele clubului a devenit Bazsó Imre. Greutățile vieții, diferențele de percepție precum și cele de generații au adus o ruptură în viața clubului, membrii de atunci s-au despărțit. Astfel s-a format Clubul de fotografie Marmura ce și-a schimbat numele la Atelierul de fotografie Marmura, nume ce a rămas și în zilele noastre, cu numele

acesta sunt cunoscuți și acum. Viața clubului se desfășoară în Casa Culturală Lencsési – Centrul Cultural Csabagyöngye.

Pe vremuri am folosit tehnica analogică. În zilele noastre se petrece o uriașă explozie tehnologică ce include și dezvoltarea aparatelor foto digitale. Telefoanele mobile au aparate foto integrale, fotografierea a devenit ordinară, astfel autorealizarea prin fotografii a devenit accesibilă pentru o mulțime de oameni. În epoca digitală în loc de creativitatea ce se bazează pe pregătirea vizuală în centrul creației ajunge instrumentul.

Și noi folosim instrumente digitale pentru a face fotografii, dar în același timp punem accent pe întruniri, și nu uităm să rămânem o comunitate. Forța esențială a acestei comunități e dragostea artei, a creației. Cei mai proeminenți fotografi sunt caracterizați de hotărâre și entuziasm, ei nu se ocupă cu circumstanțele exterioare, au o imaginație aparte cu ajutorul căreia ne arată o parte a vieții așa cum o percep ei. Stațiile întrunirilor noastre sunt excursiile pentru fotografi, întâlnirile de sfârșit de sezon, unde într-o atmosferă familială petrecem timpul cu membrii de familie și prieteni. E important de menționat că printre membrii clubului sunt oameni care niciodată nu fac poze, ei doar sunt prezenți deoarece se simt foarte bine cu noi.

O altă motivație importantă a noastră e fotografia, dorința de a crea o operă de artă. În zilele noastre fotografiile sunt editate folosind a tehnică avansată, de calitate bună, fotografii creează cu aparatul de fotografiat. Fotografierea reală poate fi interpretată ca artă, esența acesteia fiind experiența flow. Flow-ul e starea când ne scufundăm total în ceea ce facem, timpul și lumea exterioară dispar, ceea ce contează e prezentul: acum și aici. Cu cât mai multe ori trăim acest sentiment de flow cu atât va fi mai puternică comunitatea.

Aceste experiențe nu pot fi garantate cu selfiurile sau fotografiile ce surprind doar momentul actual. De aceea o comunitate înseamnă mult mai mult. Prin existența ei în lumea noastră digitală ce se dezvoltă foarte repede Atelierul de fotografie Marmura e o comunitate mică dar cu mult entuziasm. Și acest lucru înseamnă foarte mult.

Expoziția fotografilor din Arad - 2018

Informații: www.marvanyfoto.hu

A fost odată ca niciodată Satul produselor de artizanat...

A fost odată ca niciodată o fetiță, Barbara Seres ... și povestea începe. Când a împlinit trei anișori Barbi a decis că atunci când va fi crește mare, ea va deveni „învățătoare”. Realizându-și această aspirație, Consiliul Național pentru Suportul Talentelor în Ciclul Preșcolar i-a acordat premiul „Talente Noi” în anul 2012 pentru lucrarea sa de diplomă, astfel a ajuns printre cei mai talentați 15 pedagogi din țară. Barbi și-a ales o alte cale - pentru a-și împlini visele -, în loc de cariera de educatoare, ea a înființat Teatrul călător de păpuși și Satul produselor de artizanat.

Satul produselor de artizanat se află în Békéscsaba, pe o stradă lungă din cartierul Jamina. Din afară pare a fi doar o casă ca toate altele. Însă la intrare, pe ușa din față deja putem observa mici detalii, niște lucruri drăgălașe ce ne duc într-o altă lume magică. E un loc ca în povești, unde toate jucăriile și decorațiile ce se află înăuntru și afară sunt făcute din materiale naturale. Pe spațiul de 1800 m² lucrează doar Barbi și ajutorii ei, cultivă fructe și legume în grădină și în livadă. În satul produselor de artizanat viața nu e doar naturală, dar în același timp sănătoasă și ecologică: pe lângă vegetarianism dorește să ajungă a fi autosuficientă, durabilitatea fiind deasemenea importantă. Astfel nu e deloc surprinzătoare faptul că iarna ne putem încălzi lângă soba de teracotă...

Într-un colț al acestei lumi din povești se află o ciupercă mare din carton cu o pălărie uriașă ce atrage atenția acelor ce intră în această lume minunată, și ce ocupă o mare parte a locului de joacă. Ciuperca e un element important nu doar în viața comunității acestui satuc: „*Visul meu din copilărie a fost să am o căsuță de ciupercă!*” – povestește „regina” grădinei zânelor, dacă întrebă cineva.

Barbi în această cameră a casei părintești a început teatrul de păpuși, a început să creeze și să scrie povești împreună cu copiii mici în cadrul unor activități de după masă. Astfel a luat ființă Teatrul călător de păpuși. Cu trecerea timpului s-a înființat Satul produselor de artizanat călător din cauza marelui interes din partea părinților precum și pentru a satisface numărul cerințelor ridicate. Aceasta a fost înființată printr-o acțiune comună a comunității.

Denumirea de satul produselor de artizanat te poate duce cu gândul la o încăpere plină de artiști și de diferite unelte, sau la o tabără unde se întâmplă lucruri abstracte. E cu totul diferit. Acest loc are la bază sufletul copilăresc, e plin de iubire. Se bazează pe lumea păpușilor și a poveștilor unde copiii se pot dezvolta exprimându-și personalitatea. Fabricarea păpușilor, precum și jocul cu păpuși e atrăgătoare oricărei generații, deoarece e plină de magie, misticism vechi aparte. Afectează în mod direct și jucăuș copiii, tineretul, și chiar și viața emoțională a adulților când păpușa fără viață prinde viață. Această minune e o realitate ce se poate experimenta din nou și

fletul dobândind momente unice. Activitățile artisanale netradiționale, testarea diferitelor tehnici de creare, teatrul, farmecul poveștilor pătrunde în fiecare zi și activitate. Nu există limită de vârstă deoarece arta nu cunoaște vârstă.

Activitățile de după masă, organizate foarte conștient și în strânsă conexiune una cu cealaltă creează cursul dezvoltării. La baza fiecărui an școlar sunt piese de teatru, povești, poezii ce sunt scrise de Barbi copiilor și ce sunt prezentate audienței în fiecare an în iunie. Inspirația de a încerca diferite ramuri ale artei și aspirația spre unicitate în educația individuală precum și cea comunitară sunt elemente importante ale tematicii și metodologiei (eg. împâslire, acuarelă, vopsea acril, papier mache, cusut).

La început au dorit să prezinte piesele de teatru create împreună în spații comunitare spațioase, în teatre de piatră. După 1-2 încercări a apărut nevoia de performanță și conformitate, astfel s-au formulat o grămadă de așteptări. Această tensiune n-a ajutat viața satului produselor de artizanat, deoarece în zilele noastre sunt rare ocaziile când te poți exprima liber. Din această cauză au decis

din nou. În timpul spectacolul de păpuși orice se poate întâmpla, atunci se întâmplă o minune ce are nevoie doar de o păpușă, o marionetă sau de un obiect ce prinde viață. Vraja se întâmplă direct cu copii și în fața copiilor. Această vrajă e cea mai completă în cazul în care cei mici mișcă păpușile. Atunci copiii devin „vrăjitori creatori” într-o singură persoană.

Satul produselor de artizanat călător nu e casă de joacă, nici grădiniță sau școală, ci un loc care e un refugiu din zgomotul lumii atât pentru adulți cât și pentru copii, care își pot hrăni sufletele, pot crea și astfel își pot dezvolta su-

că nu doresc să se mărească, ci își vor concentra toate puterile să-și formeze o comunitate. În satul produselor de artizanat în loc de public vor construi comunitate, iar satul acesta va fi căminul cultivării sufletului unde un rol important au relațiile interumane.

Valorile de bază din Satul produselor de artizanat :

- curățenie,
- simplitate,
- controlul simțului,
- nonviolență,
- respect și apreciere față de celălalt,
- vegetarianism,
- armonie cu natura,
- serviciu responsabil,
- încredere.

Comunitatea satului produselor de artizanat e foarte complexă. În prezent copiii a 34 familii participă la activități într-o colaborare activă și entuziastă cu părinții și bunicii. Munca comună și pregătirile sunt ajutate de florari, croitorese, pictori și tâmplari. Cea mai importantă activitate comunitară e piesa de teatru prezentată la sfârșit de an și e produsul muncii persistente de-a lungul întregului an a copiilor. Această activitate are un rol social și civic, și va rămâne în memoria atât a copiilor cât și a părinților ca o experiență fantastică, o comoară constantă.

Printre activitățile satului produselor de artizanat se enumeră taberele tematice de vară, petreceri de zi de naștere, „petreceri de zână” organizate pentru copii, precum și activități artisanale sezoniere. În acel spațiu simplu și curat, ce se aseamănă unei povești, oricare copil sau părinte poate crea lucruri minunate.

În final aș dori să citez spusele lui Barbi: „Responsabilitatea mea e educarea copiilor, misiunea mea e să-i conduc într-o lume unde sufletul are un rol foarte important. Aici copiii și părinții, după spusele lor: »vin acasă».”

Și povestea continuă... ~

Emil și Lena

Unde au dispărut
rândunicile?

1.

Emil și Lena

Unde au dispărut rândunicile?

– 1. –

Bunicul Egon absorbit în gânduri răsfoia un album de poze vechi în fotoliul lui bătrân când Emil și Lena au sosit la vizita programată de duminică. Cel puțin așa a numit bunicul Egon aceste vizite, deși acest cuvânt suna ciudat în urechea copiilor.

– Abia am așteptat să sosiți. Uitați-vă, ce-am găsit în credenza aceea veche din pod! – a exclamat bunicul, când a observat copiii apărând neașteptat în camera mare.

Bunicul Egon, deși a împlinit deja vârsta de optzeci și trei de ani, câteodată dacă și-a luat ceva în cap era capabil de niște demonstrații incredibile. Afurisita mea curiozitate mă duce în ispită! – zicea atunci făcând cu ochiul la gemeni când bunica i-a cerut socoteală pentru iresponsabilitatea dovedită.

– Acesta e albumul nostru vechi de familie, ce a fost pus laolaltă de-alungul anilor de către străbunica Augusta. Aici e grajdul, și primul meu cal, Marcopolo. Ce cal minunat a fost! În timpul vacanței deja în zori de zi am galopat în pădurea de lângă hotar, și am hoinărit împreună până la apusul soarelui, pândeam animalele, colectam plantele interesante. Eu în album, el în burciță.

– Dar bunicule, ce sunt aceste bube sub streășină? – a întrebat Lena.

– Bube? – bunicul Egon și-a încrunțat sprâncenele ca să inspecteze poza mai bine. – Păi, acelea sunt cuiburi de rândunici – spuse fără să-și mascheze mândria că a reușit să recunoască micile structuri. Dar în același moment s-a și întristat când a realizat semnificația întrebării Lenei.

– Cum n-am observat până acum? – s-a întrebat... – Oricum ce se întâmplă aici?

Dar ca de obicei n-a ezitat mult.

– Haideți după mine! – a spus curios în timp ce și-a pus pălăria în cap. Ia luat de mână pe copii și au fugit direct la bibliotecă din vecinătate.

– Domnișoară, unde au dispărut rândunicile? – a întrebat cu o oarecare agitație când au intrat pe ușa largă a bibliotecii.

– Ce spuneți, nenea Egon? – a întrebat cu surprindere domnișoara bibliotecară.

– Unde au dispărut rândunicile? – a repetat bunicul întrebarea cu puțin mai mult calm.

– Dar care rândunici, nenea Egon?

– Păi, așa în general rândunicile. Trebuie să fie aici ceva carte ... În copilăria mea la aproape fiecare casă erau rândunici, iar acum nu poți vedea aproape nici una. Nu se poate că nimeni n-a scris despre asta.

– Știți, nenea Egon, pe aici mulți oameni n-au iubit rândunicile, fiindcă au făcut mare murdărie. Așa că au distrus cuiburile prospăt făcute cu coada de mătură deși păsările au muncit foarte mult ca să le construiască. Poate rândunicile s-au mutat într-un loc unde nu le deranjează nimeni – reflecta domnișoara bibliotecară

căutând răspunsul. – Dar veniți să ne uităm în catalog, oare ce cărți am în această temă.

Bunicul Egon, Emil și Lena au răsfoit fiecare carte ce-au găsit în această temă. Una despre migrarea rândunicilor, alta despre hrănirea lor, chiar și despre reproducerea lor, dar n-au găsit un răspuns satisfăcător la întrebarea unde au dispărut rândunicile. Deja s-au pregătit să meargă acasă când domnișoara bibliotecară văzând disperarea de pe fețele lor, a încercat să-i ajute.

– Avem un cititor, un cercetător bătrân, doctor al științelor geografice. Locuiește aici, nu departe, în strada Ciocârliei. Poate el vă poate ajuta. Așteptați un pic, vă caut adresa exactă pe calculator – a spus domnișoara bibliotecară, și a dispărut în spatele biroului. – Am și găsit, Strada Ciocârliei, numărul 19. – și a înmănat un bilet cu adresa menționată bunicului Egon.

Bunicul Egon n-a fost așa de vesel ca de obicei. Era frustrat de faptul că iar a dispărut ceva din copilăria lui, și ceea ce l-a întristat și mai mult a fost faptul că n-a găsit nici în cărți cauza dispariției rândunicilor.

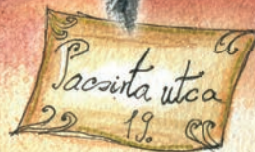
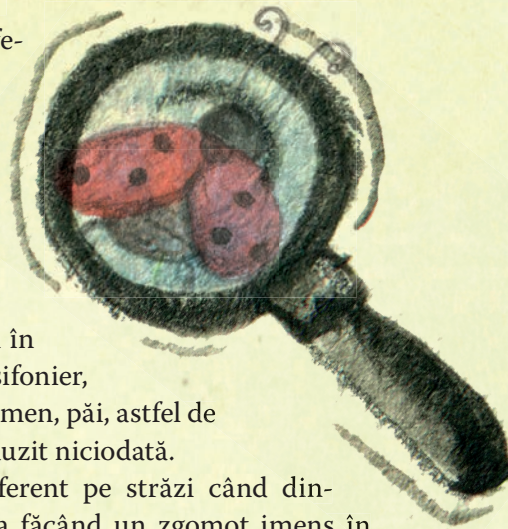
– Păi, da, rândunicile... – a spus reflectând doctorul științelor geografice cum a deschis ușa vizitatorilor neașteptați – ...dar poftiți înăuntru! – a spus și le-a invitat în biblioteca lui pe vizitatori. Între timp Emil i-a povestit de ce au venit și că domnișoara bibliotecară crede că rândunicile au dispărut din cauza oamenilor.

– Dispariția habitatelor naturale e într-adevăr o problemă serioasă, dar părerea mea este că cauza acestui fenomen îngrijorător trebuie căutată în încălzirea globală. Dar voi întreba un coleg. Veniți înapoi săptămâna viitoare, atunci sigur voi avea un răspuns la întrebarea voastră.

– Cauza acestui fenomen? Încălzirea globală? – s-a mirat Lena și Emil cum au ieșit din casa cercetătorului. Deja erau obișnuiți că bunicul Egon în loc de pat spune divan, și în loc de dulap spune șifonier, dar cauza acestui fenomen, păi, astfel de cuvinte ciudate n-au auzit niciodată.

S-au plimbat indiferent pe străzi când dintr-odată au auzit ceva făcând un zgomot imens în preajma lor. Cum au privit spre cer, au văzut că un avion pulverizator biplan face acel zgomot. Spray-ul s-a lăsat încet din avion pe acoperișuri și grădini.

– Distrugerea țanțarilor! Doamne, cum nu m-am gândit la asta până acum! – și-a dat seama dintr-odată bunicul Egon. – Hai-deți, să mergem acasă! – a spus, gemenii împietriți de surprindere au fugit peste strada Cio-cărliei, la dreapta peste strada Presurei direct până la casa bunicilor.

– Emil, te rog să aduci mașinăria! Tableta sau cum i se zice! – a spus bunicul Egon cum au intrat pe ușa din față.

– Dar bunicule, ai spus că dacă suntem la voi să ne ocupăm cu ceva mai util

– s-a împotrivit Emil doar din obișnuință, deși și-a dat seama că de data asta bunicul nu vrea să se joace.

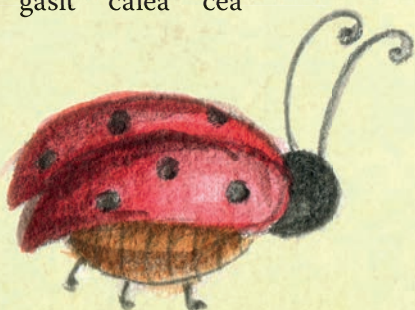
– Distrugerea țânțarilor probabil are de-a face cu dispariția rândunicilor. Vă amintiți ce am citit la bibliotecă despre alimentația rândunicilor.

– Caută cuvintele „distrugerea țânțarilor rândunici” – a sugerat Lena, și deja a și început să apese literele pe monitorul tabletei.

Când au văzut primele trei rezultate, deja au știut că au găsit calea cea

bună. Cel mai mare suspect în dispariția rândunicilor: distrugerea țânțarilor. Substanța chimică împrăștiată din avion amenință fiecare insectă. Iar insectele sunt cea mai importantă nutriție a rândunicilor. Cercul s-a închis.

– Am rezolvat misterul – a spus bunicul Egon. – Dar știți că povestea nu ia sfârșit aici? Acum începe partea esențială! Măine ne ducem la domnul primar. Trebuie să acționăm până nu e târziu!

Cozonac împletit și covrigul de nuntă

Autor: Erzsébet Aszódi Fulajtárné

Bunătați de nuntă din Békésszentandrás

Cuvântul nuntă în limba maghiară este lakodalom ce provine din cuvintele lakoma (ospăț) și vigadalom (distracție). În comunitățile rurale toate își aveau (și în multe părți își au și în zilele noastre) locul potrivit, astfel nunțile și-au avut ceremonia lor adecvată. Era o ordine referitoare la când pornește procesiunea de nuntă la casa miresei, referitoare la drumul pe care merg la ceremonia civilă și apoi la biserică, unde se opresc să danseze, ce se oferă oamenilor, până la mâncarea și băuturile oferite la nuntă.

În tradițiile populare din Békésszentandrás fiecare nuntă a fost precedată de câteva săptămâni de pregătire, luând în considerare tradițiile. Membrii familiei, rudele, prietenii, bătrâni și tineri au avut un rol activ în pregătirile de nuntă. Luni au pregătit fursecurile linzer cu gem și cornulețele fragede cu unt, marți prăjiturile și sărățelele, miercuri covrigeii de nuntă, joi cozonacul împletit, vineri au opărit găinile și au pregătit masa.

Nunta din Békésszentandrás are două delicatese, covrigul de nuntă și cozonacul împletit fără care este de neconceput o nuntă tradițională. În mod tradițional după ce fetele și femeile au copt cozonacul împletit, la casa mirelui starostele trage cozonacul pe sticla de vin. După aceea, mireasa a luat rămas bun de la casa părintească și de la părinți și nuntașii au pornit către biserică. Acolo starostele – cu sticla plină de vin și cu cozonacul tras pe sticlă – a intrat în sacristie și a dat sticla popei ca un gest de mulțumire. Popa a cununat mirii, iar nuntașii s-au dus la locul petrecerii unde ornamentul de bază al meselor era cozonacul împletit tras pe sticlele de vin, cozonac ce a fost consumat de către invitații la nuntă. Patru invitați au primit o sticlă de vin și un cozonac, deci în cazul unei nunți de 200 de persoane femeile trebuiau să pregătească un minim de 50 de cozonaci. Această tradiție interesantă și frumoasă trăiește și în zilele noastre în Békésszentandrás.

Cozonac împletit

(Rețeta lui Böbe – Erzsébet Aszódi Fulajtárné)

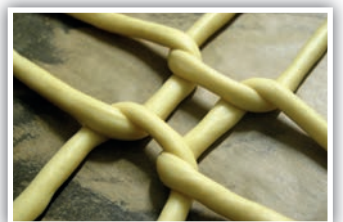
Sufletul aluatului sunt ingredientele de casă de calitate

Ingrediente (pentru 12 cozonaci):

- un kg și jumătate de făină
- 600 ml lapte cu zahăr
- 60 g drojdie
- 200 g margarină
- 200 g unt
- 2 pachete de zahăr vanilat
- 2 ouă întregi
- 600 ml smântână
- 500 g zahăr
- 1 linguriță de sare
- 1 ouă și apă cu zahăr pentru ungere

În laptele cald cu zahăr amestecăm drojdia și lăsăm la dospit. Punem smântâna într-un bol, amestecăm cu

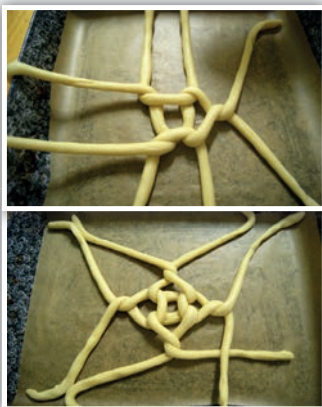
zahăr vanilat, sare, ouă și zahăr. Adăugăm făină, precum și laptele cu drojdie. Adăugăm restul de făină, margarina moale și untul. Amestecăm bine. Prima dată cu o lingură de lemn, apoi frământăm bine cu mâna. Când aluatul este deja potrivit, acoperim cu o stofă, și lăsăm la dospit timp de două ore. Din aluatul dospit rupem o bucată și din această bucată tăiem șase bucăți asemănătoare pogăcelor. Formăm din acestea forme cilindrice subțiri, patru asemănătoare și două mai lungi. Pe o tavă unsă cu untură punem două batoane mai scurte paralel, la 5 cm unul de celălalt, pu-

nem celelalte două peste acestea. Împletim batoanele astfel formând un cozonac împletit. Împletim cele două

Împletitul este un ritual vechi tradițional

batoane mai lungi, și încheiem cu acesta laturile cozonacului împrejur ca o coroană. Ungem cu oul bătut, și coacem într-un cuptor încălzit sau într-un cuptor de cărămidă. Când e încă proaspăt ungem cu apă cu zahăr, și apoi lăsam să se răcească.

Magdolna Mrena Simonné și Erzsébet Aszódi Fulajtárné sunt foarte loiali în ceea ce privește ocrotirea tradițiilor de nuntă din Békésszentandrás. Cozonacul va străluci doar dacă la preparare se folosește ouă „galben” de fermă

Cealaltă delicatete este covrigul de nuntă care are un aspect minunat dar pregătirea necesită multă muncă. Prepararea necesită precizie și atenție, nu se poate renunța la nicio etapă, dar nici nu putem include nimic. De fapt prepararea e un ritual.

Aluatul moale și fin, forma coroanei – care este asemănătoare unei mici coroane de flori –, părțile ce se împletesc, toate acestea se leagă de nuntă, semnifică cununia. Cercul este simbolul protecției, perfecțiunii și totalității.

Covrigul de nuntă este o mâncare de nuntă cunoscută, dar cel din Békésszentandrás este special deoa-

rece este preparat dulce. La Öcsöd care este doar la 7 kilometri se cunoaște și se folosește gustul sărat.

Covrigul de nuntă din Békésszentandrás este mai mult decât o simplă prăjitură, deoarece forma, mirosul, culoarea și gustul sunt unice. În trecut aceste aluaturi au fost coapte într-un cuptor de cărămidă. E important că toate acestea nu sunt „încă” parte a trecutului. Lumea covrigilor este un fel de tribut în fața strămoșilor și tradițiilor, și bineînțeles în fața acelor care pregătesc aceste bunătăți și în zilele noastre contribuind astfel la conservarea și continuarea tradițiilor.

Covrigul de nuntă

(Rețeta lui tanti Pannika, Jánosné Sinka)

Ingrediente (porție mare):

- 200 ml smântână
- 500 g zahăr
- 30 g drojdie
- 100 ml lapte cald cu zahăr
- 2 gălbenușuri de ouă
- 2 ouă întregi
- 1 pachet de zahăr vanilat
- 1 pachet de amoniac
- 200 g unt
- 200 g untură de porc
- 1,5 kg făină
- 1 ou és apă cu zahăr pentru uns

În laptele cald cu zahăr amestecăm drojdia și lăsăm la dospit. Amestecăm smântâna cu ouăle, zahărul vanilat, zahăr și amoniac. Adăugăm două polonici de făină și laptele amestecat cu droj-

Împletitura aluatului simbolizează împletirea vieților în căsătorie

die. Amestecăm bine, apoi încetul cu încetul adăugăm restul de făină și untura. Formăm un aluat bine frământat și lăsăm aluatul să se odihnească acoperit o jumătate de oră. Din aluatul dospit tăiem bucăți mai mici, și formăm rulouri din care tăiem chifle. Din aceste chifle formăm rulouri subțiri, apoi formăm împletituri reunind cele două capete. În final formăm cercuri. Așezăm aceste cercuri într-o tavă unsă, ungem covrigii cu ou bătut și așezăm tava în cuptor sau într-un cuptor de cărămidă. Când covrigii s-au copt și sunt roșu prăjiți, îi ungem cu apă cu zahăr.

Fotografii: Éva Garay

Apa cu zahăr este un adaos indispensabil în ceea ce privește gustul și aspectul cozonacului

